

**FROM ARARAT
TO NEWARK**

SOME HIGHLIGHTS OF
ARMENIAN CHURCH HISTORY

**ԿՐԿՐԵՏԵՆ ՆԻՒԿՐԸ
ՅՈՒՇԱԳԻՐԸ**

NEWARK

1 • 9 • 5 • 1

FROM
ARARAT TO NEWARK
(SOUVENIR BOOK)

With
Some Highlights of Armenian National and Church History

ԱՐԱՐԱՏԷՆ ՆԻՒԱՐՔ

(ՅՈՒՇԱԳԻՐՔ)

Հայ Ազգային ու Եկեղեցական Պատմության Մասին Անգլերէն
Կարճ Գրութիւններով

ՆԻՒԱՐՔ

1951

DEDICATION

★ ★ ★

This Booklet is dedicated to all those who have served as clergymen, as members of Parish Council, of Ladies' Auxiliary, of Church Choir, of School Board, and

to all others who have been loyal and active members of the Armenian Church in Newark and vicinity.

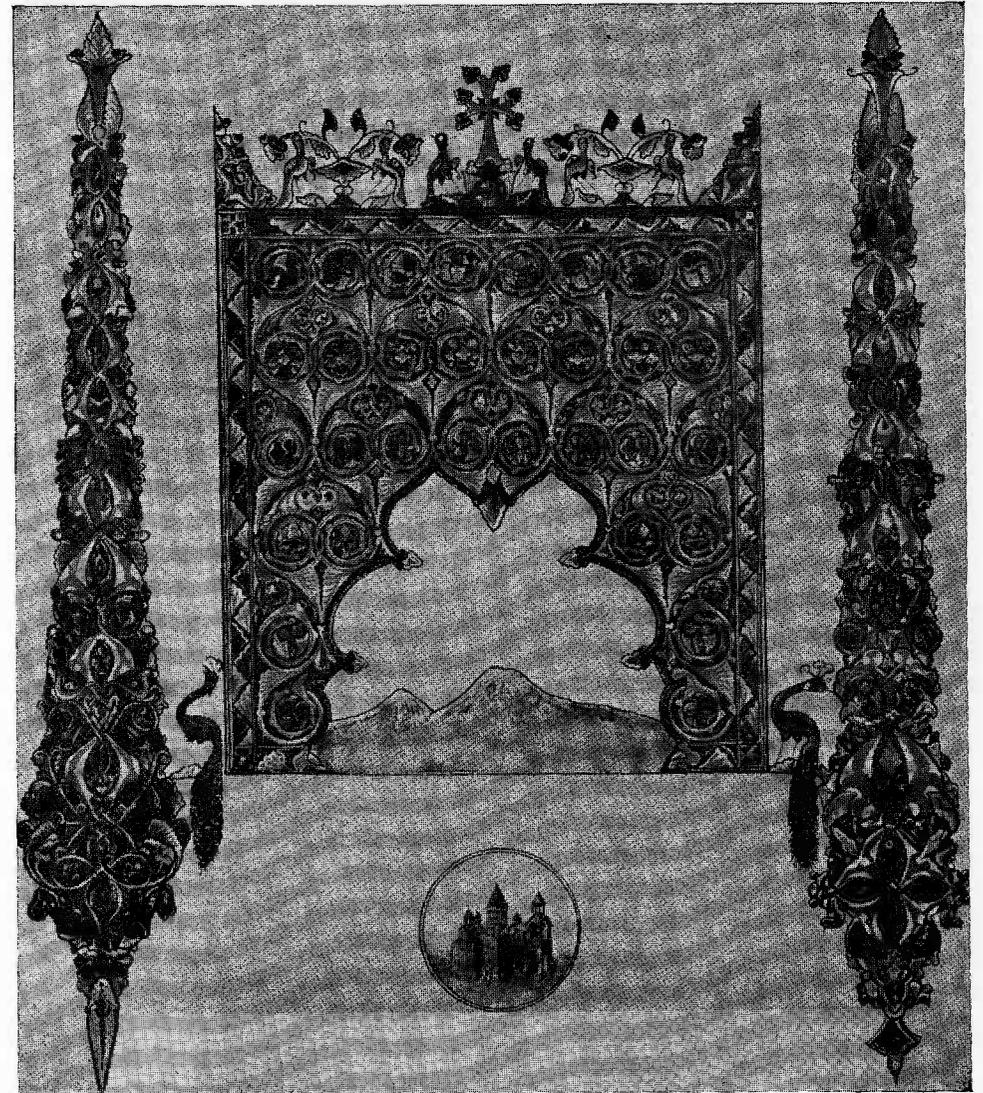
It is also dedicated to the sweet memory of the loved ones of a kind soul through whose generosity the publication of this booklet has been partly made possible, and who preferred to remain anonymous.

THE EDITOR

ՆՈՐԻՆ Ս. ՕԾՈՒԹԻՒՆ Տ. Տ. ԳԵՈՐԳ Զ.
Ծայրագոյն Պատրիարք եւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

*HIS HOLINESS GEORG VI.
Supreme Catholicos-Patriarch of All Armenians*

GEORG VI, SERVANT OF JESUS CHRIST, AND BY THE MERCY OF GOD AND THE WISH OF THE NATION, CHIEF BISHOP AND CATHOLICOS OF ALL ARMENIANS, SUPREME PATRIARCH OF THE PRE-EMINENT NATIONAL SEE OF THE ARARATIAN APOSTOLIC MOTHER CHURCH OF HOLY ETCHMIADZIN, TO ALL OUR PEOPLE, FAITHFUL SONS AND DAUGHTERS OF THE MOTHER SEE OF HOLY ETCMIADZIN: PATRIARCHAL GREETINGS AND BLESSINGS.

The above illustration is the top decoration of a Catholicossal Encyclical. The original is colored.

THE Armenian Apostolic Holy Church is not only a spiritual and religious institution, but also at the same time a national one. The moral fascination and the historical mystery of the Armenian Church, established by St. Gregory the Enlightener, and guarded by our nation, resides in the harmonious unity of her dual national-religious nature. The Armenian people have fought, have been persecuted, tortured, and have suffered martyrdom for the sake of the purity and sovereignty of the Armenian Church.

However, in the days of unparalleled tragedy and bitter afflictions of our nation, there have been some who have shown themselves to be feeble in spirit. These, being unable to withstand the most bitter sufferings, and with the vain expectation of deliverance from merciless dangers, have fallen into the snares woven by the conspiracy of alien elements. These feeble souls have ultimately lost their national character and have been dissolved ingloriously among uncongenial elements and have gone out of existence.

Today we are once more addressing ourselves to the conscience and wisdom of our Armenian-American sons and daughters: maintain your spiritual virtue and moral sobriety and cast out from among you, once and for all, spite and revengefulness, ambitious pretensions, factional dispositions, senseless reminiscences, repelling remembrances, mutual distrust, dispersive ill-conduct; in one word, shake off your feet the dust of dissension, disunity and strife. Lend your ears to and follow the centuries-old, tried and well-known words of wisdom—"Unity is the mother of good things, disunity is the bearer of evil."

Today, more than ever, Armenians must remember, and must remind their fellow Armenians the following call and message of the great patriotic poet:—

Give me your hand, we are brothers,
Cast asunder by the hurricane;
Let all the perfidious rancour of fate
Be dispelled by one fraternal embrace.

Let the fascinating echo of this hallowed song of national solidarity and brotherhood inspire a new strength, a new breath to the soul of your aged Patriarch.

Be well, strengthened by the grace of the Holy Spirit and ever blessed by the Lord. Amen.*

Supreme Patriarch-Catholicos of All Armenians
GEORG VI

*This is the first and last sections of the Encyclical of His Holiness, given on the first day of January of the year 1949, in Holy Etchmiadzin.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՅ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԵՐԵՎ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՊԱՇՏՕՆԱՏԱՐՆԵՐԸ

Աջէն Չախ — Գեորգ Արք. Զեօրէֆնեան, (երբ Տեղակալ էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսութեան): Գարեգին Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ (Նախկին Առաջնորդ Հայոց Ամերիկայի 1938-1944): Կիրեղ Բ. Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի (այժմ վախճանեալ): Սոյն նկարը առնուած է 1945-ին ի Ս. Էջմիածին, երբ զամարտեցաւ Ազգային Եկեղեցական Ժողով ընտրելու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը: Այդ ժողովը միաձայնութեամբ ընտրեց օրուան Տեղակալը, իբրեւ Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց:

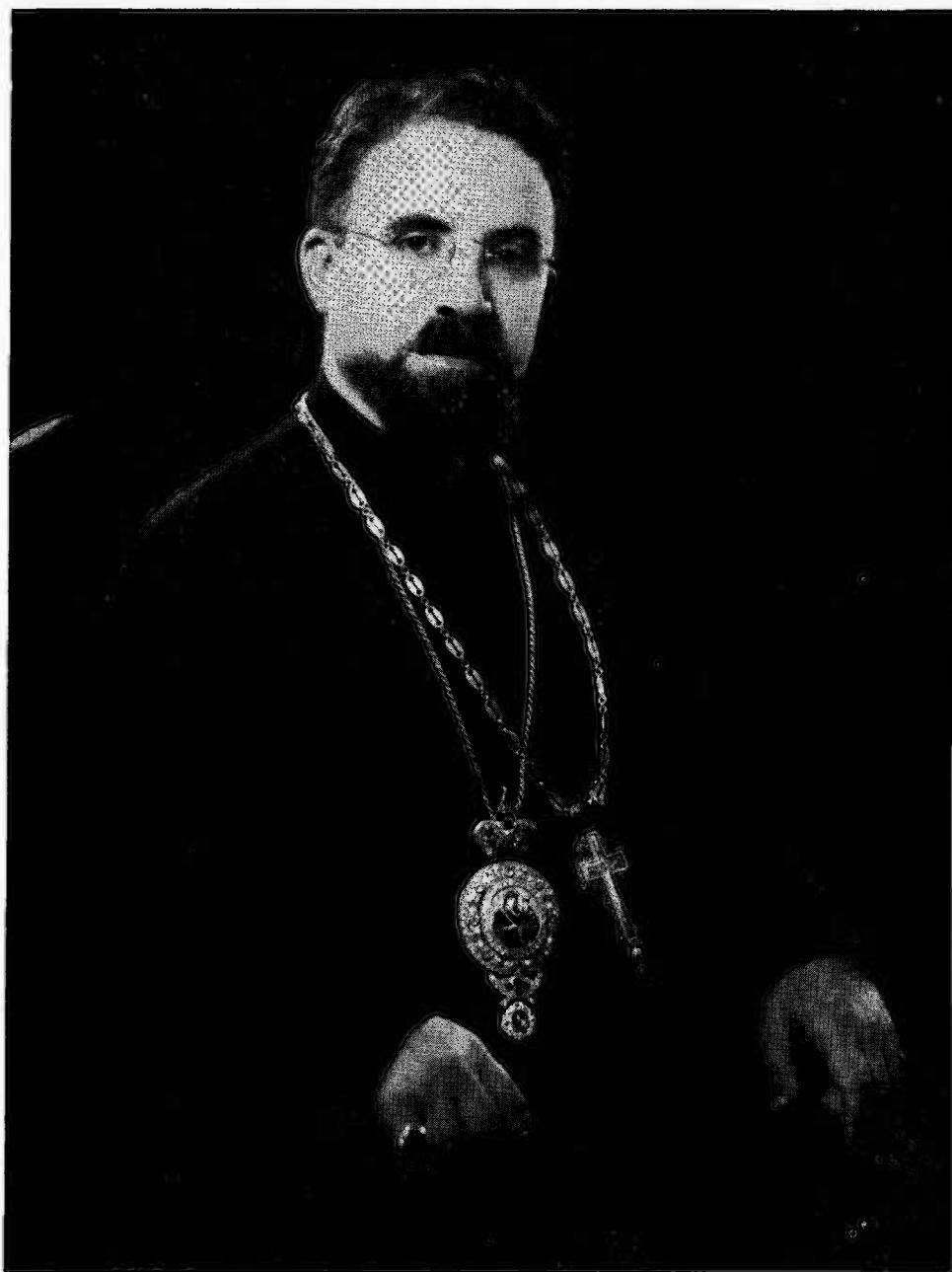
THE THREE HIGHEST DIGNITARIES OF THE ARMENIAN CHURCH

From right to left: His Holiness Georg VI, Catholicos-Patriarch of all Armenians (He was locum-tenens at the time this picture was taken) born in 1868, ordained in 1913, was consecrated bishop in 1917, elected Locum tenens to the See of Holy Etchmiadzin in 1941, elected Catholicos in 1945.

His Holiness Karekin I, Catholicos of Cilicia, born in 1867, ordained in 1897, was consecrated bishop in 1917, elected Catholicos of Cilicia in 1943, when he was Primate of the Armenian Church in America, enthroned as Catholicos in 1945. Headquarters of this Minor Catholicate of Cilicia is in Antelias, near Beirut, Lebanon.

His Beatitude Garegh II, Patriarch of Jerusalem, who passed away in 1949.

The picture was taken at Holy Etchmiadzin in 1945 when a general convocation was held to elect the Supreme Head of the Church.

ԳԵՐԱՇՆՈՐԷ Տ. ՏԻՐԱՆ ԵՊՍ. ՆԵՐՍՈՅԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Ամերիկայի

RT. REV. BISHOP TIRAN NERSOYAN

Primate of the Armenian Church in America

BISHOP'S LETTER TO HIS PEOPLE IN NEWARK AND VICINITY THROUGH THEIR PASTOR

Dear Father Shnork:

I HAVE been informed that your parish in Newark is about to celebrate the 25th Anniversary of its establishment as an organized church group and the first anniversary of its acquisition of a church building.

Large groups of men and great organizations celebrate events which have inspired and still inspire great multitudes. The entire Christendom celebrates the great event of the birth of Lord Jesus Christ. Our American nation celebrates the anniversary of its independence at the time of George Washington. On the other hand two people celebrate their wedding anniversary or the birthday of their child. Thus the scope of celebrations vary, but their value is constant. Only two people may exult in the birth of a baby and one hundred and fifty millions in the birth of a nation. But in some sense both are equally important. In 1948 we celebrated the fiftieth anniversary of our Diocese. But this celebration would not be possible if Parishes like that of Newark had not started their own church and community life, by the establishment of an organized church group. There lies the significance of your present celebration. It is modest, it is limited in scope, but it is meaningful.

I would like to dwell on that "meaning" for a while. Why is it that God gives us the energy with which, as a matter of historical fact, we are engaged in establishing and strengthening church communities in this country? Why is it that as a matter of historical record, Armenian Churches have gradually multiplied and are steadily taking root and developing in this country? The answer is simple: Because our people have realized and now realize more clearly that our Armenian Mother Church has a mission, first, with regard to our own people of Armenian origin and, second, a mission in this country of many religions, churches, nationalities and races. An organism will live and perform its duty as long as it has the vital force necessary for its activities, and the environment conducive to its well being. The church is no exception to this rule. The church has its vitality from the Holy Spirit. And the freedom which we enjoy in this country affords the environment where our church can live and prosper, because "Man will not live by bread alone."

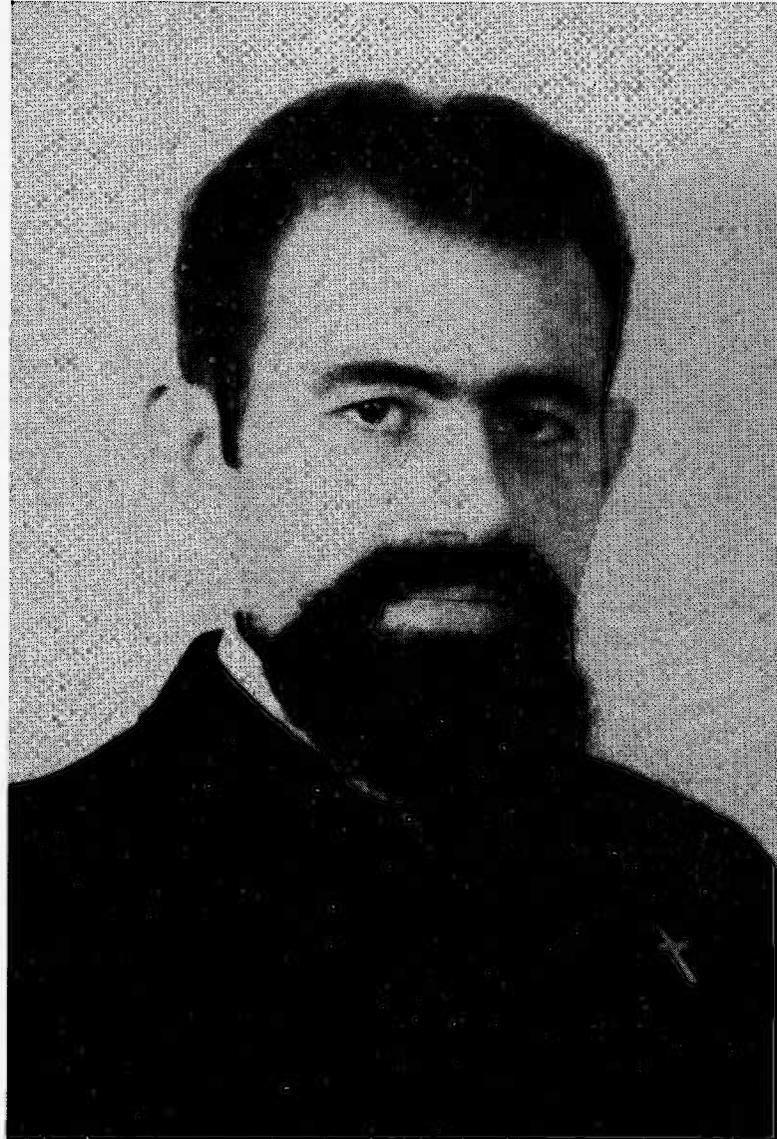
After noting these facts, it is all the more important that we, the Armenian-Americans of this country, co-operate with God. Yes, co-operate with God. Because we receive His gifts for the sole purpose of doing His holy will. For we can only find happiness in doing God's will. A moment's thought will make it clear to us that happiness is not an end, it is not something to be "pursued." It is only a feeling which accompanies the pursuit of something else. That "something else" is the establishment, by gradual stages, of God's Kingdom, first in our hearts, in our families, in our parish, in our nation, in the world.

Well then, the best fruit which your parishioners can obtain by celebrating the anniversaries above mentioned, is the clear realization that by supporting and strengthening their Church they have been and are promoting God's Kingdom on earth. They have been and are cooperating with God, and what is more, they have been and are doing these things in the way in which their blessed forefathers have done.

I pray to Jesus Christ our God, that He may please to dwell amongst us always and may lead us to do what is eternally pleasing His sight.

Diocesan Office
New York

Yours with my best wishes and blessings,
BISHOP TIRAN

ՀՈԳԵՇՆՈՐՀ Տ. ՇՆՈՐՀԻ ԿԱՐԳ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

Հովիտ Նիւարքի Հայոց

VERY REV. SHNORIK VARTABED KALOUSTIAN

Pastor of Armenian Church in Newark

EXPLANATORY NOTE

The Armenian Community in Newark and vicinity was organized as a parish 25 years ago. It acquired a church building last year. The present booklet is being published to commemorate both events.

To organize a parish and to build or buy a church is an act of faith and sacrifice, without which nothing worthwhile can be achieved. It is true that there are negative or destructive forces working in every corner of the world; but in the long run the victory shall be on the side of constructive forces. Possession of an Armenian church in Newark area, and everything which goes with it, is a simple proof of these everlasting truths.

* * *

The original plan for this book was to give a list of those contributors whose generosity made it possible to buy and decorate St. Mary's Armenian Church, and a brief story of the community was to be added to this list. Nevertheless it has been deemed appropriate to enrich the content with articles about the Armenian people, the Church, and Armenian community in America. Thus, not only was the Newark parish linked with its past and mother organizations but the scope of usefulness of the booklet was increased.

As it is written mainly in English it is hoped that our younger generation, as well as their American friends, will profit of it.

With the change of the content we changed its name from "Souvenir Book" to the present title—"From Ararat to Newark." Mt. Ararat is the highest peak and the most majestic landmark of the Armenian Highlands. It is situated almost in the heart of the country. All the capitals of Armenia, ancient and modern, are built in its vicinity. Mt. Ararat symbolizes the best of the Armenian people,—their country and culture; as well as their indomitable spirit and their will to perpetual survival.

The rainbow, according to the Bible, made its first appearance over the skies of Armenia, after the Deluge, as a link between heavens and Earth. The contents of this booklet may be compared to a rainbow whose one end rests upon the country of Noah's Old Ark, and the other end extending to the city of New-Ark.

* * *

It is true that this is a very modest little book, mostly related with the Armenian community in Newark and vicinity. Nevertheless it contains the most brief—and complete—resume of Armenian history, with ample notes on the Armenian Church history and organization. These are freely supported by historical pictures and maps. That is why it is worthwhile to keep it on the desks of living rooms, pick it up at one's leisure and read it through.

* * *

No book of this type can possibly boast of being free from oversight and errors. This booklet has no presumption of being an exception. Therefore we earnestly apologize for any unintentional omission or accidental misprint.

ԲԱՑԱՏՐԱԿԱՆ

Այս գրքով կը հրատարակուի Նիւարքի Հոյսատանեայց Եկեղեցւոյ կազմակերպութեան 25-ամեակին եւ իրենց եկեղեցւոյ գնման առաջին տարեդարձին առիթով:

Համայնք մը կարմակերպել կրօնական գետնի վրայ եւ օժտել զայն եկեղեցիով մը, հաւատքի եւ զոհողութեան գործեր են, առանց որոնց արժէքաւոր ոչինչ կրնայ մէջտեղ գալ: Ու ոչինչ այնքան ուժգին փորձի կ'ենթարկուի այս աշխարհին վրայ որչափ մարդուն հաւատքն ու զոհողութեան սպին: Փխտական սյօք, որոնք կը գործեն խանդարելու կամ խաթարելու մտադրանքով գործերը եւ սպինը յատկապէս թիւնները, Աստուծոյ կողմէ թոյլատրուած ազդակներ են երեւան բերելու համար հարգատուութիւնը մեր հաւատքին եւ անկեղծութիւնը՝ մեր զոհողութեան: Քանզի այդ սյօք սրբան ալ զօրաւոր թուին յաղթանակը ի վերջոյ պիտի մնայ հաւատքի եւ յարատեւութեան կողմը, եթէ արդարեւ անոնք զոյսութիւն ունին: Հակառակ բոլոր զժուարութեանց Նիւարքի Հայ համայնքին եկեղեցիի մը տիրանալը փոքր ապացոյց մըն է վերեւ գրուած յաւերժական այս ճշմարտութեան:

Գրքովին սկզբնական նպատակն էր տալ, գնահատական զրութեամբ մը, լոկ անուանացանկն անոնց որոնց առատաձեւութեան շնորհիւ գնահեցաւ ու ճակատեցաւ Նիւարքի Ս. Աստուածածին Եկեղեցին: Սակայն խորհուրդաւոր որ գրքովին իր նպատակին աւելի լաւ պիտի ծառայէր եթէ անոր կցուէր նաեւ ինչ ինչ գրութիւններ Հայ ժողովուրդի, Հայ Եկեղեցիի եւ Ամերիկահայութեան մասին: Այսու ոչ միայն Նիւարքի եկեղեցին կապուեցաւ իր անցեալին, այլ նաեւ ընդարձակեցաւ զգրքովին օրտակարութեան դաշտը: Գրութեանց մեծագոյն մասին անպիշտ ըլլալը պատճառ մըն է որ անկէ օգտուին յատկապէս մեր նոր սերունդը, ինչպէս նաեւ մեր Ամերիկացի այլ բարեկամները որոնք կը հետաքրքրուին մեր անցեալով ու եկեղեցիով:

Իսկ անուր որ յատկապէս կ'ընդհանրուի լոկ «Յուշագիրք» փոխանցինք «Արարատէն Նիւարք»ի: Արարատը Հայ հողի սրտէն գէպի երկինք բարձրացող ամենէն գեղեցիկ երեւոյթն է՝ դարեր արհամարհող իր վեհափառ կեցուածքով ինչպէս նաեւ իր պարզած բաղձապիտի պերճութեամբը այլեւս խորհրդանշան դարձած է Հայ Հողին եւ Հայ Հողին, ինչպէս նաեւ Հայ Մշակութիւնն ու Հայուն տեւելու անմեռ կամքին:

Ծիածանը, որ ըստ Ս. Գրքի վկայութեան առաջին անգամ երեւցած է Արարատի կառարին, երկինքն ու երկիրը իրար միացնող հաշտութեան եւ փոխադարձ յատահութեան նշանն է: Այս համեատ գրքովին տեսակ մը ծիածան է նետուած հին Տապանի երկրէն, «նոր տապան»ի քաղաքը, Նիւ-Արք:

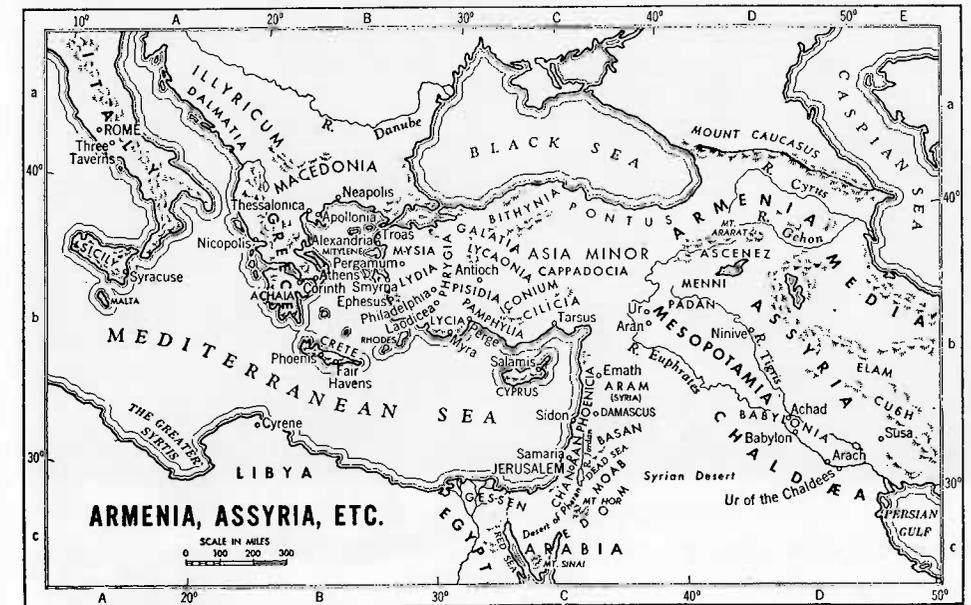
* * *

Այս կարգի ոչ մէկ գիրք կրնայ գերծ մնայ մտացումներէ եւ թերացումներէ: Այս գրքովին գիտենք որ բացառութիւն պիտի չկայ մէջ: Հետեւաբար ի յատկապէս ներողութիւն կը ինդրենք կամքէ անկախ սպրդած սխալներու եւ հաւանական մտացումներու համար:

A BRIEF HISTORY OF THE ARMENIAN PEOPLE

The Land and the People.

ARMENIA occupies the most northerly area in the Middle East, where the ancient civilizations have flourished. Tradition places in Armenia the site of the Garden of Eden. At least two of the rivers mentioned in the Book of Genesis (2:14), the Euphrates and the Tigris, have their source and flow partly through Armenia. Mount Ararat, where the Ark of Noah rested after the Flood (Gen. 8:4) is in the heart of the Armenian Highlands. Armenia is a biblical land.

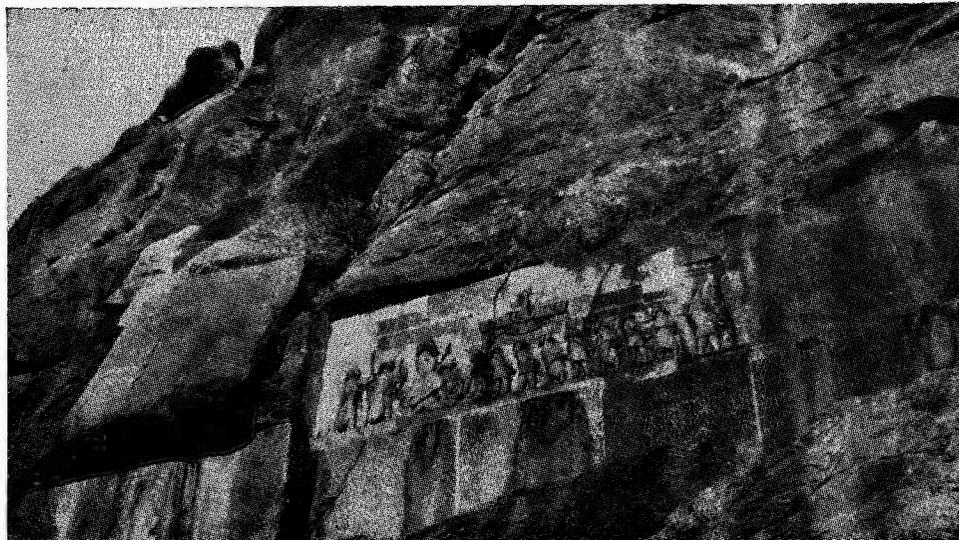
Ս. ԳՐԱԿԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ
(Համաձայն Կաթողիկոսական Աստուածաբանի)
BIBLICAL LANDS
According to the Catholic Bible

The Armenians belong to the Indo-European family of nations. The cuneiform inscriptions discovered in many parts of Armenia establish the fact that in this land, at the dawn of history, dwelt a group of people who are known under the names of **Urartu** (from whose name is derived the word Ararat) **Nayiri**, **Khouri**, **Khalidi**, etc. In the 9th and 8th Century B. C., these people formed a powerful state and fought against the Assyrians. During, or before the 7th Century B. C., as part of the great Aryan migration, a new Aryan people, presumably coming from Thrace, Eastern Europe, poured into this land, conquered the natives, and

assimilated them. These newcomers were called **Armens** by the Greeks and the Persians, and it is under this name (Armenians) that they came to be known in all European languages. However, the Armenians call themselves "Hy" (pronounced as "high") and their country "Hyastan."

Historical Sketch.

The history of Armenia is a sad but inspiring record of rise and fall, of triumph and tragedy. It is a tenacious and unequal struggle against tyranny for the elementary human rights. We find the Armenians, after occupying and settling in the land of Ararat, first struggling against the Persians (521 B. C.) and then against Alexander the Great and his successors, Seleucids. In the

ՊԻՍԻՓՈՒՆԻ ԺԱՅՈՒՆ ԵՒ ԱՐՁԱՆԱԿՐՈՒԹԻՒՆԸ

Ուր առաջին անգամ «Արմենիա» բառը կը յիշուի՝ գրուած 521 Ն. Ք. Պարսից Գարեկ Թագաւորի կողմէ (522-486):

THE ROCK AND INSCRIPTION OF BISITUN MOUNTAIN

Where the word "Armenia" is mentioned for the first time in 521 B.C. written in three languages—old Persian, Babylonian, and Elamite—by Darius, ruler of Persia 522-486 B. C. Its decipherment solved the riddle of the cuneiform, or wedge-shaped scripts, in which it is written, and which was the first inscript used in Armenia.

beginning of 2nd Century B. C., during the reign of Artashes I (Artaxes The First, 190-161 B. C.) Armenia became an independent and organized state. Under Artashes I the frontiers of Armenia reached the River Kura in the North, the Caspian Sea in the East, the northern Mesopotamia in the South, and Cappadocia in the West.

In the second half of the first century B. C., Armenia became a major power in the East. The reign of Tigran (Tigranes) the Great (95-55 B.C., see his coins, page 15) is the most glorious epoch in Armenian political history. His rule

extended from the Caucasian mountains to Palestine, from Persia to the heart of Asia Minor. He gave to himself the title of "King of Kings," and his conquered kings were used as his servants.

CHARACTER QUALITY AMERICA FIRST ACCURACY ENTERPRISE
New York American Sports
THE AMERICAN PAPER STAMP THE AMERICAN PEOPLE PRINT

SUNDAY, MARCH 24, 1935

BELIEVE IT OR NOT *The King of Kings* BY RIPLEY

Registered U. S. Patent Office.

FROM AN ANCIENT COIN

ՏԻԳՐԱՆ Բ. ՄԵԾ

ՏԻԳՐԱՆ Բ. ՄԵԾ

USED 24 KINGS AS HIS PERSONAL SERVANTS!

ՄԵՆՆ ՏԻԳՐԱՆ. Ըստ նրա Գրքանոց Արատագրուած վերոյիշեալ բերքէն. Բոլի դրամները աւելցուած:

TIGRAN THE GREAT, KING OF ARMENIA 95-55 B. C.

According to his coins. (Reproduced from "New York American Sports." Side coins are added.)

In the middle of the first century B. C., the Romans, with the help of the rebellious son of Tigran, reduced Armenia to its proper boundaries. Thereafter, Armenia became a buffer state between the Romans who pressed her constantly from the west and of the Persians who tried incessantly to occupy the country from the East. This fatal position of ancient Armenia between the great rival

ՊԱՏԱՆԿԱՆ ՀԱՅՍՏԱՍՏԱՆ
HISTORICAL ARMENIA

states of the East and the West, which continued throughout her history, was one of the chief causes which hindered her prosperity and had an unfavorable influence on political and inner development. Owing to its physical and geographical characteristics, Armenia has always been a gigantic natural fortress and was strategically most important as a base both for assault and defense. It was precisely because of its strategic value that wars were constantly waged for the possession of Armenia, and that its history is so closely connected with that of the great empires of the Middle East.

In 301, Armenia accepted Christianity as its state religion, through the efforts of St. Gregory, the Enlightener, and by the royal edict of King Tiridates. In 384, the country was divided between Byzantine and Persian Empires. The latter kept its kings on the throne until 428 A.D. when at the demand of the Armenian nobility (feudal lords) the Persians deposed the king of Armenia and sent governors to hold the country.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՅՆ ԴՐԱՄՆԵՐ
EARLIEST ARMENIAN COINS
FROM III CENTURY B.C.

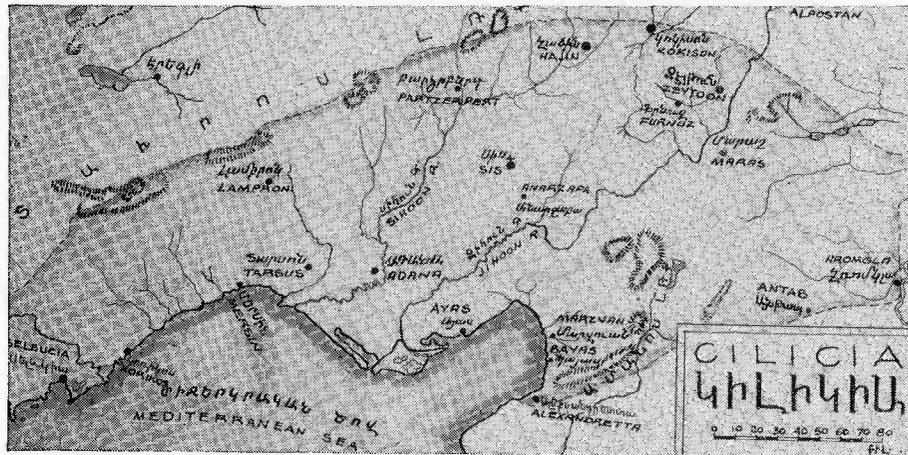
ՀԱՅ ԹԱԳՈՒՀԻ ՄԸ
AN ARMENIAN QUEEN

Under Foreign Rule.

The Persians in 451 tried to convert Armenia back to pagan Mazdaism, but the Armenians resisted successfully. St. Vartan the general, and St. Leont the priest, were the leaders of this famous resistance. The Arabs began to invade the country in the year 639. The Armenians revolted many times for political independence against both the Arabs and the Persians but without success because of lack of unity. At last in 885, a wise native prince **Ashot Pakradoony** succeeded by peaceful means in assuming the title of king under the nominal supremacy of the Arab Califs. This line of semi-independent Kings of Armenia lasted for two centuries (885-1070). The Byzantine Empire absorbed this little kingdom, as well as many smaller principalities in Armenia. The Armenians, however, formed a strong element in the Byzantine Empire; for they gave units of armies and many generals, as well as twelve emperors to the tottering throne of Constantinople.

Cilicia: Lesser Armenia.

Greater Armenia, the original home of the Armenian people, was never again a political unit, as the Byzantines, the Seljuk Turks, and the Tartars successively seized parts of the country and fought over it. As a result of these incessant invasions and fightings, and great insecurity in the land, the Armenians began to migrate to other countries. A great number immigrated into Cilicia on the eastern corner of the Mediterranean Sea. In this new land, the people founded a new Armenia and established an independent principality in 1080. It became a Kingdom under Leon II (1198), who was respected by the Crusaders, Byzantines and Mohammedans alike. In this period of history, the Armenians came in direct contact with Europeans through the Crusaders whom they helped greatly and fraternized. The last king of Armenia, Leon VI, is buried in Paris, where he had come to ask the help of the Christian powers to regain his kingdom.

After the fall of the Cilician Kingdom (in 1375), the Armenians passed under the yoke of the Ottoman Turks and Persians. As a result of the Russo-Turkish wars of 1829, Armenia was finally partitioned among these three powers. During the long years of their struggle for existence, the Armenians never abandoned their hope for independence, and made desperate attempts to regain it. These attempts culminated, after indescribable sufferings and massacres at the hands of the Turks, in the creation of a little independent Armenian Republic in the Caucasus in 1918. President Wilson, in 1920, at the request of the Allies, delineated the boundaries of a greater Armenia, 25,000 sq. miles, which, however, never materialized. Since 1920 a section of Eastern Armenia with an area of only 11,000 square miles, has been incorporated in the Soviet Union as one of its sixteen republics. The greater part of the country is still under Turkish occupation.

Armenian Culture.

The archaeological discoveries not only in Armenia but also in the neighboring countries of Assyria, Babylonia and the Hittite Empire, have shown that Armenian culture is of an original nature. Authorities have shown that in architecture, in metallurgy, in artistic design, and motifs, the ancient Armenian culture has greatly influenced the arts and crafts of all its neighboring countries. The influence of Armenian Church architecture has, according to some European scholars, (Strzygowski, an Austrian) spread even to the West. Its folk music and dances are highly appreciated. Armenian miniatures occupy a very prominent place in the history of the fine arts. As far as her ancient literature is concerned, Armenia has a vast number of cuneiform inscriptions, most of which are still waiting to be deciphered. From the 5th Century A. D., soon after the discovery of the Armenian alphabets, Armenians developed a classical literature of unique value, which remains as the main source not only of its ancient history, philosophic thought, but also that of its neighboring countries.

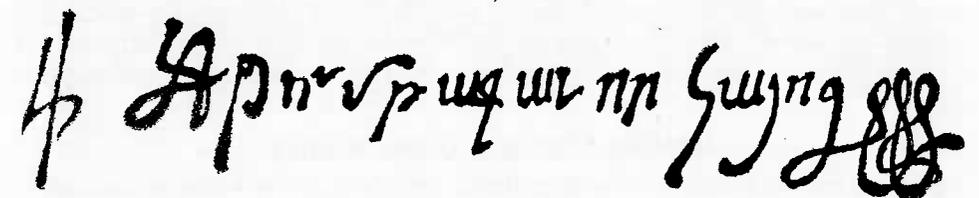
ՀԵԹՈՒՄ ԹԱԳԱՒՈՐ
Ըստ իւր Դրամագ

HETOOM I, KING OF ARMENIAN
CILICIA 1226-1270 A. D.
According to His Coin

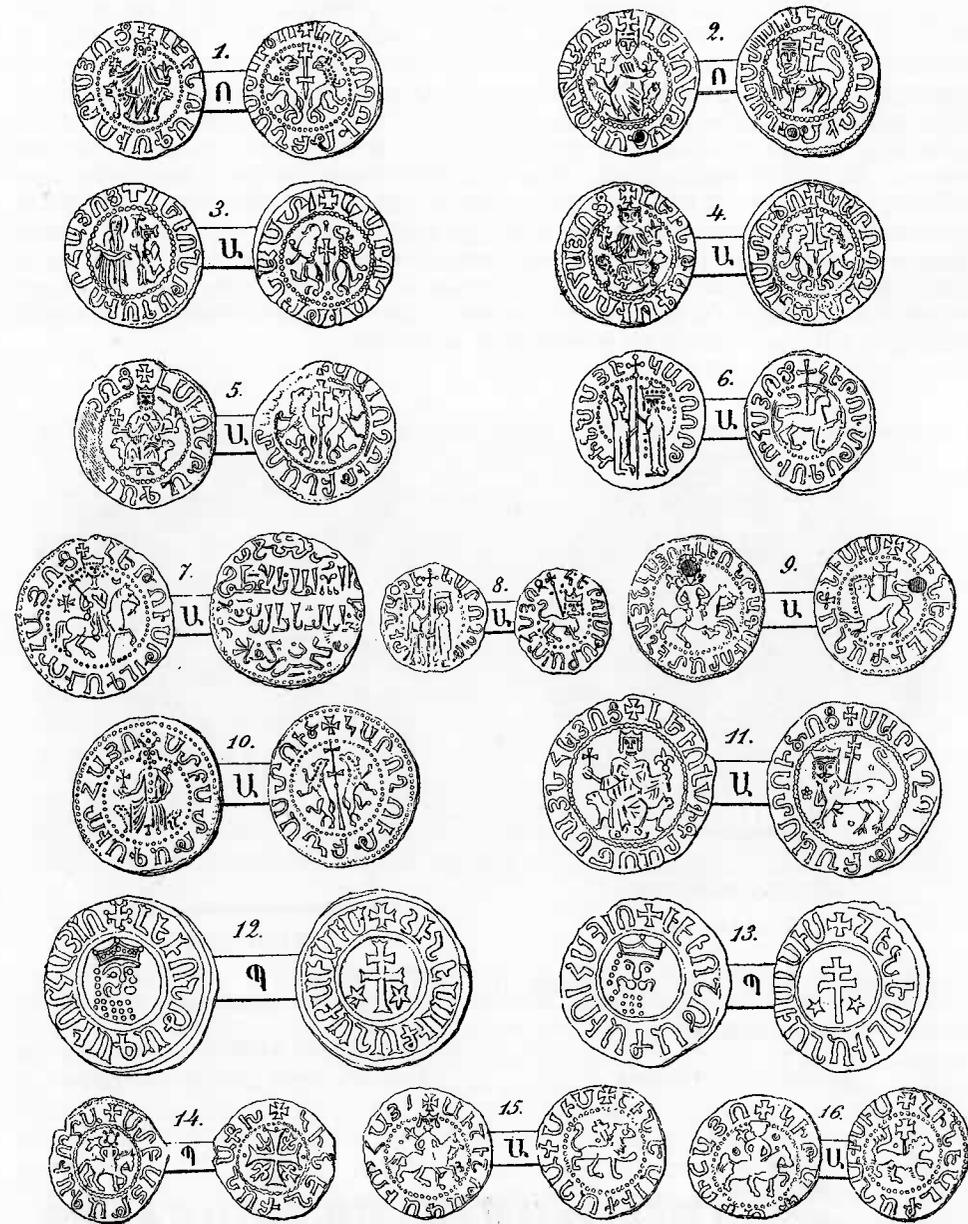

Leonus

ԼԵՆՈՆ ՄԵԾԱԳՈՐԾ, ԹԱԳԱՒՈՐ ՀԱՅՈՑ
Ըստ Հին Լատին Գրքի Մը
LEON, KING OF ARMENIA, 1186-1219 A.D.
According to an Ancient Latin Book

ՀԱՐԱԶԱՏ ԶԵՆԱԳԻՐ ԱՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՀԵԹՈՒՄԻ
HETOOM'S AUTOGRAPH

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՐԱՄՆԵՐ ԿԻԼԻԿԻԱՆ ՇՐՋԱՆԷՆ

SOME ARMENIAN COINS FROM MIDDLE AGES, CILICIAN PERIOD, 1080-1375

THE ARMENIAN CHURCH

A Brief Historical Outline

ACCORDING to tradition, Christianity was introduced into Armenia by the Apostles St. Thaddeous and St. Bartholomew in the middle of the First Century. The Apostles were martyred in Armenia, and their graves were venerated in the ancient churches of Artaze and Albac. Other preachers of gospel who also came to Armenia left deep traces of Christian living, which were too strong to be obliterated. It must be noted that in the two neighboring countries, west (Cappadocia) and south (Syria) of Armenia, Christianity flourished very early. Through contacts with these countries, Armenia was strengthened in the new religion.

There are many historical records indicating the existence in Armenia of a large body of Christians during the three centuries preceding the official and mass conversion of the nation to the Christian faith at the beginning of the Fourth Century. Religious persecutions, perpetrated by three kings of Armenia during the years 110, 230, and 280, would not have occurred if there had not been widespread acceptance of the Christian faith in Armenia. Eusebius of Caesarea, the famous ecclesiastical historian, mentions a letter written by the Patriarch of Alexandria to Mehroujan, Bishop of Armenia in the year 254. This letter shows that Christianity had not only spread in Armenia, but also had taken organized form with Bishops who were well-known outside of Armenia. These and many other historical evidences attest the apostolic origin of the Armenian Church.

Armenia was the first country in the world to have adopted Christianity as the state religion. The date of conversion is generally accepted to be the year 301. (however, recent chronological researches by some scholars place the event in the year 287). It is significant that this took place twelve years before the Edict of Milan, by which Constantine the Great, Roman Emperor, proclaimed Christianity to be a religion on the same footing with Paganism. It was twelve more years later, in 324, that the same emperor depicted Christianity as the official religion of the Roman Empire. The great change in Armenia took place through the efforts and extraordinary courage and wisdom of St. Gregory, an Armenian nobleman, known afterwards as the "Enlightener of Armenia." He was educated from early childhood in Caesaria of Cappadocia among Christian circles. St. Gregory entered into the service of King Tiridates of Armenia and later suffered heavily for his Christian faith by the orders of the King, whom however eventually, together with the entire royal court, converted to his Faith. King Tiridates, in turn, helped him to convert the whole country. St. Gregory strengthened and reorganized the triumphant Christian church in the country. With him began the new line of Patriarch-Catholicoses (supreme heads of the Church), which continues to this day. The present Catholicos, His Holiness Georg VI, is 129th in succession. St. Gregory built the first mother church in the capital of the country near Mount Ararat, following the instructions given him by our Lord in a vision.

Beginning with the year 301, the religious life of the country underwent a complete change; heathen gods disappeared and the profession of the Faith of

Christianity became general. St. Gregory administered the Church of Armenia for about a quarter of a century. The fundamentals of the internal organization of the Church and rituals are ascribed to him. He was also instrumental in the conversion of the neighboring Caucasian countries of Georgia and Caspian Albania (present Azerbaijan). The Ecumenical Council of Nicea met during the year 325. St. Gregory was invited to the Council but, owing to his old age, he sent his son Aristakes to attend the Council in his place. St. Gregory died in the year of 325, and Aristakes became his successor. St. Gregory is venerated as a saint by almost all the Eastern churches as well as by the Roman and Greek Churches.

ՄԱՅՐ ՏԱՀԱՐ Ա. ԷՋՄԻԱՇՆԻ
Հիմնեալ Ա. Գրիգորի 303-ին
CATHEDRAL OF HOLY ETCHMIADZIN
Founded by St. Gregory the Enlightener in 303 A.D.

The Translation of the Bible.

In the Fourth Century the Armenian Church was well-organized, but it lacked an element of the utmost importance. The Bible and the church rituals had not yet been translated into Armenian, since there was no Armenian alphabet at that time. These were read in Greek or Syriac languages.

It was a learned and holy monk named **Mesrob**, a former secretary at the royal court, who surmounted the difficulties connected with the discovery of an

Armenian alphabet. After some years of research and experiment, Mesrob invented an alphabet, 36 letters in number, for the language. With the assistance of the King Vramshabouh, and the Catholicos St. Sahag, he succeeded in making Armenian a written language. This took place in the year 404. More than twenty years had to pass, however, before the Holy Scriptures, including the so-called Apocrypha, were translated into Armenian. The translation of the liturgy and some of the famous writings of the Fathers of the Church were also completed. Simultaneously there appeared many original writings in Armenian with splendid style and extraordinary richness. The Armenian translation of the Bible for its perfection and beauty in style, is by some western scholars of the Bible called "The Queen of Translations." This period immediately following the invention of the alphabet is the **Golden Age of Armenian Classical Literature**.

Defense of Christianity.

With the conversion of Armenia the natural inclination towards the Romans and Greeks was more strengthened, and this inevitably aroused the mistrust of neighboring Persia, which made desperate efforts to compel the Armenians to renounce their new faith. No amount of persecution, intrigue or threat could, however, induce Armenia to embrace the Zoroastrian religion of the Persians. An armed conflict of major importance between pagan Persia and Christian Armenia took place in the year 451, when 66,000 Armenians, in defense of their religion, led by **General Vartan Mamigonian** and the Heads of Church, encountered 220,000 Persians. This battle was one of the greatest events in the history of the Armenian Church. Its inspiring description was written by a contemporary religious writer in the form of an epic in which the devotion of the Armenians to their faith is beautifully depicted. The Armenians lost the battle on the field, as was expected, but they held to their faith. Thirty years later the defenders of the faith once again took up arms under the command of the former general's nephew, Vahan. They were successful this time even on the field of battle. The Persians were soon forced to realize the futility of their anti-Christian policy. Armenians retained their religious freedom. Thus, the Armenian Church escaped the lamentable fate of the once glorious Church of Persia. Vartan Mamigonian, who fell in the first battle in defense of Christianity, symbolizes the religious spirit of this nation, and is the greatest saintly hero of the Armenians.

The Arab invasion in the Seventh Century swept the country with terror, and the Church gave numerous martyrs for the cause of Christianity. The Mohammedans, also, who ruled Armenia for twelve centuries, were unsuccessful in their bloody attempts to convert Armenian Christians to the religion of Islam.

When native governments had ceased to exist in the country, the people looked upon the heads of the church as their legitimate leaders and protectors against ruthless barbarians who incessantly invaded the country. And the Catholicoses, through their appeals and visits to the Califs and Khans, saved many lives and spared hardships for the Armenian people and also made their own positions more secure. The outstanding religious figure of this Arab period is a monk, Gregory of Nareg (950-1005), a saintly mystic of poetical temperament. His "Book of Tragedies," a prayer book, is to the Armenians, what "The Imitation of Christ," or "Pilgrim's Progress" is, or has been once, to the Western Christians.

The Patriarchal See changed its place several times as a result of insecurity prevailing in the country. In the Eleventh Century, when a substantial part of the population shifted south to Cilicia, the See followed its people and eventually settled in Sis, Capital of Armenian Cilicia. In these times, the Church of Armenia

came in direct contact with the Church of Rome through the Crusaders and Papal Legates. Rome tried very hard to bring the Church of Armenia under its jurisdiction. Her hard labors resulted only in creating disturbances and divisions in the country. The most famous ecclesiastical figure of this Cilician period is Nerses Shnorhaly, the Graceful, Catholicos (1165-1173), writer and enricher of the Church.

In the middle of the Fifteenth Century, the Holy See returned to its original site—Etchmiadzin in Northern Armenia. But historical factors caused the continuation of Catholicoses in Cilicia to shepherd their people in the far south in those dark ages. This line of minor Catholicoses still exists and now has its seat in the village of Antelias, near Beirut in Lebanon.

In the Nineteenth Century, Protestant missionaries came to the Middle East. Their original plan was to work among the Moslems, but the missionaries were utterly and completely unsuccessful. Instead, they began to preach among the native Armenian, Greek and Assyrian Christians with better results. Many Armenians, allured by the better educational system of the missionaries and hoping to secure the protection of western Protestant powers in Turkey, separated from their mother church and formed their own communities, which continue to this day.

Western Armenia and Cilicia, which only thirty years ago had a population of nearly 2,000,000 Armenians, now are almost devoid of these Christians because of the greatest of tragic events in the history of this nation. During the years of 1914-1918, half of the population were massacred in the most horrible manner by the Turkish state, and the other half were scattered throughout the world and thrown into the lap of uncertain destiny. Those clergymen who survived the great disaster are now serving their people wherever there is a community of Armenians. With amazing vitality the Armenian people have already recovered from their material destruction and re-established their prosperity as much as possible. The Church, after the terrible blow, is still alive and trying to adapt herself to the new conditions. At the present time the Armenian Church has three seminaries for the training of its clergymen. These seminaries are in Jerusalem, Antelias, (Lebanon) and Etchmiadzin (Armenia).

Attempts at Reunion.

Up to the close of the Fifth Century the Church of Armenia was naturally in communion with the rest of Christendom, as there were no divisions among the Christian churches at that time. But in the course of time, happy relations between churches gradually altered. The reason was mainly those religious quarrels with which Christianity in the Byzantine Empire was infected. The Armenian Church first took no part in those controversies. She stood aloof from the whole quarrel, and accepted the decisions of the first three Ecumenical Councils which were held to decide and to proclaim the orthodox doctrine and to reject the heretical ones. These quarrels, however, took a very acute form in the first half of the Fifth Century. To settle these controversies, an important meeting of Christian Bishops took place in **Chalcedon** on the Eastern bank of Bosphorus, in 451. As we have seen, it was the year when Armenia was in a life-and-death struggle with mighty Persia in defense of Christianity. After the war the country was in a confused condition. It was obvious that under the circumstances, the Armenians had neither the heart nor the time to wrangle about theological questions. So, it is not surprising that they began to take interest in this Council of Chalcedon after more than fifty years from its convocation when the country

was given its religious freedom and was in a quieter shape. When the Church of Armenia heard about it, Christianity was already divided about the validity of Council's decisions. Even some of the Emperors had openly rejected it by official decrees.

Besides, to the Armenian as well as to the many other Eastern churches, the decision of this council seemed contradictory to those of the first three Ecumenical Councils. These and many other reasons persuaded the Armenians to reject it. Once the decision was given, it was never taken back. So, beginning with the Sixth Century, Armenia took her part with those who were anti-Chalcedonian, and she has remained on the same ground ever since.

In spite of the above attitude, however, there have been continual attempts at reunion with both the Greek and Roman Churches, but without permanent result.

Differences.

The main differences between the Armenian Church and the Roman Church are the following: With due respect to the Great Church of Rome, the Armenian Church repudiates her doctrine that she is the mother church of Christendom and that the Pope is the Prince of the other Patriarchs. Again, although the Armenian Church regards the Pope as one of the chief bishops of Christendom, and Patriarch of the West, they do not accept the theory of his infallibility, nor consider him as the vice-gerent of Christ on earth.

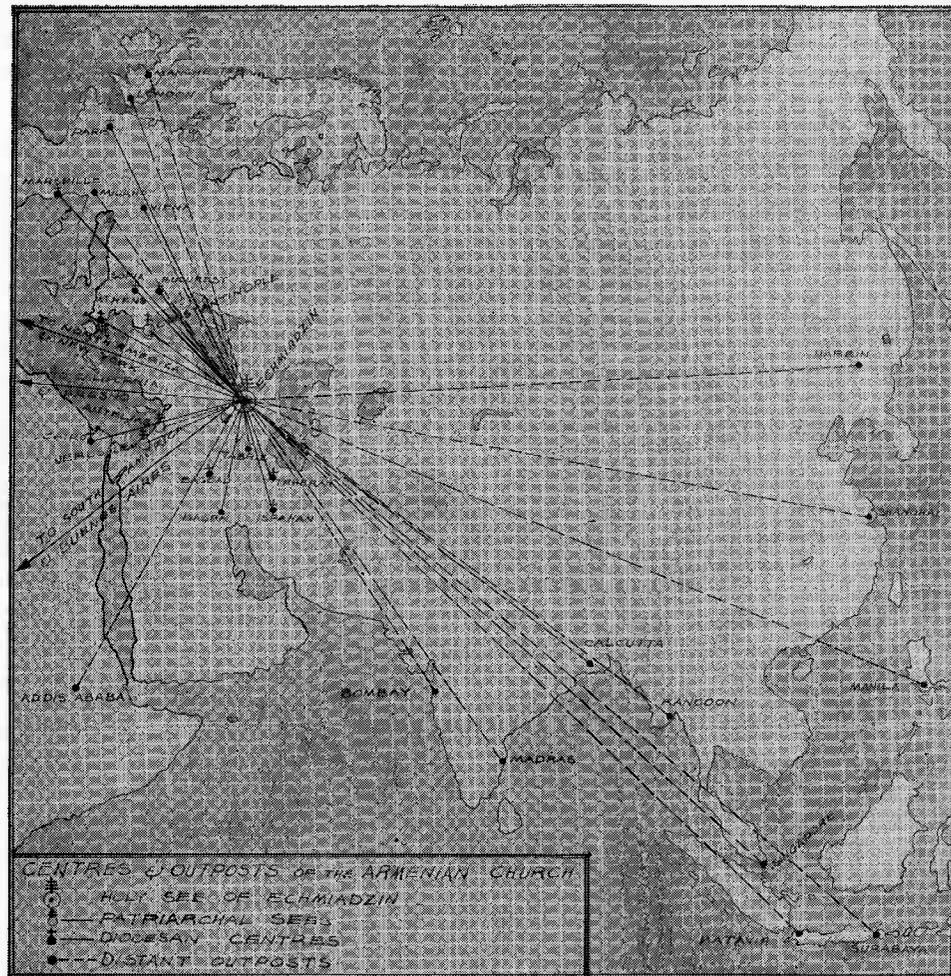
On the other hand, her differences with the Greek Church are very slight. Indeed, one may say they are almost in complete accord on all matters, except with regard to the decision of the Council of Chalcedon concerning the nature of Christ.

The Church of Armenia believes that the only possible way of Christian reunion is to hold fast the fundamental principles and beliefs of the church; to be one in fundamental principles and to leave the rest to the liberty of the individual or to communal judgment. Any church accepting the first three ecumenical councils with accompanying indispensable doctrines, such as the belief in sacraments (including the Holy Orders of deacons, priests and bishops), in the divine authority of the church, in the divine inspiration of the Holy Scriptures, etc., is in the One, Catholic (universal), and Apostolic Church of Jesus Christ.

ՀԱՐԱՊԱՏ ԶԵՆԱԳԻՐ ԱՏՈՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԼՆԵՈՆԻ

LEON'S AUTOGRAPH

Which Reads: "Leo" (in Greek), "King of Armenia" (in Armenian)

Հայց. Եկեղեցւոյ Նախնայեալական Բարձրագոյն Աբոններ, Առաջնորդական Կեդրոններ եւ Հեռակայ Եկեղեցւոր Համայնքներ

There are about 3½ million Armenians all over the world distributed as follows: U.S.S.R.: 2,505,000 (Armenia: 1,370,000, Caucasian Countries: 1,060,000, others: 75,000). ASIA: 480,000 (Turkey: 125,000, Iran: 100,000, Arab countries: 250,000, others: 5,000). EUROPE: 175,000 (Balkans: 85,000, France: 70,000, others: 15,000). AMERICA: 250,000 (U.S.A.: 200,000, Argentine: 20,000, Uruguay and Brazil: 20,000, others: 10,000).

DOCTRINE AND ORGANIZATION OF THE ARMENIAN CHURCH

Doctrine.

THE doctrine of the Armenian Church is condensed in the "Nicene Creed" following this article. As mentioned previously, the one great difference between the Church of Armenia, and the Roman and Greek Churches has been the refusal of the Armenian Church to accept the decisions of the Council of Chalcedon. The Council of Chalcedon stated that when our Lord walked, or felt thirsty, or ate, He was acting as man; when He was healing, calling Lazarus out of the grave, or teaching His disciples, He was acting as God. In this way of explanation the Egyptian, Syrian, and the Armenian Churches saw a danger of dividing the person of our Lord into two selves, and these churches abided by the decision of the third ecumenical council. They state that our Lord was truly God and truly man, laying equal stress on both statements; all through His life He was God and man at one and the same time—He was *one person* and had *one nature*.

The Ecclesiastical and Hierarchical Organization.

The supreme authority in the Armenian Church belongs to the Supreme Catholicos-Patriarch who resides in Etchmiadzin. (The Catholicos of Cilicia has the same prerogatives in his Provinces of Syria, Lebanon and Cyprus). He is elected by delegates sent from all parts of the world where there is any considerable number of Armenians. The delegates are of the clergy and laymen. Then come in order of rank the two patriarchates of Jerusalem and Constantinople. These patriarchates had, during the Turkish rule, a temporary function besides their religious office.

Then come of course the three main orders of bishops, priests and deacons. In

between these basic orders the Armenian Church has titles and ranks which are conferred according to the merit of each candidate. The most important of these ranks is the *Vartabed* conferred on the celibate and learned clergyman.

The clergy in the Church of Armenia are divided into two classes—the married and the celibate. The former do parish work and cannot become bishops as long as their wives are alive. To the celibate priests all the positions of the hierarchy are open. In the church the celibate clergy wear a monastic head-veil, conical and pointed at the top.

There are special greeting formulae for each class. For example, to the married priest people say, "bless sir" (Orhnea Der). The latter replies, "May God bless thee" (Asdvadz Orhneh). The celibate clergy are addressed by saying, "May God help you" (Asdvadz Oknagan), to which they reply, "May God protect thee" (Asdvadz Bahaban).

Liturgy and Services.

In its main features the order of the Liturgy of the Armenian Church is the same as that in the Latin, Greek, Syrian and Egyptian Churches.

But just as every church has put its own stamp and style, so to say, on the secondary ceremonial details of its liturgy, so too, has the Armenian Church. The liturgy lasts from one to two hours, according to the way of the singing or to the occasion. For a solemn Liturgy as many as six servers are required at the Altar, otherwise, two servers might be regarded as sufficient. The choir is always essential. The singing is vocal, and the tunes are Armenian; harmonious singing has only been introduced lately. The hymns and prayers are very beautiful and inspiring.

"NICENE CREED"

We believe in one God the Father almighty, maker of heaven and earth, of things visible and invisible.

And in one Lord Jesus Christ, the Son of God, begotten of God the Father, only-begotten, that is of the substance of the Father. God of God, light of light, very God of very God, begotten and not made, Himself of the nature of the Father by whom all things came into being in heaven and on earth, visible and invisible.

Who for us men and for our salvation came down from heaven and was incarnate, was made man, was born perfectly of the holy virgin Mary by the Holy Spirit; By whom he took body, soul and mind and everything that is in man, truly and not in semblance. He suffered and was crucified and was buried and rose again on the third day and ascended into heaven with the same body and sat at the right hand of the Father.

He is to come with the same body and with the glory of the Father to judge the quick and the dead; of whose kingdom there is no end.

We believe also in the Holy Spirit, the uncreate and the perfect, who spake in the Law and in the Prophets and in the Gospels; Who came down upon the Jordan, preached to the Apostles and dwelt in the saints.

We believe also in only one universal and Apostolic Church; In one baptism; In repentance for the remission and forgiveness of sins; In the resurrection of the dead; In the everlasting judgment of souls and bodies; In the kingdom of heaven; and In the life eternal.

* * *

NOTE: During the singing of the Creed in any service every one attending the service should have their hands joined (four fingers joined and the thumbs crossed, right over the left) in front of their chest.

ATTENDANCE AT A CHURCH SERVICE

THE manner of attending an Armenian Church Service is not quite the same as that of attending a western church service. It is not rigid and formal, but rather hearty and easy.

An Armenian feels at home in the Church, which must have the atmosphere of a spiritual family. This does not mean that he is in any way disrespectful or irreverent. On the contrary, the freedom which he has must serve him to express more freely his devotion and religious sentiments. He joins the Choir in singing, he crosses himself, he bows down whenever he wishes, in addition to the times which the deacon bids him to do these things.

It is, however, good to know more about these points.

Arriving: It is always better to arrive at the Church at the beginning of a service, and to leave only at the end of it. However, if for some justifying reason you have been hindered in arriving on time, you must never feel embarrassed when you are late for church.

Entering: When coming in you buy a candle from the table at the door or in the porch, and after crossing yourself and making a vow you light it in front of one or the other of the holy pictures or altars. If there is no special place for doing this, you hand the candle to one of the servers who will light it for you on the Altar. When you have done this, you take your place, you bow down by bending your head and body forward, you cross yourself and inaudibly say The Lord's Prayer. Then you are ready to attend.

Participating: During the whole of the service you concentrate your attention on what is being said or sung by the priest, the deacon and the choir, trying to enter into the spirit of the devotional atmosphere, and always keeping in mind that you are not a spectator but a participant in the service. If you more or less know the

tunes of the hymns do not hesitate to join in the singing. You should not, however, sing either with the priest or with the person serving as deacon at the altar.

Private Prayers: The time for your private prayers is when Kirie, i.e., Der Voghormia (Lord, have mercy) is being sung. You may also say your own prayers when slow, protracted hymns are sung. They will form a background for your meditations.

Standing and Sitting: Most of the time you stand. But there are certain times when you may sit. During the Eucharist, i.e., Badarak (Holy Mass) you may sit:

- (a) When the curtain is drawn.
- (b) When the Scripture lessons are being read from the Chancel.
- (c) When the "Arrakelots Serpots" is said by the Deacon until "Hayr Mer" when you stand again.

Those who are ill or very old, can sit whenever they feel the need. Those who are strong can stand through the whole of the Liturgy. They should not think it improper to stand when others are sitting at the permitted times.

Crossing of legs and putting hands behind or in pockets are bad manners in the Armenian Church.

Crossing Yourself: You bow down and cross yourself:

- (a) When peace or blessing is being given by the priest.
- (b) When doxology (Park Hor) is being said or sung at the beginning of a Gospel reading or in the middle of a prayer, or during the Eucharist.

Kneeling: Kneeling is less frequent in the Armenian Church than in the Roman Church. During Badarak the two times when you should kneel is:

- (a) When the Cherubic Hymn is being sung and the Chalice is being carried around the Altar.
- (b) From "EE Surpootium Serpots" until the end of "Der Voghormia", when you stand again.

Salutation or "Kiss of Peace": Our church has preserved one of the oldest and most beautiful customs of the ancient Church. It is the "Kiss of Peace" or the Salutation (Voghchooyne) in the Eucharist. After the Great Entrance, the deacon, after kissing the Altar and the hands of the Celebrant Priest, comes down the steps of the Altar, and approaching one of those standing nearest (to a priest if there is one) and having his right hand on his heart, reaches his head first over the left and then over the right shoulder of the person opposite says "Christ is revealed amongst us (Kristos ee mech mer haydnetzav) and the other doing the same, answers "Blessed is the revelation of Christ (Orhnial a hydnootumen Kristosi). Then the person who has thus "taken the Salutation" turns around and passes it on to the one next to him or her, who "gives"

it to the next person and so on until everybody in the congregation has "taken the Salutation." The meaning of this act is obvious. Symbolically, it binds Christ with the people, and the people with each other in one sacred body through the bond of Love. Not to take or give the salutation is bad manners in the church.

Taking the "Mas": Towards the end of the Liturgy, the Antidoron (the Mas—Holy Bread) is distributed by the deacon or someone else among the congregation. A small fragment from the plate is taken, and kissed and then eaten. It is a good custom to take some home to those members of your family who were not able to attend the service. "Taking the Mas" does not mean Communion. It is only a sign of Christian Charity and spiritual kinship.

ON THE MANNER OF RECEIVING HOLY COMMUNION

ANY member of the Church desiring to take communion must previously make penitence, by confessing duly to the priest, receiving Absolution, and by doing Penance in an appropriate manner.

It is necessary to fast during the morning of the day when communion is to be taken. The fast should be observed from 12 o'clock midnight until the time of communion, which should be the first thing taken in the mouth on that day. Persons who are sick or unable to fast, can obtain a dispensation from the priest, by explaining the circumstances to him before communion.

After attending the Divine Liturgy devoutly on the day in which he desires to communicate, the prospective communicant should come into the Chancel, when, while the curtain is being withdrawn, the deacon calls after the Hymn of Praise: "With fear and with faith draw near and communicate in holiness." When the priest turns and comes to the edge of the Bema (altar stage)

the communicant should approach him, and, standing, should open his mouth, slightly protruding his tongue, on which the priest lays a small particle of the host (sacred body) dipped in the cup (precious blood).

It is customary for men to precede women in approaching the altar to take communion. The communicants should come in line from the right, and after receiving the Holy Communion, should pass to the left and remain in the Chancel, or, when there is no more space in the Chancel, in the forepart of the Nave, until the partaking is ended and the priest stands and blesses the people saying: "Save thy people O Lord, and bless thine inheritance; feed them and lift them up from henceforth for evermore."

The communicant should then go back and take his seat and say his private prayers.

After communion the communicant must avoid spitting in the course of that day.

Women should refrain from using lipstick before receiving Holy Communion.

THE ARMENIAN CHURCH

By HERBERT M. ALLEN*

IN the entire history of religion there is nothing that impresses my imagination so intensely and inspires me so completely, as does the Armenian Church.

The reason for this is not only its antiquity. An institution may be venerable yet not interesting. Nor is the reason in its organization, which is also arresting and glorious. The particular reason is that this church, more than any other church, embodies the spirit of a nation in the world. Under the thick veil, which centuries of ignorance and superstition have produced around it, as if to distort its beauty and nullify its vitality a vigorous spirit of an immortal life still throbs.

In the holy name of Christ often struggling against the hordes of darkness, often tortured and bleeding under unspeakable persecutions, and often in times of peace singing the victorious praises of the Christian faith, however, it is the ever-living, ever-faithful, and forever hopeful vision of that spirit which enkindles and stirs the imagination and the religious piety of the Christian faithful.

At no other time have I felt more deeply the force of this spirit of the Armenian nation, than when I was standing in the court yard of an ancient monastery in a quiet valley in distant Armenia. Oh, what an eloquent silence it was. And then the stone and strong church of each village, town and city, the tolling bell, the unending hours of prayer and worship, her constantly open door for sixteen long centuries—what a multitude of things they manifest about that soul, which neither fire, nor sword, nor time, was able to extinguish. When, absorbed in such thoughts, I stand in an Ar-

menian cathedral, no matter how humble, and listen to the reading of the Gospel, to the sublime melodies of the old hymns, and to the inspiring prayers offered, my heart is moved profoundly. How can an Armenian remain indifferent in the presence of this mother soul of the Nation. I have tried in vain to understand this.

The basic conception of the Armenian Church is to spread the comforting warmth and protection of her wings on all who were born Armenian. This is more true for the Armenian Church than for any other national church. And we must admit that this ideal usually has been well-preserved. Another characteristic of the Armenian Church is her tolerance toward all Christians.

That is why the Armenian Church impresses my imagination, and that is why I am compelled to say that fortunate are the Armenians who are conscious of the value of their precious spiritual heritage.

*Herbert M. Allen was an American Protestant missionary born in Kharput (Armenia) in 1865. He was one of the very few open-minded missionaries to see much of the beauty and superior features of the Armenian Church as compared to the form of Christianity they were sent to preach. He had a good command of the Armenian language and was one of the founders of the Armenian weekly "Hayasdany Gotchnag" which is still published in New York. He died in 1911.

This article is translated from Armenian by the Very Rev. E. Simonian, Pastor of the Armenian Holy Cross Church of New York. The Armenian text is on page 75.

"LOOSSAVORCHI GANTEGHE"
(The Lantern of the Enlightener)

There is a beautiful Armenian legend. A certain star that shines at times on the summit of Mt. Arakadz is a lantern that has been put up there, suspended without a chain from the skies, by St. Gregory.

Howhannes Toumanian, the famous Armenian poet has written a beautiful poem about "The Lantern of Lousavorich." The following is a free translation of that poem:

*At midnight, a shining lantern
 Is suspended from the heavens.
 It is the lantern of our Enlightener,
 Hanging down from the dark skies of Armenia.*

*There it is, hanging without a chain,
 Right over the summit of Arakadz;
 And from the gigantic altar
 It sends its light all over the world.*

*It spreads its light over centuries long,
 And as for oil, it is the crystal tears*

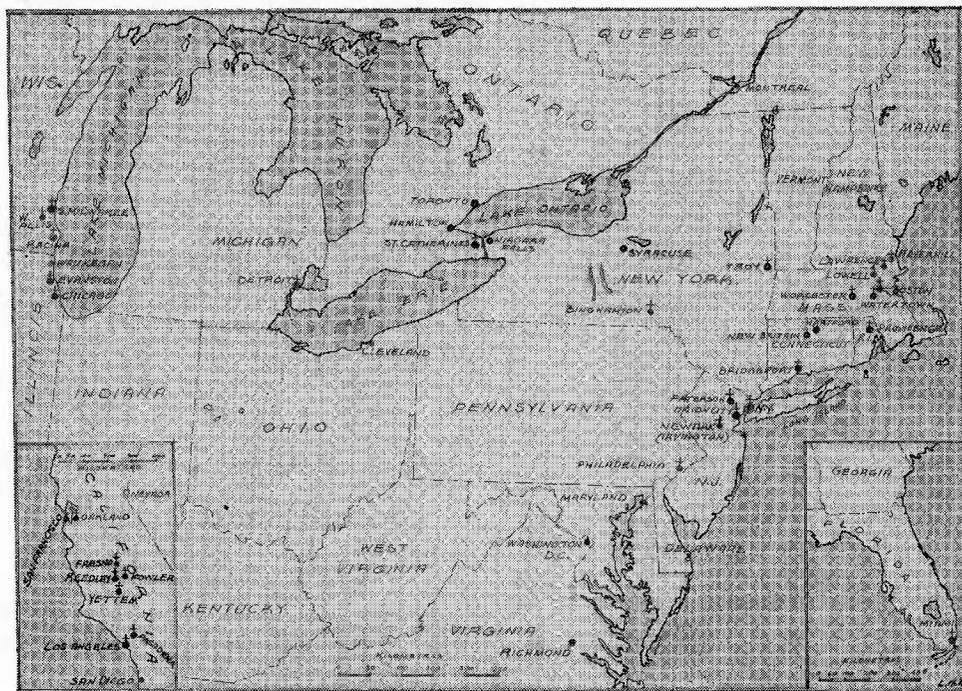
*Of St. Gregory that burn in it.
 Human hands cannot reach up*

*To those immense heights;
 Nor can the enormous storms,
 That twist like dragons
 Extinguish that light.*

*When darkness envelopes
 Our beautiful land,
 And fear and terror reign
 In the hearts of the timid and weak,*

*Whosoever is innocent and
 With a full heart of love,
 And has unswerving faith in Him,
 Whosoever is full of hope
 For the future of Armenians,*

*He will see that ever-burning torch
 That hangs from the skies;
 Say: it is the clear eye of God,
 That watches from heaven.*

Հայ Համայնքներ Ամերիկայի Մէջ

ARMENIAN CHURCHES IN AMERICA

ARMENIANS IN AMERICA

Pioneers

At present there are about a quarter of a million American citizens of Armenian extraction. Their story of settling down in this country goes very far into the past. Records indicate that "Martin the Armenian" was a member of the Jamestown Colony as early as 1618. From the present available information, Martin is believed to have been in the service of Governor George Yearly. While in Virginia he acquired British citizenship, which entitled him to the distinction of being the first naturalized person on the American continent.

The next two Armenians came to America in 1653. There was at that time a great desire to produce silk in Virginia. Edward Digges, a leading member of the colony, hearing that the Armenians were expert cultivators of silk worms, brought to America two Armenians at his own expense. The work of the two men proved successful and beneficial to the colony.

However the better known person to pioneer in Armenian immigration individually was a 16 year old student named Khachatur Osganian, who came to New York from Constantinople in the year 1834. After six years of study he goes back to his country, but returns again in 1854, settles down in New York, attaining important positions first as correspondent to New York Herald, then librarian of University of Columbia, then Turkish consul and finally president of New York Press Club. He dies in New York in 1900.

Many other Armenian students follow this pioneer young boy to study in the universities of Yale, Princeton, Andover, etc. Almost all of them return to their country upon graduation. Other Armenians however immigrate to this country in search of freedom and fortune. The most typical of these early pioneers was a certain Ruben Minassian from Yozgad, Turkey, who arriving at New

York in 1867 begins his adventurous career. Dissatisfied with the "quiet" life of New York City, goes to the wild midwest, as far as Salt Lake City, where he enters into the service of the chieftain of Mormons. Four years later he is a postman in Idaho. He becomes prosperous through a gold mining enterprise, loses all his property in a fire, goes to Nevada to hunt buffaloes and wild horses, accumulates a new fortune, marries an American, settles down and dies as a wealthy sugar refinery owner.

By 1888 the total number of Armenians in America is estimated to be about 1500.

As a result of Turkish persecutions, from 1895 on, a new wave of Armenian immigrants pour into this country. The first clergyman of Armenian Apostolic Church came here in 1889 and performed the first Armenian services in Worcester, Mass. Two years later an Armenian Church was built in the same town. By the end of 19th century there were about 15,000 Armenians in America, mainly settled in Worcester, Mass., Boston, Mass., Providence, R. I., New York, West Hoboken (Union City), N. J. and Fresno, Calif.

The Church is Organized

In the year 1898 the Armenian Church in America was proclaimed as a Diocese by the orders of Catholicos Khrimian "Hairig." The headquarters of the new Diocese was in Worcester, Mass. The Diocese included all Armenian Parishes in South and North Americas. First Primate of the Church was Bishop Hovsep Sarajian. The first four Armenian Churches in America were built through his efforts (in Worcester, 1891, in Fresno, Calif., 1900, in West Hoboken, N. J., 1907, in Fowler, Calif., 1910.)

Another and bigger wave of Armenians moved into this country after First World

War of 1914-18, when Turkish government began to put into practice its monstrous plans of annihilating and expelling the Armenians from their own homeland. Boston became the leading center of Armenian cultural and social activities and therefore the headquarters of the Diocese was transferred from Worcester to Boston in 1923, but gradually New York Armenians were growing in numbers and in influence and consequently the Diocesan office was transferred and permanently established in New York in 1927.

Up until 1928 the Diocese of the Armenian Church in America covered both South and North Americas. However, Armenians in the state of California were already a big and centralized community of about 35,000 people. The distance and communication difficulties with the headquarters of the church in the East, necessitated the establishment of a separate diocese in the region of California in 1928. This step was taken by mutual understanding and with the consent and order of the Catholicos of Church. It has now its own administrative body with the headquarters in Fresno, covering 10 Parishes with 12 clergymen.

In 1938 South America, too, with a number of about 50,000 Armenians formed the Third Independent Diocese of the Armenian Church in the New World, with the headquarters in Buenos Aires, (Argentine). There are big Armenian communities in Cordoba (Argentine), Montovideo (Uruguay), San Paulo, Rio de Janeiro (Brazil) etc.

Besides the Mother Church there are in

America some Armenian Protestant groups of various denominations, as well as few hundred Roman Catholic Armenians. There are also 3-4 so-called "political" parties, which although very active in the past, have now almost outlived their previous aims, and are now functioning mainly as literary and social organizations. The so-called "compatriotic" unions are almost dying out. The Armenian General Benevolent Union is an important organization with over 10,000 members and some 100 chapters. It has been rendering good services to the educational and physical advancement of Armenians all over the World.

In the course of the past years the Armenian community in America has had many difficulties and crises. Yet during those years it has also made noteworthy progress. With the gradual numerical increase of the community, the religious and cultural organizations have taken root and have grown stronger. Through the grace of God, the Church and the Armenian Diocese have taken their rightful place, along with the other communities in this country, to carry out their vital mission among the Armenians. The Armenian Church, headed by the diocesan office, has been instrumental in the maintenance of the identity and vitality of our people. The faithful have found in their church the necessary spiritual strength, which they would have been unable to find elsewhere. As a center of spiritual authority, the Prelacy has created an administrative and spiritual bond among the communities scattered far and wide, forging them into one.

DIOCESE OF THE ARMENIAN CHURCH IN AMERICA

THE Diocese of the Armenian Church in America is but a section, a branch of the greater, world-wide Armenian Church, which spreads from Manchuria to California, from the Middle East to South America and from India to Ethiopia. It lives and works, therefore, as a member of the body of the Armenian Church.

The Prelacy, headed by the Primate, is the representative of the supreme authority of the Church, the Catholicos of all Armenians, and the religious authority of Sourb Etchmiadzin. The Armenian-American Diocese recognizes the other diocesan offices and, in turn, is recognized by them, and whenever necessary cooperates with them in all matters of interest to the Church.

The Diocese is comprised of 36 Parishes (in the Eastern Part of the Country), 26 of which have their own Church buildings with communal halls: 24 clergymen, under the present Primate of the Diocese, His Grace the Rt. Rev. Bishop Tiran Nersoyan, are serving the Armenian Church in America.

The Diocese of the Armenian Church in America has the following administrative bodies, headed and presided over by the Primate (Arachnort) of the Church.

a) *Diocesan Assembly*, which is the representative body of Parishes of the Diocese, consisting of elected lay delegates from each parish, and of all the clergymen holding office in the Diocese. It holds regular sessions once a year in the fall. It elects the Primate of the Diocese for a term of 4 years.

b) *Diocesan Council* consisting of 9 members (4 clergymen and 5 laymen). The members are elected by the Diocesan Council, for a term of 4 years. This is the governing body of the Diocese under the presidency of Arachnort.

c) *Diocesan Board of Trustees* consisting of 11 members, elected by the Diocesan Assembly. Its duty is to supervise and hold title of the real estate properties of the parishes and other organizations operating under the jurisdiction of the Diocese.

Parishes are organized on the same pattern as the Diocese. They have their pastors, as the head of local church, under whose presidency are the main administrative bodies of the Parish.

a) *Parish Assembly* consisting of good standing members of the Church, who should be of 21 years of age or over and pay a regular annual dues. It meets regularly twice a year, to examine and accept the accounts and reports of the Priest in charge and of the Parish Council, and other subordinate bodies for activities.

b) *Parish Council* elected by the Parish Assembly consisting of 7-11 members who are actual governing body of the Parish; they are the custodians of the Properties of the Church and are in charge of the affairs of the Parish.

There are *Ladies Auxiliary Societies* in all Parishes. They are very active and most useful bodies for the local Churches, supporting the Church financially and morally. Every church has its own Choir, Sunday School and Church Youth Organizations.

The Diocese of the Armenian Church in America holds the most important place among the Armenians in America. It keeps alive the pure faith of the glorious and very ancient Church of Armenia, contributing not only to the moral well being of its members but enriching also the religious life of this country of true democracy and of religious liberty.

THE IMPORTANCE AND USEFULNESS OF THE DIOCESE*

THE Diocese of the Armenian Church in America holds an important place in the complement of church and nation, thereby fulfilling its sacred mission, keeping alive the true faith of the Armenian Church and contributing to the progress of the Armenian people.

Throughout the history of the Armenian people, it was the Armenian Church which provided spiritual sustenance, vitality, and health. Throughout their eventful and tragic history the Armenians have not allowed the candle of their faith in their Christian church to go out. Even in communities far from their native soil, the Armenians have made it their main preoccupation to build a church with its adjacent school, receiving from them strength for the struggle of daily life.

Likewise, in the centuries to come, the Church will continue to be the vitalizing fountainhead of their spiritual life and existence and, as in the past, they will walk in the path laid out by the church fathers and the direction set by the history of the Armenian people.

The Prelacy has sponsored numerous undertakings for the benefit of our people and has supported worthy movements, appreciably contributing to their success and thereby proving worthy of its name.

During the past fifty years one church has been built every two years in the Diocese of the Armenian Church in America. Many communities, though lacking church edifices, have been organized.

The Diocese of the Armenian Church is not a self-contained institution or an organized body in the manner of a society. It represents

*These notes are taken from a booklet entitled "The Fiftieth Anniversary of the American Diocese of the Armenian Church."

the venerable Armenian Church of nineteen centuries, and considers all Armenians as its sons, irrespective of their membership in political, charitable, and other movements.

The fifty year record of the Prelacy is the result of the perseverance and sacrifices of many individuals for the maintenance of the Church. Those excellent people have overcome countless difficulties to insure the increased brilliance of the Prelacy and of the churches under its jurisdiction, bringing them to their present satisfactory and comparatively prosperous state.

These results constitute a glorious monument for all those who have served as primates, clergymen, members of the Diocesan Council and of the School Board, delegates, trustees, members of the auxiliary and ladies committees, various parochial bodies, and the loyal members of the Church.

The Armenian young generation at present shows considerable more interest in its Church than was expected a decade ago. Efforts should be made to strengthen the faith and loyalty of our young people towards the Church. In this work the Prelacy has a great role to play if the churches of the diocese continue to extend the necessary support.

In the diaspora the fate of all the Armenian organizations is bound with that of the Armenian Church. It is the duty of the Armenian Church to inculcate the love of the Armenian people and its culture in our coming generations, a thing which is a condition for the continued existence of other organizations.

The Armenian Church, as an institution founded by Christ, delivers its eternal message to all Armenians no matter where, when, and in what circumstances they may be. Nor will the Armenians cease to attend their

church which, with its orthodox faith and admirable rituals, and as a treasurehouse of the Armenian language, is superior to all other churches and bears the imprint of true Christianity.

It is through the Armenian Church and the activities of the Armenian Diocese in America that it will be possible to acquaint our new generation and non-Armenian intellectuals with our culture. For Armenian culture contains elements that represent universal values, and as such, deserve the attention of everyone.

Aside from serving as a religious administration, the Prelacy should and can press forward vital tasks for the good of the Church and community.

There is the task of preparing clergymen qualified to serve in this country. Unless we have men who can devote all their time and energy to the Church, to cultivate the spiritual field, all other efforts will fail and all opportunities will prove useless.

Therefore, it is essential that the Diocese of the Armenian Church in America should have its seminary for the training of young men by competent Armenian teachers, profiting at the same time from the advantages offered by the American universities and other institutions of learning.

America gives to the Armenian community the precious opportunity and freedom to keep and cultivate its religious and national traditions, its press, parochial schools,

and charitable and educational institutions. To a large extent, the Armenain-American community has, and will be able to profit even more, by these opportunities in the future, for the maintenance and development of its distinct religious and community life, under the sponsorship of the Church and the Prelacy. This will be possible if we are able to adapt ourselves to the local conditions without distorting the essential character of our faith and traditions.

The Armenian Church is not unique in this country in the assumption of such a task. There are numerous other communities that are grouped around their church and particular faith and are engaged in fruitful endeavors in order to preserve and improve their institutions and their own religious and community life. Thus, many groups that have come from Europe or the Near East, Greeks, Serbians, Bulgars, Assyrians, and many others, are engaged in similar activities. Their example should serve as an incentive to us, doing away with all undue pessimism about the future.

The Armenian community in America has attained a rather prosperous financial state. The sons of the Armenian Church, therefore, will do well to support their church and diocesan office with enthusiasm and generosity, so that the existence of the Church may be assured for many years to come, and the Church may persevere in its service to God and humanity.

★ ★ ★

FOREIGN OPINION ON THE ARMENIANS

"The Armenians are a people of large and noble capacities. For ages they have maintained their civilization under oppression that would have crushed almost any other people. The Armenian is one of the finest races in the world. If I were asked to name the most desirable races to be added by immigration to the American population, I would name among the very first the Armenian."—*The late Andrew D. White, United State Ambassador to Germany, and founder of Cornell University, in his Autobiography.*

ARMENIANS PRESERVE FAITH IN ADOPTED LAND

By ALICE MOLDENHAWER

Religious News Editor

VERY few New Yorkers, even if they knew that there was an Armenian prelacy in their city, would expect to find it behind the sober grey stone facade of the Presbyterian Building at 156 Fifth Ave.*

This does not mean, however, that the Armenian Church in North America has anything to do with Presbyterianism. It is eastern in its rites, hierarchical in its organization and has no connection whatever with Protestantism or with the churches of the Reformation. And its New York office, where Bishop Tiran, prelate of the church's eastern diocese, administers episcopal affairs and carries on telephone conversations in either Armenian or English, as occasion demands, is as remote from the influence of John Calvin as if it were on the shore of the Black Sea.

There are two Armenian churches in New York City, the Church of the Holy Cross at St. Nicholas Ave. and 187th St., and the Church of St. Gregory the Enlightener, which is temporarily without a building.**

There are 150,000 Armenians in the U. S., the Bishop says and in cities where there is no Armenian Church they go to Protestant churches, and some to Roman Catholic Churches, but the great majority in America are still communicants of the Armenian Church.

Describing the Armenian foundation as

..*The address of the Prelacy at that time.

**They have their own building now, on 35th St. and Second Ave.

"One of the ancient eastern churches which has existed since apostolic times," Bishop Tiran said that it "kept the faith in spite of constant pressure from Persian fire worshippers, from Arabs, from Turks and Ottomans." The great emigration to America came after the Turkish massacres in 1915. There are now Armenian communities in New York, Detroit, Philadelphia, Boston and other New England cities, and throughout California.

Similar to Greek Orthodox

The Armenian Church is similar to the Greek Orthodox Church but uses St. Basil's liturgy instead of St. Chrysostom's and instead of the iconostasis, or wooden screen with three doors, characteristic of Greek churches, has a curtain which is drawn at certain times during the service.

One of the primary problems, the Bishop says, is the training for the priesthood. The church has no seminary, and at present its divinity students are enrolled in Episcopal schools, and will receive their specialized training in extracurricular sessions with Armenian clergy.

But eastern born Bishop Tiran, who was educated in Palestine and in England, never for a moment doubts that his people, having survived persecution in their own country for their faith, will preserve it and its traditional ritual in the country of their adoption.

From New York World-Telegram,

Saturday, March 1, 1947.

THE ARMENIAN COMMUNITY IN NEWARK

THERE are about 8,000 Armenians in the State of New Jersey. They are concentrated in the North-Eastern corner of the State, in the neighborhood of New York City. The New Jersey Armenian Community is organized around three Armenian Churches; they are: The *Holy Cross Church* of Union City, (built in 1907); *St. Leon's Church* of Paterson, (bought in 1934); *St. Mary's Church* of Newark (bought in 1949). In addition to these Armenian Apostolic mother churches, there is one Armenian Presbyterian Church in West New York, N. J. and a Catholic Church of Armenian Rite in Paterson.

The Armenians in Newark and vicinity total 150 families, widely scattered in Newark proper and in the surrounding communities of the Oranges, Bellville, Bloomfield, Montclair, Kearny, Arlington, Irvington, Maplewood, Milburn Summit, Cranford, Plainfield, the Roselles etc.

Newark Armenians were organized as an independent Parish in 1926, as the following articles show:

ARCHBISHOP TO PREACH AT ARMENIAN SERVICE HERE

*(Taken from the Newark Evening News,
May 15, 1926)*

An Armenian liturgical service is to be held tomorrow afternoon at four o'clock in Grace Episcopal Church, with Archbishop Tirayre, primate of the Church of Armenia in America, officiating. Armenian clergymen and choir will assist and Episcopal bishops of the Newark and New Jersey dioceses and many clergymen of the city and vicinity are expected to be present. Mayor Raymond, as state chairman of

Armenian Church Extension and Religious Education Work, has addressed a letter to local ministers and church workers inviting them to attend what will be the first Armenian Apostolic service held in this city.

A letter has also gone out to Episcopal clergymen in the name of the rector of the church. Rev. Charles L. Gomph, in which it is explained that because of the lack of church buildings among the Armenians in this country there are few opportunities for the proper celebration of the ancient liturgy of the Armenians which Father Gomph describes as "of great beauty and dignity."

Coupled with his invitation for the clergy Father Gomph states in his letter: "Your attendance will be greatly appreciated by our Armenian brethren whose sufferings for their Christian faith constitute one of the noblest chapters of church history."

OVER 1,000 ATTEND ARMENIAN SERVICE

*First Celebration of Eucharist in Ancient
Language Held in Grace Church*

With 1,000 or more persons within the edifice and hundred crowded about it outside, despite the heavy rain, the first Armenian Service ever held in this city took place yesterday afternoon in Grace Episcopal Church with the primate of the Armenian Church in America, Archbishop Tirayre officiating.

The service marked the beginning of a movement here for the establishment of an Armenian church. Diran A. Kurk, local director, has stated that the use of an Episcopal chapel will probably be given until a building of their own can be procured.

SERVICES START FOR ARMENIANS
(Newark Evening News, November 15, 1926)

Armenians from various parts of Essex County and beyond it formed a congregation of approximately four hundred persons yesterday afternoon for the inauguration of regular Armenian services in St. Barnabas's Episcopal Church, where they will be continued fortnightly for the present. The service was conducted by the Armenian clergyman, Rev. Elishe Kalchinjian, Rev. Marshall F. Montgomery, rector of St. Barnabas's, was present. The choir of the Holy Cross Armenian Church of Union City sang.

A letter was read from Mayor Raymond who had expected to attend the service but was prevented by illness. It stated, in part:

"Since it has been my great privilege to assist in a small way the work of establishing in our city this church, thus bringing to Newark an ancient church rich in holy traditions dating back to the first centuries of the Christian era, I have watched with the deepest interest the development of this movement which now has its climax in the occasion of the first regular liturgical service of the Armenian National Church of Newark.

"It is with deep regret that I must inform you that I shall be unable to be with you at this initial service, but may I extend through you my own congratulations to our Armenian people upon this achievement and express my earnest hopes for the complete success of their aims and purposes."

Mayor Raymond is the state chairman of its advisory board, and Henry Young is state treasurer. Other members of the board are Rev. Charles L. Gompf, rector of Grace Episcopal Church; Rev. William O. Leslie, Jr. of Christ Episcopal Church and canon missionary for work among the foreign born in the Epis-

copal Diocese of Newark; Mr. Montgomery, Wallace M. Scudder and G. Wisner Thorne, vestryman and warden, respectively, of St. James' Episcopal Church.

The board of trustees, in addition to Mr. Kurk (chairman), is made up of the following Armenians: As secretary, Marius Mouroukian; treasurer, Edward Saraydar; vice chairman, Dicran Parunak; vice secretary, Leon Bedig, and Demotheos Balikjian and Souren Hagopian.

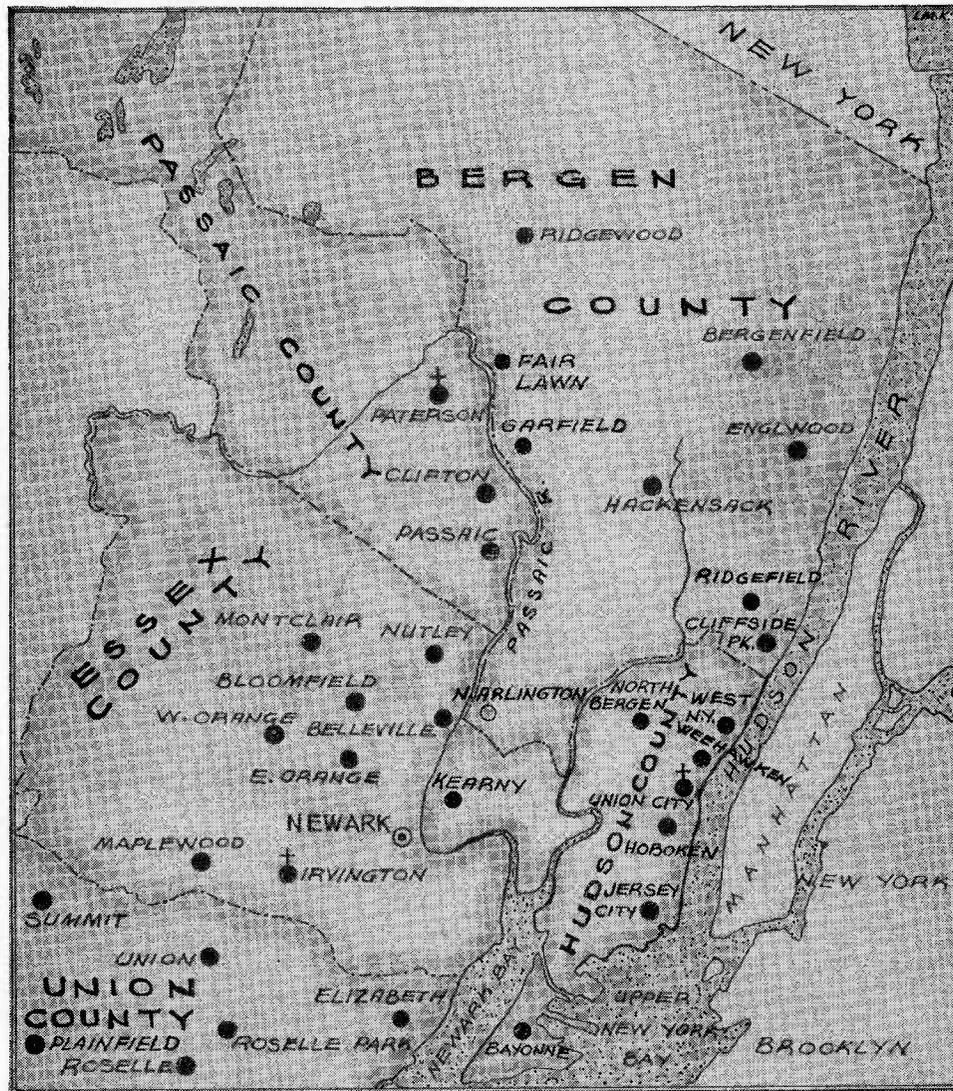
Mr. Montgomery, who is the son of missionary parents who served in Turkey, and who was born in Marash, Turkey, which is near Tarsus, preached the sermon, using both Armenian and English. He dwelt upon the heritage of the Armenian Church and declared that the survival of the Armenians, after 1,600 years of martyrdom, as a separate people "is a miracle second only to that of the tenacity with which they have clung to their Christian faith."

"The one marvel," he said, "is corollary to the others, for it is the Armenian Apostolic Church, dating from the year 301, when Tiridates, King of Armenia, proclaimed Christianity the religion of state, twelve years before Constantine at Byzantium issued the edict of Milan for the toleration of Christianity, that has been the bond of unity and the ark of refuge for the Armenian race."

"Nowhere," he continued, "is the term 'national Church' so literally true as with Armenians and their Apostolic Church. Ever since the inception of Christianity, nation and church have been one, without conflict for ascendancy or authority. This union was carried to the point of identification when the political autonomy of the nation was terminated by the final military conquest of Islam, and the symbol of its temporal power passed from the King to the patriarch."

A parchment Bible, inscribed and illuminated by five Armenian monks, and bearing the date of 1353, was used at the service.

★ ★ ★

Նիւ ձրրգիի Հայ Համայնքները

Armenian Churches in N. J.

ԵԿԵՂԵՅԻՈՅ ԳԵՄԱՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀՈԳԱՇԱՐՁՈՒԹՅՈՒՆ

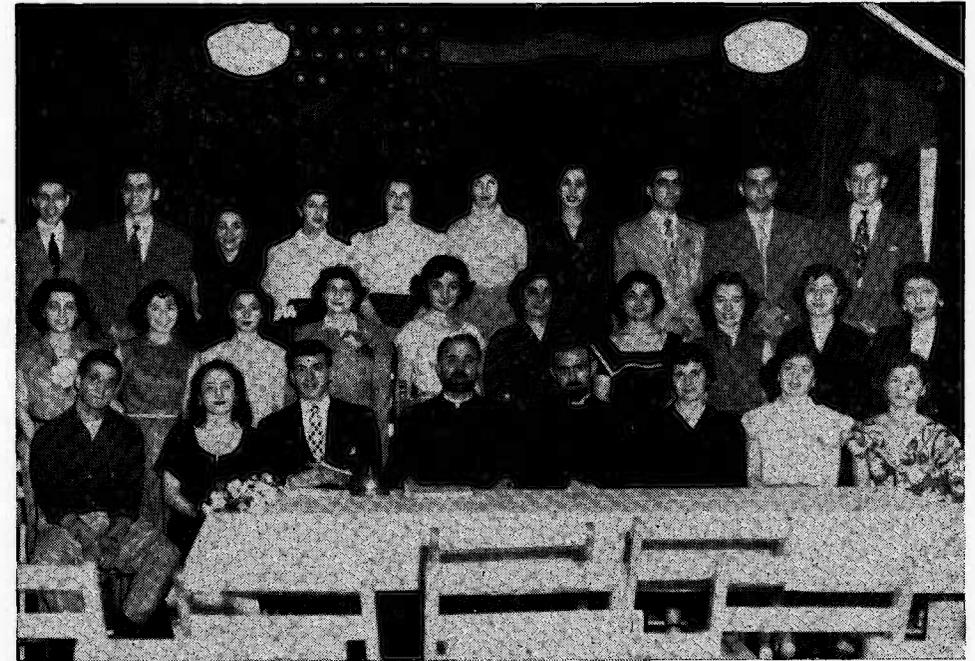
PARISH COUNCIL OF 1948 AND 1949

Left to right, seated: Mr K. Barmalian, Treasurer, The Pastor, Mr. J. Boyajian, Chairman. Standing: Mr. M. Akmekjian, Mr. H. Der Housepian, Mr. B. Ebian, Mr. K. Zotian, Mr. O. Aslanian. Missing: Mr. V. Chorbajian, Secretary.

Church Organizations: The Community has, as its mother organization, the *Parish Assembly*, which holds regular sessions at least twice in the year. Its function is to hear reports of the Priest-in-Charge and the *Parish Council*. The latter is the governing body of the Parish consisting of 9 members elected by the Parish Assembly for a term of two years. Since 1926, 43 people have served on the Council, some of them for 15 or 20 years. It is an honorary office.

The Parish has a very active *Ladies Auxiliary*, started in 1928. They are the backbone of the Community. Their annual bazaar is the high point of their activities.

The *Choir* was started very early and re-organized in 1950. It has now 22 members, under the leadership of Mr. H. Shalian. It not only faithfully serves the church, but also sponsors the Sunday School. The present organist is Mr. L. Zotian. Special mention must be made of Mr. H. Dirhemjian who has been serving ably at the altar.

Հայց. Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Կազմակերպութիւն

A. C. Y. O. A. NEWARK CHAPTER

A chapter of the *Armenian Church Youth Organization of America* was established in 1950 with a membership of about thirty boys and girls; the community has great hope for its future.

The *Sunday School* had a modest start in 1950 and has been making steady progress under the guidance of Miss Irene Mazoojian and her assistant Miss H. Balikjian.

Purchase and Consecration of the Church:

Since 1926 the community has conducted its religious services mostly in Episcopal Churches. The clergymen of this church, particularly the Venerable W. O. Leslie Canon Mission of the (Episcopalian) Diocese of Newark have been most helpful. From 1938-1949 the House of Prayer Church, on Broad St., Newark, has been graciously put at the disposal of our Parish for church services every other Sunday afternoon.

The Newark Armenians acquired their

church in 1949. The inauguration of the community Hall took place Nov. 3, 1949, Mr. and Mrs. M. Akmekjian and Mr. K. Aintab sponsoring the event. The following is a brief description of the consecration of the church, taken from the monthly paper of the Parish, *Gantegh* of Jan.-Feb. 1950.

"Monday, 2nd of January 1950, will remain a memorable day for the Armenian Communities in Newark and vicinity; as on that day, they witnessed the Dedication of their recently-purchased church.

"Our Archnord, The Rt. Rev. Bishop Tiran Nersoyan, was the celebrant of all solemnities connected with the Dedication. His Grace was assisted by several of the priests of this area; the Very Rev. Torkom Vartabed Manoogian, pastor of the Holy Trinity Church of North Philadelphia, Rev. Khoren Mamigonian, pastor of the Holy Cross Church of Union City, and Rev. Arten Ashjian, assistant pastor of the Holy Cross

Օծու՛մ Ա. Սեղանի՛ն

CONSECRATION OF THE MAIN ALTAR

Church of New York City. Other guest clergymen present were the Very Rev. E. G. Sugar, pastor of the Syrian Orthodox Church in Union City, and the Venerable W. O. Leslie of the Episcopal Church of Newark. Our Pastor the Very Rev. Shnorhk Vartabed Kaloustian was Master of Ceremonies.

Mr. and Mrs. K. Shabbazian were sponsors of the event.

"The Consecration ceremony began with solemn chanting of devotional hymns at the outside entrance of the church. The Bishop knocked ceremonially at the door of the church which was then opened and the Procession entered into the church. Consecration of the Three Altars then took place with the Holy Oil. The Main Altar as well as the whole church was dedicated to the name of St. Mary, The Blessed Mother of Christ. The Altar on the north side of the church was consecrated in the name of St. John the Baptist, and the other Altar was

consecrated in the name of St. Gregory the Enlightener.

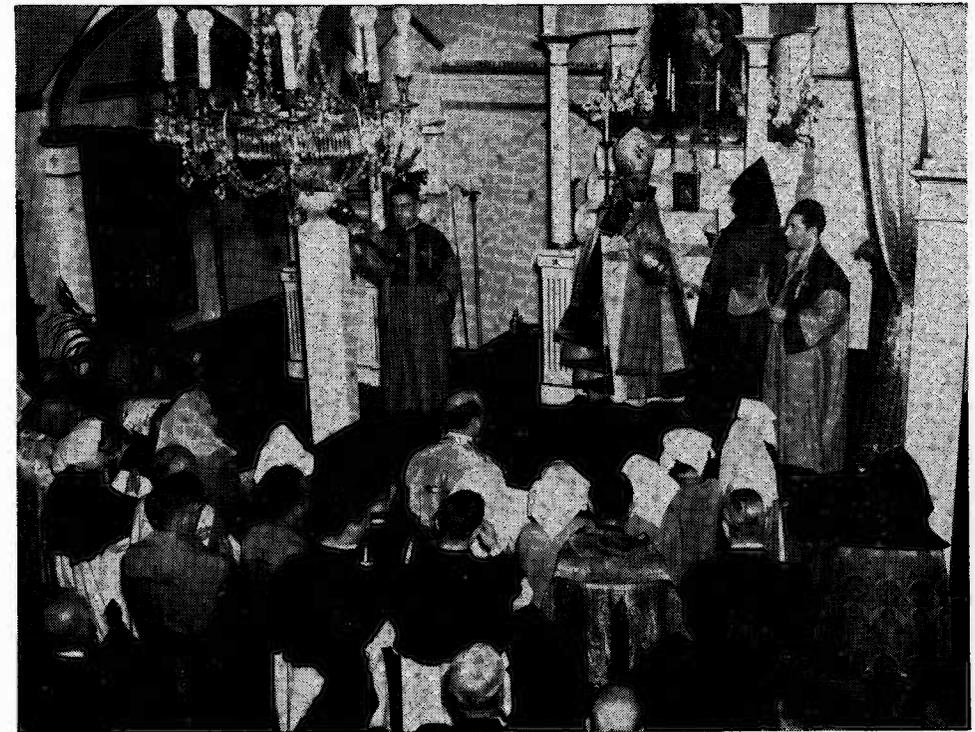
"The sermon delivered after the Consecration ceremonies by Arachnord Scrpazan Hayre stressed the importance of the faith and devotion on which the church is based. Then followed the High Mass officiated by His Grace, The Bishop.

"Soorp Badarak was sung by the Newark Choir and guest Choristers from Union City who were under the direction of Hosrof Hamanjian with Mrs. Lucy Debaghian at the organ.

"A capacity congregation was in attendance with many out-of-town guests which included Trustee representatives from the Paterson, Union City and New York City Churches.

"Following the religious ceremonies was the Dinner-Banquet in the Ararat Church Hall. Over 250 guests were in attendance.

"The three Armenian Church architectural-styled Altars which were planned by our

Անդրսեփկ Ա. Պատարագ ի Ա. Աստուածածին

THE FIRST DIVINE LITURGY AT ST. MARY'S ARMENIAN CHURCH

pastor, Father Shnorhk, made the entire church front a beautiful chancel with the altars blending each part into one harmonious whole.

"St. Mary's Armenian Church is situated on the corner of 14th Avenue and Grove Street in the town of Irvington, adjacent to Newark on the southeast and the communities of the Oranges on the north."

* * *

We bring this section, as well as this booklet, to its conclusion with the "Pastor's Letter" written on this occasion in *Gantogh*, the monthly paper of the parish.

PASTOR'S LETTER

My Dear People:

The Dedication of the Newark Armenian Church not only culminated the dreams of years of this community, but also indicated

the spiritual and national vitality of the congregation. In fact, to raise more than \$20,000 in six month's time from this apparently indifferent and badly-scattered community, is the best sign of their attachment to their church. The capacity attendance in church on Consecration Day and the following Sundays, as well as the generous religious gifts to the church, were indications of their love and devotion.

Side by side to this spirit of sacrifice and devotion manifested by the elder generation, we witnessed also the rise of an intense interest among the younger generation in their church. The response with which they welcomed in Newark the formation of the ACYOA, which now has a membership of over forty, as well as the re-formation of the Church Choir, and the desire to see the Young Ladies Auxiliary started; all these

testify that the younger set of our congregation is not far behind as compared with their elders in their attachment to the mother church.

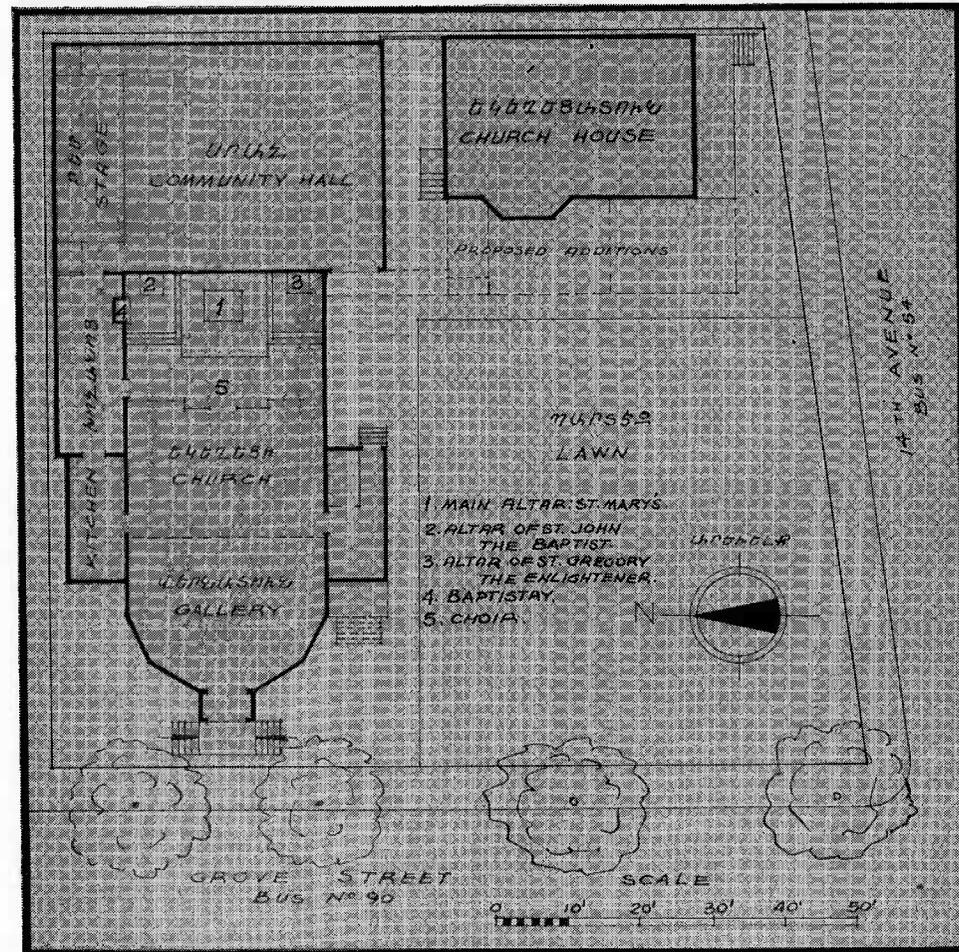
Now that we have been provided with these essentials of a communal life in our congregation, I appeal to all of you to appreciate and to take advantage of what you now have. Attend your Church Services and recruit yourself as an active member of your community, as well as registering yourselves as members of the Ladies Auxiliary, the A.C.Y.O.A. and the Church Choir. In these

organizations, there is room for everyone of you from every walk of life. The spiritual foundation of the church is based on our Faith and Confession of Christ as the Son of God, and the Incarnation of God on earth, and these organizations are the material pillars on which stands the whole building of the church.

May God create and bless your desires of being and serving in His Family which is the Church Organization as a whole.

With greetings and prayers,

Shnorhk Vardapet, Pastor

Յատակագիծ Նիւարքի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ
 PLAN OF ST. MARY'S ARMENIAN CHURCH

CONSOLIDATED LIST OF CONTRIBUTORS TOWARDS THE PURCHASE OF

- a. Lot on Lincoln Ave. & Chester St., Newark—1947
- b. Church and Parish Buildings, Irvington—1949-1950
- c. And for The Settlement of Church Mortgage—1951

Rt. Rev. Tiran Bishop	\$ 40.00	Anonymous	15.00
Rev. S. V. Kaloustian	450.00	Ajemian, Mr. S.	27.00
Rev. K. Mamigonian	45.00	Arakelian, Mr. D.	5.00
Rev. T. V. Manougian	25.00	Armenian General Athletic, Union, Newark	29.55
Rev. A. Ashjian	25.00	Armenian General Benevolent Union, Newark	23.30
Rev. E. Simonian	20.00	Aroosian, Mr. and Mrs. P.	75.00
Rev. I. Ghazarian	10.00	Asadourian, Mr. Hagop (N. Y.)	20.00
Rev. V. Jelalian	5.00	Ashjian, Mr. V.	10.00
Ladies' Auxiliary, Newark	4,105.86	Ashukian, Mr. and Mrs. M.	200.00
Parish Council, Newark	3,423.00	Aslanian, Mr. L. (N. Y.)	20.00
Mr. and Mrs. Onnig Bedrossian	755.00	Aslanian, Mr. and Mrs. O. K.	325.00
Mr. and Mrs. Dikran Diradourian	752.00	Atamian, Mr. G.	10.00
Mr. and Mrs. Khoren Barmakian	655.00	Atamian Mr. P.	25.00
Mr. and Mrs. Joseph Boyajian	625.00	Avakian, Mrs.	25.00
Mr. and Mrs. Mihran Hadjatian	600.00	Avakian Brothers (N. Y.)	50.00
Mrs. Touma Barmakian (in lieu of flowers)	600.00	Badishkian, Mr. and Mrs. B.	105.00
Mr. and Mrs. Haroutune Kerrian	575.00	Baltaian, Mr. and Mrs. K. A.	15.00
Mr. and Mrs. Hagop Bozian	551.00	Bakalian, Mr. T. (Paterson)	50.00
Mr. and Mrs. Mardiros Akmakjian	550.00	Basarian, Mr. and Mrs. A.	10.00
Mr. and Mrs. C. Tarjan	550.00	Barsamian, Mr. H.	20.00
Mr. and Mrs. Peter Turpan	550.00	Bashian, Mr. George (N. Y.)	10.00
Mr. and Mrs. Thomas Barmakian	530.00	Basmadjian, Mr. A.	50.00
Mr. Setrag Berberian and Daughters	530.00	Basmadjian, Mrs. A.	25.00
		Basmadjian, Mr. H.	10.00
		Bedigian, Mr. Y.	20.00
		Bedrosian, Mr. A.	10.00
		Berberian, Mr. G.	100.00
Adanatzian, Mr. and Mrs. M.	125.00	Berberian, Mrs. K.	10.00
Ajemian, Mrs. G.	5.00	Berberian, Mr. and Mrs. N.	125.00
Ajemian, Mrs. H.	25.00	Berberian, Mr. P.	10.00
Ajemian, Mr. J.	25.00	Berberian, Mr. T.	20.00
Ajemian, Mr. N.	10.00	Beshguturian, Mr. D.	100.00
Akmekjian, Mr. and Mrs. Y.	25.00	Beshore, Mr. W.	5.00
Aljian, Mr. S.	5.00	Boghosian, Mr. John	5.00
Altunian, Dr. and Mrs. A.	50.00	Bondatzi, Mr. and Mrs. B.	25.00

Buchakjian, Mr. and Mrs. L.	100.00	Doramjian, Mr. and Mrs. G.	365.00
Boudakian, Mrs. A.	20.00	Doramjian, Mrs. B.	2.00
Bournazian, Mr. A.	10.00	Durna, Mr. and Mrs. H.	105.00
Boyadjian, Mr. Alexan	205.00	Dourna, Mr. and Mrs. J.	50.00
Boyajian, Mr. Andrew	10.00	Dyer, Mr. Harry (Mass.)	25.00
Boyajian, Mr. Antranig	20.00	Ellian, Mr. H.	25.00
Boyajian, Mr. Aram	10.00	Enjeian, Mrs.	10.00
Boyajian, Mr. Chas.	10.00	Ermoyan, Mr. P.	5.00
Boyajian, Mr. Dieran	15.00	Eskidjian, Mr. H.	25.00
Boyajian, Mr. and Mrs. Johnnie	25.00	Fencerjian, Mr. B.	5.00
Boyajian, Mr. and Mrs. Martin	50.00	Fenerjian, Mr. M.	25.00
Boyajian, Mr. and Mrs. Phillip	125.00	Fisher, Mr. and Mrs. H.	150.00
Boyajian, Mr. Sarkis	35.00	Gadarian, Mr. and Mrs. N.	25.00
Boyajian, Mr. Sarkis	25.00	Garabedian, Mr. and Mrs. A.	150.00
Boyajian, Mrs. Tooma (in lieu of flowers)	51.50	Gamerekian, Mr. D.	10.00
Burnutian, Mrs.	10.00	Garjian, Mr. and Mrs. A.	225.00
Bynderian Brothers	50.00	Goomrigian, Mrs. (in lieu of flowers)	104.00
Carpeny, Mr. P.	5.00	Gulezian, Mrs. H.	90.00
Chakmakian, Mr. G.	2.00	Gulezian, Mr. H.	50.00
Chankalian, Mrs. A.	65.00	Gulezian, Mr. Sarkis	100.00
Chankalian, Capt. James	10.00	Gulezian, Mr. Sarkis (in lieu of flowers)	237.75
Chaverian, Mr. K.	25.00	Hagopian, Mr. D.	20.00
Chillingerian, Mrs. P.	45.00	Haig, Mr. John	5.00
Chilingirian, Miss A.	5.00	Halebian, Mr. Michael	5.00
Cheregian, Mrs.	1.00	Hamamjian, Mr. and Mrs. H.	45.00
Chooljian, Mr. D.	10.00	Harootunian, Mr. G.	1.00
Chorbajian, Mr. and Mrs. A. (N. Y.)	100.00	Harootunian, Mr. K.	10.00
Chorbajian, Mr. and Mrs. H.	105.00	Harootunian, Mr. John (N. Y.)	10.00
Chorbajian, Mr. Albert (in lieu of flowers)	273.00	Hazarian, Mr. J.	100.00
Chorbajian, Mr. and Mrs. J. (N. Y.)	100.00	Hintlian, Mr. N.	25.00
Chorbajian, Mr. and Mrs. V.	255.00	Holopigian, Mr. and Mrs.	8.00
Church Choir	10.00	Henzorian, Mrs. M.	25.00
Dabaghian, Mr. and Mrs. A.	15.00	Henzorian, Mr. Geo. (in lieu of flowers)	30.00
Dabaghian, Mr. and Mrs. Arsen	10.00	Hanjian, Mr. and Mrs. L.	10.00
Daghlian, Mrs.	2.00	Injeyan, Mrs.	10.00
Dalakian, Miss Gertrude	10.00	Isselian, Mr. and Mrs. S.	150.00
Dalakian, Mr. and Mrs. Jack R.	150.00	Jangotchian, Mr. and Mrs. T.	35.00
Dalakian, Mr. and Mrs. M.	60.00	Jesraly, Mr. and Mrs. J.	25.00
Dalalian, Mr. and Mrs. M.	10.00	Jigarian, Mr. A.	10.00
Davidian, Dr. and Mrs. K.	25.00	Jigarian, Mrs. K.	15.00
Demirjian Brothers	100.00	Joseph, Mr. and Mrs. Tom	10.00
Deroian, Mr. M.	5.00	Johnson, Dr.	10.00
Der Hovsepian, Mr. and Mrs. H.	125.00	Khachadourian, Mr. and Mrs. D. and Sons	50.00
Der Hovsepian, Miss Betty	25.00	Kaghudjian, Mr. O.	5.00
Dertadian, Mr. and Mrs. A.	275.00	Kalamian, Mr. V.	25.00
Devrishian, Mrs.	5.00	Kalaidjian, Mr. and Mrs. N.	10.00
Deyrmanjian, Mr. D. (N. Y.)	50.00	Kalaidjian, Mr. and Mrs. P.	5.00
Deyrmanjian, Mr. and Mrs. M.	75.00	Kaprielian, Mr. A.	1.00
Dikranian, Mr. D. (in lieu of flowers)	25.00	Kalpakistan, Mr. Chas.	3.00
Divletian, Mr. H.	30.00	Karagosian, Mr. H.	10.00
Dirhemjian, Mr. and Mrs. H.	205.00		

Kasabian, Mrs.	1.00	Nahigian, Mr. J.	5.00
Kasabian, Mr. and Mrs. K.	10.00	Najarian, Mr. and Mrs. K.	10.00
Kaprielian, Mr. Arthur	25.00	Najarian, Mrs. Chas.	25.00
Kazazian, Mrs.	1.00	Nakashian, Mr. M.	10.00
Kazazian, Mr. and Mrs. A.	45.00	Nakashian, Mr. O.	65.83
Keljikian-Hatounian Co. (N. Y.)	50.00	Nalbandian, Mr. and Mrs. A.	10.00
Keljikian, Mr. and Mrs. S. (N. Y.)	15.00	Nersesian, Mr. A.	3.00
Keshishian, Mrs. N.	5.00	Nicolian, Mr. J.	20.00
Keshishian, Mr.	5.00	Nicolian, Mr. and Mrs. K.	145.00
Khachadourian, Mr. and Mrs. L.	5.00	Noorigian, Mr. and Mrs. M.	10.00
Khachadourian, Mr. Haig	5.00	Ohanian, Mr. and Mrs. John	150.00
Keyseian, Mr. John C.	25.00	Onnigian, Mr. John	125.00
Keshishian, Mrs.	10.00	Ourganian, Mrs. H.	5.00
Kilejian, Mr. P.	25.00	Palanchian, Mr. and Mrs. N.	220.00
Koeseyan, Mrs.	5.00	Palanchian, Miss Joane	2.00
Kondakjian, Mr. and Mrs. A.	250.00	Parigian, Mr. and Mrs. Geo.	50.00
Kondakjian, Mr. D.	250.00	Papazian, Mr. and Mrs. Z.	5.00
Krikorian, Mr. N.	10.00	Pinajian, Mr. and Mrs. N.	300.00
Krikorian, Mr. H.	5.00	Piranian, Mr. A.	5.00
Krikorian, Mr. S.	20.00	Sahagian, Mr. K.	2.00
Kulekjian, Mr. M.	10.00	St. Gregory Illuminator Church N. Y.	50.00
Kurkjian, Mr. and Mrs. M.	200.00	St. Saviours' Ch., Worcester, Mass.	25.00
Kurkjian, Mr. Y.	100.00	Sts. Sahag and Mesrop Church, Phila.	100.00
Ladies Auxiliary of Newark A.G.B.U.	70.00	Union City Holy Cross Church	100.00
Ladies Auxiliary of New Britton, Conn.	20.00	Sarafian, Mrs.	1.00
Ladies Auxiliary of Watertown, Mass.	25.00	Sarkisian, Mr. and Mrs. H.	165.00
Ladies Auxiliary of Worcester, Mass.	25.00	Sarkissian, Mr. H. (N. Y.)	25.00
Lebleboujian, Mr. V. (in lieu of flowers)	63.50	Saraydarian, Mr. A.	50.00
Maghakian, Mr. K.	65.00	Schider, Mr. F.	5.00
Manigian Brothers	150.00	Shahabian, Mrs. H.	10.00
Manigian, Mr. L. (in lieu of flowers)	20.00	Shahinian, Mr. Jack	5.00
Malootian, Mr. Chas.	50.00	Shahnazarian, Mr. and Mrs. H.	30.00
Mardirosian, Mr. A.	100.00	Shahnazarian, Mrs. T.	15.00
Marootian, Mr. Z.	20.00	Shegerian, Mr. Y. (N. Y.)	25.00
Manoogian, Mr. L.	2.00	Shugian, Mr. Haig	5.00
Matigian, Mr. G.	25.00	Simonian, Mr. and Mrs. H.	25.00
Manoogian, Mr. Alec (Detroit)	200.00	Simidian, Mr. V.	10.00
Manuelian, Mrs. P.	10.00	Sigilian, Mr. D.	10.00
Majarian, Mr. K.	25.00	Simsarian, Mr. and Mrs. H.	25.00
Marashlian and Elian Families	125.00	Simsarian, Mr. and Mrs.	25.00
Marashlian, Mr. Joe	10.00	Sohigian, Mr. and Mrs. H.	25.00
Moorachanian, Mr. and Mrs. K.	220.00	Surabian, Mr. J.	5.00
Moorachanian, Mr. and Mrs. S.	140.00	Tahmazian Family	275.00
Mazoodjian, Mr. and Mrs. Jack	100.00	Takakjian, Mrs. H.	10.00
Mooradian, Dr. V. G.	10.00	Takakjian, Mr. H. (in lieu of flowers)	58.50
Melkonian, Mr. K.	5.00	Tomassofo, Mr. and Mrs. S.	50.00
Melkonian, Mr. Z.	5.00	Tatigian, Mr. H.	10.00
Minasian, Mr. K.	25.00	Tatosian, Mrs. A.	5.00
Mugurdichian, Mr. M.	15.00	Tashjian, Mrs. N.	100.00
Mugurian, Mrs.	5.00	Tashjian, Mr. and Mrs. T.	75.00
Melkonian, Mr. Chas.	20.00	Telfeyan Fund (N. Y.)	25.00
		Terzian, Mr. and Mrs. G.	10.00
		Terzian, Mrs. M.	25.00

Terzian, Mrs. and Miss	25.00	Voskian, Mrs.	1.00
Topakian, Mr. K.	15.00	Yeretizian, Mr. and Mrs. S.	100.00
Topalian, Mr. and Mrs. A.	150.00	Yeretizian, Mr. S.	100.00
Tourian, Mrs. F. S.	15.00	Yeretizian, Mrs. T.	5.00
Tukmanian Brothers	5.00	Yeterian, Mr. Haig	10.00
Turnamian, Mr. D.	5.00	Zadigian, Mr. and Mrs. H.	175.00
Turnamian, Mr. E.	10.00	Zadigian, Miss Madeline	3.00
Turnamian, Mrs. M.	5.00	Zaratzian, Mr. and Mrs. A.	50.00
Tutunjian, Mr. Mihran	5.00	Zar Nishan, Mrs.	1.00
Tutunjian, Mr. and Mrs. S.	15.00	Zotian, Mr. Haig	10.00
Varjabedian, Mr. D.	20.00	Zotian, Mr. and Mrs. K. C.	100.00
Varjabedian, Mr. L.	10.00	Zotian, Mr. Louis	60.00
Vartanjan, Mr. and Mrs. L.	20.00		
Vartabedian, Mr. and Mrs. Geo.	10.00	<i>Donations for the sacred articles to be used in the church, e.g., pictures, lamps, candle-sticks etc., are not included in this list.</i>	
Vosgian, Mrs.	2.00		
Vosgian, Mr. A.	10.00		

Գիրակնօրեայ վարժարանի փոքրիկներ, երեկ վարժուհիներով

A SUNDAY SCHOOL CLASS
Teachers: Irene Mazoujian, Hasmig Balikjian

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՆԻՒԱՐՔԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ

Նիւ ԺՂՐԶի նահանգին մեծագոյն քաղաքն է Նիւարք: Այս նահանգի Հայոց թիւը հազիւ կը հասնի 8,000-ի: Հայեր կեդրոնացած են նահանգին հիւսիս արեւելեան անկիւնը, այսինքն Նիւ Եորքի մերձակայ 5 գաւառներու (գառնիթի) մէջ, որոնք են՝ Հըտսըն եւ Պէրկլըն՝ հայկական կեդրոն ունենալով Եուսիքն Սիթի, (այս շրջանին մէջ հաւաքուած է Հայութեան մեծագոյն զանգըւածը) Էսէքս եւ Եունիըն՝ հայկական կեդրոն ունենալով Նիւարք, եւ Բըսէյք (ու Պէրկլըն)՝ հայկական կեդրոն՝ Բէքըրսըն: Երեք կեդրոններու մէջ ալ Հայեր ունին եկեղեցիներ. առաջինին մէջ՝ Ս. Խաչ Եկեղեցին, որ Ամերիկահայոց երրորդ հնագոյն եկեղեցին է, շինուած 1907-ին: Բէթըրսընի մէջ՝ Սրբոց Ղեւոնդեանց Եկեղեցին, զնուած Եպիսկոպոսականներէն 1934-ին եւ օծուած՝ 1938-ին: Իսկ Նիւարքի եկեղեցին զնուեցաւ 1949-ին Երիցականներէն եւ օծուեցաւ 1950-ի սկիզբը, յանուն Ս. Աստուածածնի: — Հայ Երիցականներ ունին ժողովարան մը Ուէստ Նիւ Եորքի մէջ. իսկ ի Բէթըրսըն գոյութիւն ունի հայկական ծէսով Կաթոլիկ եկեղեցի մը, որուն յաճախորդները սակայն մեծագոյն մասամբ Սուրիացի Կաթոլիկ Արաբներ են եւ կամ արաբացած Հայեր:

Նիւարք քաղաքը հիմնուած է 1666-ին խումբ մը Գընէթիքէթցի մաքրակրօններու կողմէ. ունի կէս միլիոնի մօտեցող բնակչութիւն. Միացեալ Նահանգաց 18-րդ բաղմամարդ քաղաքն է: Նիւարք ճարտարարուեստական մեծ կեդրոն՝ եւ նաւահանգիստ մըն է Բսէյք Գետի բերանը եւ Նիւարքի ծոցին վրայ: Ունի աշխարհի ամենէն բանուկ օդակայաններէն մէկը: Նիւ Եորքէն 8 մղոն հեռի է եւ մաս կը կազմէ, վերոյիշեալ հայկական կեդրոններու հետ միասին, Մետրոպոլտական Երջանակի (Մեթրաբոլիթըն էրիա) որ ամբողջ Միացեալ Նահանգաց ամենէն հարուստ բաղմամարդ եւ բարգաւաճ շրջանն է:

«Հայկական Նիւարքի» մաս կը կազմեն բուն քաղաքէն դատ՝ նաեւ շրջակայ եւ իրեն կից՝ քաղաքամասերը, որոնք են. Իսթ Արէնճ, Ուէսթ Արէնճ, Պէրկլըն, Պրումֆիլտ, Մօնթգլէր, Գառնի, Արլինկթըն, Մէյքլիֆուտ, Միլպըրն եւ Ըրվինկթըն, որու մէջն է եկեղեցին: Ինչպէս նաեւ մերձակայ քաղաքները. Էլլիզաբէթ, Սըմիթ, Գրանֆըրտ, Բլէյնֆիլտ, Ռոզէլ, Չաթըմ եւլն.:

Նիւարքի Հայեր

Նիւարքի Հայոց սկիզբը կ'երթայ կը կորսուի 1890-ական թուականներուն մէջ: Ներկայիս Հայոց թիւը — այս երկրի մէջ ծնած սերունդն ալ հաշուելով — 800-ը չանցնիր. մեծագոյն մասամբ Տիգրանակերացի եւ Սերասացի են. կան նաեւ Բալուցի, Սարբերդցի, Ամասիացի, Եպոկիւացի եւլն.: Ներկայիս

Ս. Աստուածածին Եկեղեցի Հայոց Նիւարքի եւ Երզնկայքի
ST. MARY'S ARMENIAN CHURCH

Հայց. Առաքելական Եկեղեցւոյ հասցէներուն թիւն է 185: Նիւարք չէ ունեցած
ոեւէ ատեն աւելի քան 200 Հայ ընտանիք: Հակառակ իր փոքրութեան, սակայն,
Նիւարքի Հայութիւնը շատ կանուխէն ունեցած է Լուսնոսն ազգային կեանք
եւ գործունէութիւն: Գրեթէ բոլոր Հայ կուսակցութիւններ անցեալին մէջ ու-
նեցած են իրենց մասնաճիւղերը: Բարեգործականը 1916-էն սուրբ ունի դար-
ժօն մասնաճիւղ մը, արանց, կանանց եւ կրտսերաց բաժիններով: Առաջին բա-
րեսիրական ու ազգային կազմակերպութիւնն է եղած «Որբախնամ Տիկնանց
Միութիւնը», սկսուած 1907-ին եւ օլտակար գործունէութիւն ունեցած:

Հայկական ոեւէ համայնք սրչափ այ գործունեայ եղած ըլլայ ազգային
եւ ընկերային տեսակէտէ, ասանց Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ
կազմակերպութեան չի կրնար երկար դիմանալ զինքը մաշող սրտաքին ազգակ-
ներուն: Հայ ժողովուրդի ոչ միայն կրօնական ուղին, մշակոյթը եւ արուեստը
համադրուած են Հայց. Եկեղեցիին մէջ, այլ նաեւ անոր գլխադրականութիւնը
եւ տեւելու կամքը խտացած է անոր մէջ: Աւելի քան քսուորդ վար մը Նիւարքի
Հայեր իրենց հողեւոր մատակարարութիւնը ստացած են մօտակայ Նուներն
Սիթիի եւ Նիւ Եորքի Հայ եկեղեցիները յաճախելով: Սակայն համայնքին
վերջնականապէս տեղաւորուելովը, զգացած են անհրաժեշտութիւնը կազմա-
կերպուելու նաեւ եկեղեցւոյսկանապէս:

Այս ուղղութեամբ ասաջին գործնական քայլը անուած է 1926 Մայիս
16-ին, երբ քաղաքս հրաւիրուած է Ամերիկահայոց օրուան Առաջնորդը, Գերշ.
Տ.Տիրայր Արք.Յովհաննէսեան սր մեծ շուքով մատուցած է ասաջին Հայկական
Ս. Պատարազը Եպիսկոպոսականաց Կրկյս Եկեղեցիին մէջ: (Տես այս մասին
օրուան թղթակցութիւնը տեղական թերթերուն մէջ, զբքոյկիւ անգլերէն բաժ-
նին մէջ):

Նոյն տարին, Նոյ. 14-ին, կատարուած է երկրորդ Ս. Պատարազը Նու-
ներն Սիթիի հովիւ Տ. Եղիշէ Քաս. Գալչընճեանի ձեռամբ, Եպիսկոպոսակա-
նաց Ս. Բառնարաս Եկեղեցիին մէջ: 1926 Հոկտ. 25-ին ընարուած է Հոգա-
բարձական ասաջին կազմը որ իր անդրանիկ նիստը գումարած է 1926 Նոյ.
2-ին: Հոգարարձութեան Ատենադպրութեան տեսակը ունի կարճ «Նախարան»
մը, զրուած օրուան Ատենադպր Մարիուս Մօրուքեանի կողմէ, եւ որուն մէջ
կը ցոլանայ ասոզ մտայնութիւն մը: Կը գետեղենք զայն նոյնութեամբ այս-
տեղ ի պատիւ զրոզին եւ Նիւարքի Հայց. Եկեղեցւոյ ասաջին Հոգարարձու-
թեան:

«Իր հայրենի ու ընտանեկան օճախէն տարագիր եւ գաղթական Հայ
ժողովուրդը աշխարհի ուեւ մէկ անկիւնը երբ սկսած է տեղաւորուել, իր
ասաջին մտածումներէն մէկը եղած է Մայրենի Հայ Եկեղեցւոյ խորանը
կանգնել հոգ չէ թէ ան որքան անչուք ըլլայ. հոն թափել իր տառապալիւ
հոգւոյն թախիծը. հոն ապրիլ պահ մը. ու պահ մը իր հայրենի երկրին
կարօտոյ յիշատակներով ու յոյսով ասոյցուն՝ դուքս ելլալ սկսելու համար
օրուայ աշխատանքին:

«Հայ Եկեղեցին Հայուն վերջին յոյսն ու օթեւանն է եղած. հոն թան-

կազին գանձի մը նման ան պահած է իր ազգային իտէալները. լոյսը Լուսաւորչին, ու հաւատքը Քրիստոնէութեան. Հայ լեզուն ճոխ, գեղեցիկ ու մեծաւքանչ. ընտանեկան կեանքի լաւագոյն ու սուրբ ըմբռնումը. ի մի բան Հայաստանեայց Եկեղեցին եղած է Հայուն ազգային ու կրօնական ականջութեանց ամբակուռ բերդը: Այս բերդին մէջ ան ապրեր է իր նախահարց ժառանգ թողուցած իտէալ կեանքը ու կտակած զայն՝ յաջորդ սերունդին:

«Օրհնեալ ու համբուրելի ժողովուրդ Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ:»

ՄԱՐԻՈՒՍ ՄՕՐՈՒՔԵԱՆ
Ատենադպիր

Այստեղ կը դնենք նաեւ անդրանիկ անդամական-ծխական ժողովոյ ատենադպրութիւնը որ ունի հետեւեալ վերնագիրը:

ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեայց Առաքելական Ս. Եկեղեցւոյ Նիւարքի եւ Շրջակայից

«Ինչպէս նախարանին մէջ կը տեսնուի Հայ ժողովուրդն ունի եկեղեցասէր անմեռ ոգի: Նիւարքի եւ շրջակայից Հայութիւնը, իբրեւ հարազատ ժառանգորդը իր նախնեաց՝ բնականաբար անտարբեր չէր կրնար մնալ սոյն սրբազան իտէալին ու իրականութեան հանդէպ:

Նիւարքի եւ շրջակայից Հայութիւնը Ամերիկահայ դաղուծին ուրիշ քաղաքներու օրինակին հետեւելով պէտքը զգաց Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մը կազմութեան Նիւարքի մէջ:

«Ուստի ըստ հրահանգի Ամերիկայի Առաջնորդ Տ. Տիրայր Արքեպիսկոպոսի, եւ ըստ կանոնադրութեան Ամերիկայի Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան, 25 Հոկտեմբեր 1926-ին, Նիւարքի Եպիսկոպոսականաց Ս. Բառնարաս Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, ընդ նախագահութեամբ Երևին Սիթիի Հովիւ Եղիշէ Քահանայ Գալչընճեանի, եւ առժամեայ ատենապետութեամբ Պ. Տիրան Քըրքի եւ քսանեւէց անձերու ներկայութեամբ կազմուեցաւ Ս. Եկեղեցին եւ (կատարուեցաւ) ընտրութիւն Հոգաբարձութեան՝ հետեւեալ կերպիւ: Ներկայ էին նաեւ Երևին Սիթիի Հայց. Ս. Սաչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութենէն երկու անդամներ:

«Ըստ Սահմանադրութեան նախ կազմուեցաւ Ընտրողական Յանձնախումբը հետեւեալներէ.

«Պր. Մարիուս Մօրուքեան, եւ Պր. Տիրան Բարունակ:

«Ընտրողական Յանձնախումբը առ ի դիւրութիւն ընտրողաց պատրաստեց եռապատիկ ցանկ մը եւ գաղտնի քուէարկութեամբ որուն մասնակցեցան 26 ընտրողներ... եւ մեծամասն քուէ ստացողներէն հետեւեալը ընտրուեցան, եւ կազմուեցաւ Հոգաբարձութիւնը: Պարոնայք՝ Տիրան

Քըրք, Տիգրան Բարունակ, Յարութիւն Գարամանեան,* Մարիուս Մօրուքեան, Եղուարդ Սարայտար, Լեւոն Պետիկեան, Սուրէն Յակոբեան:

«Եւ իսկոյն ձեռնարկուեցաւ Դիւանի ընտրութեան եւ նորընտիր Հոգաբարձութիւնը ինք ընտրեց իր Դիւանը հետեւեալ կերպիւ.— Տիրան Քըրք՝ Ա. Ատենապետ, Տիգրան Բարունակ՝ Բ. Ատենապետ, Մարիուս Մօրուքեան՝ Ա. Ատենադպիր, Լեւոն Պետիկեան՝ Բ. Ատենադպիր, Եղուարդ Սարայտար՝ Գանձապահ:

«Այսպէսով Նիւարքի եւ շրջակայից Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը իր վերջնական ու օրինական կազմը ունեցաւ:

«Տէր Եղիշէ Հօր օրհնութեամբ եւ պահպանիչով սոյն անդրանիկ անդամական ընդհ. ժողովը փակուեցաւ:»

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱՆՈՒՄԻ
Մ. ՄՕՐՈՒՔԵԱՆ
Տ. ԲԱՐՈՒՆԱԿ

25 Հոկտ. 1926
Նիւարք, Ն. Ճ.

ՅԱԶՈՐԳ ՀՈԳԱԲԱՐՁՈՒՆԵՐ

Նիւարքի եւ Շրջակայից Հայց. Եկեղեցւոյ վարչական իշխանութիւնը անընդհատ շարունակած է իր դստութիւնը: Յաջորդ 25 տարիներու ընթացքին Հոգաբարձու ընտրուած են հետեւեալ անձերը: (Կը յիշատակենք լոկ Ատենապետի, Գանձապահի եւ Ատենադպրի պաշտօնները եւ ընտրութեան թուականները: Կարգ մը տարիներու (օր. 1945 եւ 1947), ատենադրութիւնը կարելի չեղաւ գտնել. իսկ ուրիշ տարիներուն՝ Հոգաբարձական լման կազմ չէ յիշուած. հետեւաբար կրնայ պատահիլ սր կարգ մը տարիներու պաշտօնավարութեան յիշատակութիւն եղած չըլլայ):

- 1.— Տիրան Քըրք.— 1926–1928՝ Ատենապետ, 1940, 1943, 1946:
- 2.— Մարիուս Մօրուքեան.— 1926–1927՝ Ատենադպիր, 1928, 1929–1932՝ Ատենապետ:
- 3.— Եղուարդ Սարայտար.— 1926–1927՝ Գանձապահ:
- 4.— Տիգրան Բարունակ.— 1926–1928:
- 5.— Լեւոն Պետիկեան.— 1926–1928, 1932:
- 6.— Սուրէն Յակոբեան.— 1926–1927:
- 7.— Տիմոթէոս Պայրզճեան.— 1926–1928:
- 8.— Կարապետ Հայկազն.— 1928՝ Գանձապահ, 1929:
- 9.— Հ. Շահինեան.— 1928:
- 10.— Մարգիտ Էստեան.— 1928՝ Ատենադպիր, 1939՝ Ատենապետ:
- 11.— Խաչիկ Զօթեան.— 1928, 1929–1931՝ Գանձապահ, 1936, 1939, 1940, 1940–1949:

*Այս անձը առողջական պատճառներով կը իրաժարի եւ յաջորդ առաւելագոյն բուէ ստացող ՏԻՄՈԹԷՈՍ ՊԱԼԸԳՃԵԱՆ կը գրաւէ անոր տեղը:

- 12. — Լեւոն Մանիկեան. — 1929-1931 եւ 1933՝ Ատենադպիր :
- 13. — Սեդրակ Պէրպէրեան. — 1929 :
- 14. — Յակոբ Մալխասեան. — 1931-1932 :
- 15. — Յակոբ Զատիկեան. — 1931, 1932՝ Ատենադպիր, 1936, 1940, 1943 եւ 1950՝ Ատենադպիր, 1951 :
- 16. — Յովհ. Սարգիսեան. — 1931, 1938, 1939՝ Ատենադպիր :
- 17. — Արամ Ֆարիշեան. — 1931, 1932 :
- 18. — Գառնիկ Նազաչեան. — 1932՝ Գանձապահ :
- 19. — Խաչիկ Կիւլէղեան. — 1932, 1933-1936, 1944 :
- 20. — Մանուկ Ատանացեան. — 1933՝ Ատենապետ :
- 21. — Սեպուհ Ըսրլեան. — 1933-1936՝ Գանձապահ :
- 22. — Ոսկիան Ասլանեան. — 1933-1935, 1936՝ Ատենապետ, 1938-1945, 1946-1947՝ Ատենապետ, 1948, 1950, 1951՝ Ատենապետ :
- 23. — Յովսէփ Թահմազեան. — 1936-1938՝ Ատենադպիր, 1939, 1940-1941՝ Ատենադպիր, 1950, 1951՝ Ատենադպիր :
- 24. — Յովհաննէս Մահմարեան. — 1936, 1948 :
- 25. — Ալեքսան Պոյաճեան. — 1936, 1937՝ Ատենադպիր :
- 26. — Յարութիւն Տիրահմեան. — 1936-էն մինչեւ 1941 ընտրովի անդամ Հոգաբարձութեան : 1941-էն մինչեւ վերջը պատույ անդամ :
- 27. — Թովմաս Պարմադեան. — 1937-1938 եւ 1940-1945 միշտ Ատենապետ, 1946 :
- 28. — Միհրան Հաճաթեան. — 1937-1938՝ Գանձապահ :
- 29. — Խորէն Պարմազեան. — 1937, 1938, 1940, 1941-1949՝ Գանձապահ, 1950՝ Ատենապետ, 1951 :
- 30. — Ծիլիպ Պոյաճեան. — 1937, 1939-1940՝ Գանձապահ, 1941, 1943 :
- 31. — Յովսէփ Տ. Յովսէփեան. — 1938, 1939, 1946, 1949 :
- 32. — Գէորգ Մուրաջանեան. — 1939 :
- 33. — Զաքար Հաճեան. — 1941 :
- 34. — Յակոբ Պօղեան. — 1941 :
- 35. — Ծօ Պոյաճեան. — 1942, 1944, 1946, 1948-1949՝ Ատենապետ, 1950-1951՝ Գանձապահ :
- 36. — Արտաշէս Տրդատեան. — 1943 :
- 37. — Դանիէլ Խաչատուրեան. — 1946՝ Ատենադպիր :
- 38. — Մամաս Աշրղեան. — 1946 :
- 39. — Մարտիրոս Էմէքճեան. — 1946, 1948, 1950 :
- 40. — Վաղինակ Զորպաճեան. — 1948-1949՝ Ատենադպիր, 1950 :
- 41. — Պարզեւ Էլեան. — 1949 :
- 42. — Նշան Բալանճեան. — 1950-1951 :
- 43. — Զէպ Տալաքեան. — 1950-1951 :

Առաջնորդական Այցելութիւններ. — 1926-էն առէին Ամերիկահայոց բոլոր Առաջնորդներ մէկ կամ բազմիցս անդամ այցելած են Նիւարք, Ս. Պատարաք մատուցած՝ եւ զբաղուած են տեղական հարցերով : Յիշեցինք Տ. Տիրալը Արքեպիսկոպոսի առաջին Ս. Պատարաքը : Այս այցելութեանց մէջ ամենէն

փառաւորը եղած է երջանկայիշատակ Տ. Ղեւոնդ Արք. Դուրեանիին որ տեղի ունեցած է 1932 Յունուար 17-ին, Ս. Ծննդեան տօնի կապակցութեամբ : Այդ առթիւ Սարկաւազ ձեննադրած է տեղույս աղլայիներէն Լեւոն Մանիկեանը : Յառաջ կը բերենք քանի մը հատուածներ «Պայքար» թերթի 1932 Յնվր. 26-ի թիւին մէջ այս առթիւ երեւցած թղթակցութենէ մը :

«... Արդէն օր մը ստաջ տեղական թերթերու մէջ հրատարակուած էր Սըրբազան Առաջնորդի պղծատուրեալ նկարը :— Մեծ թիւով ինքնաշարժներ կը սպասէին կէս ճանապարհին (դիմաւորելու համար Սրբազանը) : Թափորը ըսկըսաւ յառաջանալ երկու ոտտիկաններու առաջնորդութեամբ մինչեւ Եպիսկոպոսականներու Կրէյս Եկեղեցին : Այս շքեղ ընդունելութիւնը մեծ ուրախութիւն պատճառեց Հայերուս. իսկ հետաքրքրութիւն արթնցուց օտարներու մէջ :— Եպիսկոպոսականաց Կրէյս Եկեղեցին Նիւարքի ամենամեծ եկեղեցիներէն կը համարուի : Հոն փութացած էր դաղութիւն Հայութիւնը : Հակառակ մեծ բազմութեան կարգապահութիւնը անթերի էր :— Առաջնորդ Հայրը սոյն օրը պատարագելէ վերջ, իր ամենագեղեցիկ եւ ներշնչիչ քարոզներէն մէկը խօսեցաւ : Ներկաները պահ մը մոռցեր էին Հայրենիքէն հեռացած նժդէհի իրենց կեանքը : Սրբազան Հօր սրտարուխ պատգամը վերակենդանացուցած էր դանոնք :— Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը ի պատիւ Նորին Սրբազանութեան ճաշկերոյթ մը սարքեց Հօթէլ Տըկլիդի լուստարդ ճաշարահին մէջ :»

Այս մասին Հոգաբարձութեան Ատենադրութեան տետրակին մէջ հետեւեալը արձանագրուած է : Սրբազանի այցելութեամբ «նիւթական շահէն դատ ու աւելի» մեծ եղաւ բարոյական շահը. շուրջ 150 Ամերիկացի հիւրեր ալ եկած էին. իսկ եկեղեցւոյ հսկայ շէնքը լեցուած էր Հայ ժողովուրդով : Կարգապահութիւնը հիանալի էր. երգեցողութիւնը՝ դմայլելի. օտարներ իսկ սքանչացած էին : Նիւարքի Հոգաբարձութիւնը եւ ամբողջ Հայութիւնը երջանիկ ու պանծալի օր մը անցուց :» 1932 Մայիսին Սրբազանը կրկին պատարագած է սոյն եկեղեցւոյ մէջ, եւ այս անգամ ալ Աւազ Սարկաւազութեան աստիճան շնորհած է Տիրան Բարունակեանի : Իսկ ծրարած է եղեր 1934-ի մեր Ծննդեան տօնի շրջանին ալ այցելել Նիւարք, երբ, 1933-ին, դարձուեցաւ իր վրայ անմարդկային ոճիրը :

Յաջորդ Առաջնորդ Տ. Գարեգին Արք. Յովսէփեան բաղձիցս այցելած է 1936-էն մինչեւ 1944, երբ Մայիս 28-ին, տուած է իր վերջին եւ կարեւորագոյն այցելութիւնը : Առիթն էր՝ տեղույս մէջ եկեղեցական կազմակերպեալ կեանքի 18-ամեակի տօնակատարութիւնը :

Ներկայ Առաջնորդ Տ. Տիրան Եպս. Ներսիսեան, իր առաջնորդական առաջին այցելութիւնը տուած է 1945 Փետր. 11-ին եւ պատարագած Հառու պի Բրէյրի մէջ : Նոյն երեկոյին տրուած է Սրբազանին ի պատիւ շքեղ ճաշկերոյթը : Տ. Տիրան Եպիսկոպոսի կարեւորագոյն այցելութիւնը եղաւ 1950 Յունուար 2-ին, երբ բախտն ունեցաւ օձելու Նիւարքի Հայոց նոր գնած եկեղեցին յանուն Ս. Աստուածամօր եւ մատուցանելու անդրանիկ Ս. Պատարաքը սոյն եկեղեցւոյ մէջ եւ նախագահելու այդ առթիւ տրուած ճաշկերոյթին, համայնքի սեպակական սրահին մէջ :

Հովիւներ .— Եկեղեցական սւրբ իրաւորութիւն ունենալով հանդերձ Նիւարքի համայնքը չէ կրցած , ստանձինն , մնայուն հովիւ ունենալ : Ունեցածներուն ալ պաշտօնավարութեան շրջանը կարճատեւ եղած է : Ամենէն առաջ Եսենիւն Սիթիի Հայոց հովիւը պարբերաբար այցելած ու պաշտամունք կատարած է : Առաջին «ընտրուած» հովիւը եղած է Տ . Պետրոս Քահ . Վարդաբեան , 1928 Հոկտեմբերին : 1930-ին արդէն իսկ պաշտօնի վրայ չէ , քանի որ Հոգարարձութիւնը կը հրաւիրէ Տ . Ընծակ Քահ . Գաղանձեանը նոյն տարւոյ Զատիկին համար : 1931 Հոկտեմբերին հովիւ կ'ընտրուի Տ . Մատթէոս Քահ . Մանիկեան , որ համայնքին մարդահամարը կը պատրաստէ . իր պաշտօնավարութիւնն ալ կարճատեւ եղած է : Մինչեւ 1937 թուականը այցելու հովիւի հանդամանքով Նիւարք եկած են Տ . Զոյն Քահ . Զարիուկեան , Տ . Արսէն Քահ . Թորոսեան , Տ . Դերենիկ Վրդ . Բոլատեան : 1937-ին հովիւ կարգուած է Տ . Յովի . Քահ . Գալուստեան որ պաշտօնավարած է հազիւ տարի մը եւ անցած՝ Թիւրաթիւի : 1939-ին Տ . Մամբրէ Եպս . Գալփեան կ'ընտրուի հովիւ Բէթլըրսնի եւ Նիւարքի միասնաբար : 1942-ի սկիզբը , զոյգ համայնքներու հովուական պաշտօնին կը կանչուի , Տիթրոյթիւն , Տ . Վահան Քահ . Ճէլաբեան որ մինչեւ 1945 թուականը կը պաշտօնավարէ Բէթլըրսնի եւ Նիւարքի համայնքներուն միասնաբար՝ իսկ այդ թուականէն մինչեւ 1947 լսկ Բէթլըրսնի համար : 1946-1948 շրջանին պարբերաբար այցելած է Եսենիւն Սիթիի հովիւ Տ . Սորէն Քահ . Մամիկոնեան : Իսկ 1948 նոյեմբերէն սկսեալ զոյգ համայնքներու հովիւ կը կարգուի Տ . Շնորիք Վրդ . Գալուստեան :

Երեսփոխաններ .— Համայնքիս առաջին երեսփոխանը եղած է Տիւան Բըրք , ընտրուած՝ 1927-ին , որ սկզբնական շրջանին զապուրթիս շատ զործօն եւ օգտակար անդամներէն եղած է . սակայն տակաւ առ տակաւ եւ այժմ՝ բոլորովին քաշուած է աղբալին գործերէ : Յաջորդն է եղած՝ Տիգրան Բարունակ , 1928-ին , որ ծառայած է թէ՛ որպէս հոգարարձու եւ թէ՛ որպէս զոյրապետ . եւ զապուրթս զնահասակով իր ծառայութիւնը խնդրանք տուած է Տ . Ղեւոնդ Դուրեան Արքեպիսկոպոսի որ զինք Աւազ Սարկաւազ ձեռնադրել , ինչ որ իրականացած է 1932 թուականին : Իսկ 1934-ին քահանայ ձեռնադրուած է Թրոյի մէջ Տ . Ղեւոնդ անունով , ապա անցած Քայիֆորնիա ուր վախճանեցաւ 1950-ին : Երրորդ երեսփոխանն է եղած Մարիուս Մօրուքեան , 1931-1934 , լրջախոհ եւ զործօնեակայ անձնաւորութիւն մը , եւ մին՝ Եկեղեցւոյ հիմնադիրներէն : Զորրորդն է Յարութիւն Տիգիւմեան , 1934-1942 , որ իբրեւ Ս . Սեղանին սպասարկու , մեծապէս օգտակար ծառայութիւն մտատուցած է համայնքիս : 1936-ի Հոգարարձութիւնը , թարգման հանդիսանալով ամբողջ զապուրթի զգացումներուն խնդրանք մտատուցած է Առաջնորդարան որ Աւազ Սարկաւազ ձեռնադրուի : Ասկայն ընտանեկան ու անձնական պատճառներ արդեւք եղած են համայնքի այս փառաքի իրականացման : Յարգ կը սպասարկէ Ս . Սեղանին , իբրեւ ուրարակիր , սմեկայն հաւատարմութեամբ եւ անձնութեամբ : 1942-էն սուրին համայնքիս երեսփոխան է եղած Խարէն Պարմագեան , ետանդուն , զործօնեակայ եւ անձնապահ արգալին մը որ նոյն տակն 1941-էն սկսեալ 10 տարիներ շարունակ զանձապահն է եղած Հոգարարձութեան եւ ապա՝ Եկեղեցւոյ Գնման Յանձնարարներ :

Եկեղեցաւոր Տիկնաց Միւսթիւն .— Նիւարքի Հայոց Եկեղեցւոյ պահպանութեան մէջ զլիսուոր դեր ունեցած է Հոգարարձութեան վերջ՝ Եկեղեցաւորաց այս պատուական Միութիւնը : Եթէ ըսենք որ Հայոց Եկեղեցին Նիւարքի մէջ կանգուն պահուած է մեծապէս մասամբ այս պիսուտնայի տիկնանց ջանքերուն եւ զահարութեանց շնորհիւ՝ չափապանցած չենք ըլլար :

1928-ին կազմուած են անոնք նախաձեռնութեամբ օրուան Հոգարարձութեան որ Մարտ 24-ին Եօթ տիկիններով առժամեայ վարչութիւն մը կը կազմէ , ըստ հետեւեալի .— Տիկնայք՝ Մեհրուպէ Հայկազն՝ Ատենապետ (այժմ Բէթլըրսն) , Թագուհի Եսայեան՝ Ատենազպիր (այժմ Գայիֆորնիա) , Լուսարփի Պետիկեան՝ Գանձապահ (այժմ քաշուած) , Բարունակեան (այժմ Գայիֆորնիա) , Մարիամ Թիւրքիւնեան (այժմ անկար) , Սառա Մանեքեան (այժմ քաշուած) , Հայկաւուրջ Զօքեան (ցարդ զործօն անգամ Միութեան , բազմիցս եղած Ատենապետ , Ատենազպիր ու Գանձապահ Եկեղեցատիրացի) :

Եկեղեց . Տիկնաց Միութեան Խումբ մը Խոնց Հովիւն Հետ

A GROUP OF LADIES AUXILIARY

First Row: Mrs. S. Barmakian, Mrs. H. Gulczian, Mrs. H. Zotian, The Pastor, Mrs. N. Badishkanian, Mrs. S. Aslanian, Mrs. A. Akmekjian. Second Row: Mrs. A. Pinajian, Mrs. H. Zadijian, Mrs. Sarkissian, Mrs. M. Moorajamian, Mrs. Z. Ashukian, Mrs. H. Garabedian, Mrs. O. Tashjian, Mrs. O. Degirmenjian. Third Row: Mrs. A. Der Hovsepien, Mrs. N. Hajian, Mrs. Y. Dirhemjian, Mrs. M. Boyajian, Mrs. L. Dalalian, Mrs. S. Mourachianian.

Իսկ նոյն տարի (1928) Հոկտեմբերին կազմած են իրենց մնայուն Վարչութիւնը ըստ հետևեալին.— Տիկնայի՛ Հայկանուշ Զօթեան՝ Ատենապետուհի, Մեհրուպէ՛ Հայկազնի՛ Ատենապարուհի, Թագուհի Եսայեան՝ Գանձապահ, Բերուզ Մօրուքեան, Էլիզ Սրապեան, Լուսարիի Պետիկեան, Հայկանուշ Կիւլէգեան: (Այս տիկինն ալ սկզբունէ մինչև հիմա Միութեան ամենէն զործօն եւ բազմաշխատ անդամներէն հղած է վարելով Վարչութեան մէջ Ատենապետութեան, Ատենապարուհեան եւ Գանձապահի պաշտօններ): Ասոնք կը կազմեն Միութեան հիմնադիրները:

Ի զնահատութիւն իրենց ծառայութեան եւ օգտակարութեան, Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան անդամները համայնքիս ծխական ժողովոյ մէջ վարած են իրաւասու անդամի դերքը եւ իրաւունքը:

1939-ին արդիւնաշատ այս Միութիւնը տուած է իր մեծագոյն հանդէսներէն մէկը, ընդ նախագահութեամբ Տ. Գարեգին Աբբ. Յովակիմեանի: Ներկայ եղած է «խառն բազմութիւն մը. կարելի է ըսել Նիւարքի Հայութիւնը իր պատմութեան մէջ այդչափ բազմամարդ հանդէս կամ ձեռնարկ չէ ունեցած», ինչպէս կը հաստատէ թղթակցութիւնը որ այս առթիւ երեւցած է «Պայքար» թերթին մէջ:

1940, Յնդր. 7-ին, ի զնահատութիւն Միութեան տուար կամ աւելի տարիներու ծառայութեան եւ անդամակցութեան, օրուան հովիւր, Տ. Մամբրէ Եպսկ. Գալֆանան, տուած է սակեցօծ խաչեր հետեւեալ տիկիններուն. Տիկնայի՛ Հայկանուշ Կիւլէգեան (այդ տարուան տանապետուհին), Հայկանուշ Զօթեան, Վարդանուշ Զատիկեան, Սիրանուշ Ասլանեան, Երանիկ Տիրօզմանեան, Հայկանուշ Տիրատուրեան, Վարդուհի Պէրպէրեան, Փայլածու Մահմարեան, Փամպուխ Պէրպէրեան, Մարիամ Թիւթիւնճեան, Պէկրատէ Կիւլէգեան:

1944-46 նոյն նուիրարշխութիւնը կատարուած է, Տիկ. Ս. Ասլանեանի Ատենապետութեան շրջանին, 10-12 տիկիններուն: Այս տան սկսուած է նաեւ Մեծ Պահոց ճաշ ունենալու սովորութիւնը որ ցարդ կը շարունակուի:

1943-ին, նախաձեռնութեամբ օրուան տանապետուհի՛ Տիկ. Վ. Զատիկեանի, եւ աջակցութեամբ զբաւանի անդամ Տիկ. Հ. Կիւլէգեանի եւ Տիկ. Փայլածու Մահմարեանի, կազմակերպուած է տարեկան պապար մը որ պատկուած է լաւագոյն յաջողութեամբ եւ մեծագոյն արդիւնաւորութեամբ շնորհիւ այս երեք տիկիններու ի զործ գրած կարգովի ջանքերուն: Այդ թուականէն առդին Տիկնանց Միութեան մեծագոյն ձեռնարկն է իրենց տարեկան պապարը: Համբարձման Տօնին առթիւ «Վիճակ»ի աւանդական տօնակատարութիւնն ալ այս առթիւ սկսուած է:

Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւնը իր հովանաւորութեան ներքեւ տուած է ժամանակին Հայկական Վարժարանը եւ յաւաքոյն գերբ կատարած է զպրօցի իննամակարութեան հետ միասին զպրօցի նիւթականը հայթայթելու եւ անոր տեւականացումը ապահովելուն մէջ:

Ներկայ եկեղեցւոյ զման ընթացքին շատ զործօն դեր կատարեցին Տիկնանց Միութեան անդամուհիները, յատկապէս օրուան Վարչութիւնը, որուն Ատենապետուհին էր Տիկ. Մարի Մուրաջանեան, Փոխ-Ատենապետ՝ Տիկ. Ս. Ասլանեան, Գանձապահ՝ Տիկ. Շուշան Պարմաղեան, Ատենապարուհի՛ Տիկ. Զ.

Աշուքեան, Փոխ-Ատենապարուհի՛ Տիկ. Ս. Աբմարճեան: Ասոնք միշտ մասնակցած են եկեղեցւոյ Գնման Յանձնախումբի եւ Հոգարարձութեան միացեալ ժողովներուն եւ իրենց ծառայութեան բաժինը բերած են ձեռնարկներուն զործնական մասը վերցնելով, ինչպէս նաեւ Հանդանակիչ Յանձնախումբերու իրենց մասնակցութեամբը: Եկեղեցին զնուէլէ վերջ մասնակցած են անոր բարեկարգութեան եւ իրենց վրայ աւած են անոր մաքրութեան հոգը: Տիկին Լուսիա Փալանճեան (այժմ՝ Տիկ. Տալալեան) զնահատելի դեր կատարած է խոհանոցի մաքրութեան ու կարգաւորման մէջ: Տիկ. Սիրանուշ Ասլանեան, զնահատելի բարեպաշտութեամբ սիրայօժար յանձն աւած է եկեղեցին մաքուր պահելու գործը: Տիկին Հայկուհի Ասլանեան կարեց սիրայօժար երկու ձեռք Ս. Պատարագի զգեստ եկեղեցիի համար, իսկ մէկ ձեռք ալ հովիւին համար: Տիկ. Ըսըլեան պատրաստեց պատարագչի Սպաւարտները եւ Ս. Սեղաններու համար շատ ճաշակաւոր ծածկոցներ:

Իպրաց Դաս.— Տիկնանց Միութեան վերջ համայնքիս կարեւոր եւ նուիրական ծառայութիւն մատուցած է նաեւ Դպրաց Դասը: Սկիզբները Նիւարք

Դպրաց Դասը եւ Ս. Սեղանի Սպասարկուներ
CHOIR AND ALTAR SERVERS

Seated: Mr. H. Zadikian, The Pastor, Mr. H. Dirhemjian. First Row: J. Hajian (Candle Holder), Mr. L. Zotian, Organist, Mrs. F. Toorian, Soloist, F. Abajian, Mr. H. Shalian, Choir Leader, A. Barmakian, R. Ourganian, A. Bozian, Mr. H. Khachadourian, T. Bozian (Candle Holder). Top Row: B. Der Hovsepian, V. Degirmenjian, M. Berberian, V. Bozian. H. Abajian, V. Ajemian.

Եկեղեցական երգեցողութեանց համար առհասարակ կախում ունեցած է Եռնիքն Սիբիլին: Սակայն տակաւ առ տակաւ կազմուած է տեղական գոյրաց գաս մը, նախ՝ Տիգրան Բարունակի ղեկավարութեամբ: Իրենց ի պատիւ ճաշկերպութի մը արուած է 1928-ին, երբ առաջին վրայ տուած են կարգ մը եկեղեցական երգեր: Ըստ բաւականին ներկայանալի խումբ մը եղած են, որ յաճախ հրաւիրուած են նաեւ Բէթլըսընէն: 1931-էն վերջ առ հասարակ Անտան Զեբագեանն է Դպրատեար: Նոյն պաշտօնով հրաւիրուած են նաեւ Ներսէս Ներսէսեան, Սիւսակ Նարայնասեան եւ Տիկ. Եսայեան:

1941-ին խաւրով Համամեան կը հրաւիրուի որպէս գոյրացիա եւ կը վարէ Նիւարքի գոյրաց գասը լուսարօն արգելաւորութեամբ մինչեւ 1949 թուականի վերջը: 1950-ին սեպտեմբերի տիրացումով կը վերակազմուի գոյրաց գասը եւ գոյրացիութեան պաշտօնին կը կանչուի Յարութիւն Շալեան, որ ցարգ կարողացաւ կը մարդկ ու կը վարէ գոյրաց եկեղեցական պաշտամանց ընթացքին:

1943-ին սեպտեմբեր խաչեր կը արուին որոնք գոյրաց գասի անդամաց ի գնահատութիւն իրենց սիրալոյսը ծառայութեան:

Դպրաց գասու օրկընխաւ եղած են անցեալին մէջ՝ Տիկ. Զեբագեան, Օր. Լուսին Տիրեմեան (այժմ Տիկ. Վարդապետեան), Օր. Լուսին Պարմագեան (այժմ Տիկ. Տադապետեան), տակն մըն ալ Օր. Գոհարիկ Զատիկեան: Այժմու օրկընխան է Պ. Լ. Զօրեան, անձնուէր եւ ծառայակց երիտասարդ մը, որ ուրիշ կամուար ծառայութեանց կողքին ստանձնած է նաեւ եկեղեցւոյ ընդարձակ պարտէզի խնամքը:

Ներկայիս գոյրաց գասը սննի շուրջ 22 անդամներ, որոնցմէ 9 հոգին կուգան անցեալ շրջանէն, եւ որոնք են՝ Վարդուհի եւ Մարիամ Պերպէրեան Քոյրեր, որոնք գործօն գեր ունին նաեւ տեղական Հայ երիտասարդական բոյժը կազմակերպութեանց մէջ, Ալիս Զագեան, Վարսնիկ եւ Արաքս Պագեան Քոյրեր, Մարտին Զատիկեան, Հէլէն եւ Ֆրանսիս Ապանեան Քոյրեր, Մարիամ Կիւլեգեան:

Ի պատիւ գոյրաց գասին պէտք է յիշել որ այժմու մեր Կիրակնօրեայ Վարժարանը իրենց հալածաւորութեան ներքեւ տուած են, եւ իրենք կը հայթայթեն անոնց գոյրացական մանր ծախքերը:

Ս. Սեդանին սպասարկած են ի հնումն, Աւագ Սարկաւայ Տիգրան Բարունակ, Լուսն Սրկ. Մանիկեան, Յարութիւն Ռուկանեան (երեքն ալ այժմ հանգուցեալ): Ներկայիս սպասարկողներն են Ուրարակիր Յարութիւն Տիրեմեան եւ Յակոբ Զատիկեան:

Հայ Դպրոցը.— Եկեղեցիի չափ ու յաճախ անկէ ալ աւելի համայնքիս մտահոգութեան եւ հոգածութեան ասարկայ եղած է Հայ Վարժարանը: Զէ եղած հոգարարական կազմ մը որ իր տարեկան գործունէութեան կարեւոր մէկ մասը ալ նպատակին յատկացուցած չըլլայ: Հայ Դպրոց մը ունենալու շարժումը սկսուած է Հայ եկեղեցիին կազմակերպուելէ վերջ: 1929-ին ստանուած են առաջին գործնական քայլերը եւ գոյրացը բացուած է նախ՝ Հայ սուրբու մէջ եւ ապա՝ վարձուած Ամերիկեան եկեղեցիներու որահներու մէջ: Կազմուած է գոյրացական խնամակարութիւն մը համայնքիս մէջ գոյութիւն

ունեցող բոլոր կազմակերպութիւններէ: Առաջին ծանօթ ուսուցիչն է եղած Յարութիւն Գարամանեան, որուն յաջորդած են Գեղամ-Գեղակ, Տիկ. Մովսէլ: 1933-էն վերջ տիրող ծանօթ խառնաշփոթութեանց հետեւանքով տակն մը փակուած է եւ ապա 1936-ին վերարացուած է վարժուէի ունենալով Օր. Նարայն Պագալեանը (այժմ Տիկ. Հաճեան), որուն պաշտօնավարութեան շրջանը դըպրոցին ամենէն փայլուն շրջանն է եղած: Ապա ուսուցչութեան կանչուած է Պ. Ա. Յովսէփեան, որ նոյնպէս ունեցած է բեղուն շրջան մը: 1945-ին դպրոցը փակուած է բուարար աշակերտութեան չգոյութեան պատճառով:

1950-ին վերակենդանացու գոյրոցը թէ՛ երիտասարդներու եւ թէ՛ փոքրերուն համար:

Դասարան Մր Կիրակնօրեայ Վարժարանէն Sunday School Children with Their Teachers

Հայ Դպրոցի Փոքրիկներ Հիւ Շրջանէն Parochial School Children

Կիրակնօրեայ Վարժարան.— Այս ամենակենսական կազմակերպութեան մասին ցարգ չէ մտածուած. սեպտեմբերի 1-ին հետ սկսուած է նաեւ Կիրակնօրեայ Վարժարանը որ ունեցաւ շատ համեստ սկզբնաւորութիւն քանի մը փոքրիկներով: Հեղաճեալ անոնց թիւը կ'աւելնայ եւ այժմ հասած է 15-ի: Վարժուէին է Օր. Ալիս Մագուեան, որուն կ'օժանդակէ Օր. Յամիկ Պալլեգեան:

Երիտասարդաց Կազմակերպութիւններ.— Ամերիկահայեր այնքան կը ստանան են արտասահմանի Հայկական կեանքով եւ իրենց ներքին մտահոգութիւններով, որ գրեթէ մտացութեան տուած են իրենց քաջ ի վեր հասակ նետող երիտասարդութիւնը, որոնք պիտի կազմեն Ամերիկայի վաղուան Հայութիւնը: 1944-ին կազմուած է Հ. Մ. Բ. Միութեան Նիւարքի Մասնաճիւղը, անկէ առաջ գոյութիւն ունեցած է Հ. Բ. Բ. Միութեան Կրտսերաց Լիկան: Իսկ 1943-ին, Տ. Վ. Քահ. Ճէլալեան, իր նախորդին Տ. Մամբրէ Եպիսկոպոսի Բէթլըսընի մէջ սկսած գործը տարածած է նաեւ Նիւարք, հաստատելով «Ուստերը եւ Դասերը Հայց. Եկեղեցւոյ» երիտասարդական կազմակերպութիւնը, որ սակայն կարճատեւ եղած է զայն սնուցանող եւ ստի պահող չգտնուելուն հետեւանքով: 1950-ին, նոր եկեղեցիին հետ ծնունդ տուած է Հայտատանայ

Եկեղեցւոյ Երկտարադաս Կաթմակերպութեան Մասնաճիւղ մը, նախաձեռնութեամբ օրուան հովիտ Տ. Շնորհք Վարդապետի: Անոնց պաշտօնական ընծայման արարողութիւնը կատարուեցաւ 1950 Յունիս 3-ին ձեռամբ Առաջնորդ՝ Տ. Տիրան Եպս. Ներսոյեանի: Ներկայիս ունի 25 անդամներ:

Թերթիկ — 1945-ին փափաք յայտնուած եւ սկսուած է ծխական թերթիկի մը հրատարակութեան Տ. Վահան Քահ. Ճէլալեանի նախաձեռնութեամբ, «Արարատ» անունով, սակայն շատ կարճատեւ կեանք ունեցած է: 1949-ին Տ. Շնորհք Վարդապետ Բէթլըրդիի եւ Նիւարքի զոյգ համայնքներու համար ըսկըսաւ հրատարակել «Կոնթիկ» անունով ամսաթերթիկ մը, բաղկացած ութ էջերէ անգլերէն եւ հայերէն բաժիններով: Լման երկու տարի կեանք ունենալէ վերջ դադարեցաւ 1951-ի սկիզբը երբ երկու եկեղեցիներ կազմեցին սասնձինն հովուութիւններ եւ Շնորհք Վարդապետ սասնձնեց նաեւ Առաջնորդական Փոխանորդի բազմադաս պաշտօնը:

Գրադարան — Համայնքիս հնարոյն եւ ստալին ձեռնարկներէն մին կըսած է գրադարանի մը կազմութիւնը: 1914 թուականին սկսուած է ան վարձու սենեակի մը մէջ: Ատեն մը յաւաքուեալուած է ընտրուած Յանձնախումբի մը հսկողութեան ներքեւ: Ապա «լուծուած է» եւ կամ «անտէր մնացած» է: Այս հարցն ալ գրադեցուցած է զրեթէ բոլոր հոգարարձական կազմերը: 1930-ին հոգարարձական նախաձեռնութեամբ ժողովի կանչուած են Նիւարքի բոլոր Հայ կաթմակերպութեանց ներկայացուցիչները: Ժողովին նպատակն է կըսած «գինտուել ու գանել կորսուած գոյքերը, գիրքերը եւ գրամները»: Պատգամաւորներ կըսած են ա) Հայ Կարմիր Սաշէն. բ) Պետական Կարմիր Սաշէն. գ) Որբախնամէն. դ) Բարեկործականէն. ե) Հայ Աւետարանական Համայնքէն. զ) Ռամկ. Ազատ. Կուսակցութեանէն. է) Դաշնակցական Կուսակցութեանէն. ինչպէս նաեւ ներկայացուցիչներ՝ ը) Եկեղեց. Տիկնոնց Միութեանէն եւ թ) Հոգարարձականէն: Հրաւիրուած են նաեւ 4-5 անհատ ծանօթ ազգայիններ: Անկասկած կարելի է ըսել որ ոչ մէկ յանձնախումբը այնքան «ներկայացուցչական» կըսած է որչափ այս հասարակութիւնը: Ոչ-կենսական նման հարց մը այսքան լրջութեամբ նկատի առնուիլը եւ այդ ասիւթի խօսուած ուսուցիչի ճառերը տատապէս կը յիշեցնեն անմահ Պարոնեանի եւ կամ Երօտի կերտած գրաւորական ազգային գործերն ու գործիչները...:

Գիրքերէն «արատագրեալները» այժմ ապահով կը մնան Պ. Սաչաուսը Զօթեանի մօտ, կազմելու համար նոր գրադարանի մը հիմքը:

ԳՆՈՒՄ ՆԻՒԱՐՔԻ Ս. ԱՍՏՈՒԱՐՔԱՌԻՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Պաշտամուսնիք Տեղական Եկեղեցիներու Մէջ — Յարմէ հետէ Նիւարքինքըինքը անկախ հաշակեց Եունիքն Սիթիի Ս. Սաչ Եկեղեցիէն, անկէ վերջ հարկադրուեցաւ իր պաշտամունքները կատարել աեղական Եպիսկոպոսական եկեղեցիներու մէջ: Առհասարակ ջանք թափուած է զէթ երկու շարքին անգամ մը եկեղեցական պաշտամունք ունենալ. սակայն հոգարարձական գանձին անձուկ վիճակը եւ մանուսնոյ տատօտները պաշտամունք կատարելու արամադրելի եկեղեցիներու չլսելովիւնը պատճառ կըսած են որ այնքան ալ կա-

նոնաւոր չըլլան այս պաշտամունքները: Առաջին Ս. Պատարագը կըսած է, ինչպէս յիշուեցաւ, կրէյս Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ մէջ, Պրօտ Սթրիթի վերայ: Ապա՝ Ս. Բառնարաւ Եկեղեցւոյ մէջ, Ուէսթ Մարքէթ Սթրիթի վերայ. ապա՝ Ս. Ճօն, Էլլոու Էլիւնիւի վերայ. զորձածուած են նաեւ՝ Քրայսթ Եպիսկոպոսական Եկեղեցին եւ Ինկլիշ-Լատերական Եկեղեցին եւլն.:

Իսկ 1938-էն մինչեւ 1949-ի վախճանը մեղի արտադրուած է, կէսօրէ վերջ Ս. Պատարագ մատուցանելու համար Հաուզ ալ Բրէյք կոչուած Եպիսկոպոսական Եկեղեցին, Պրօտ Սթ.ի վերայ: Եպիսկոպոսական Եկեղեցւոյ Կանոնիկոս, Լէյլը, մեծապէս օգտակար եւ ձեռնուտ կըսած է մեր համայնքին յարմար եկեղեցի գտնելու գործին մէջ:

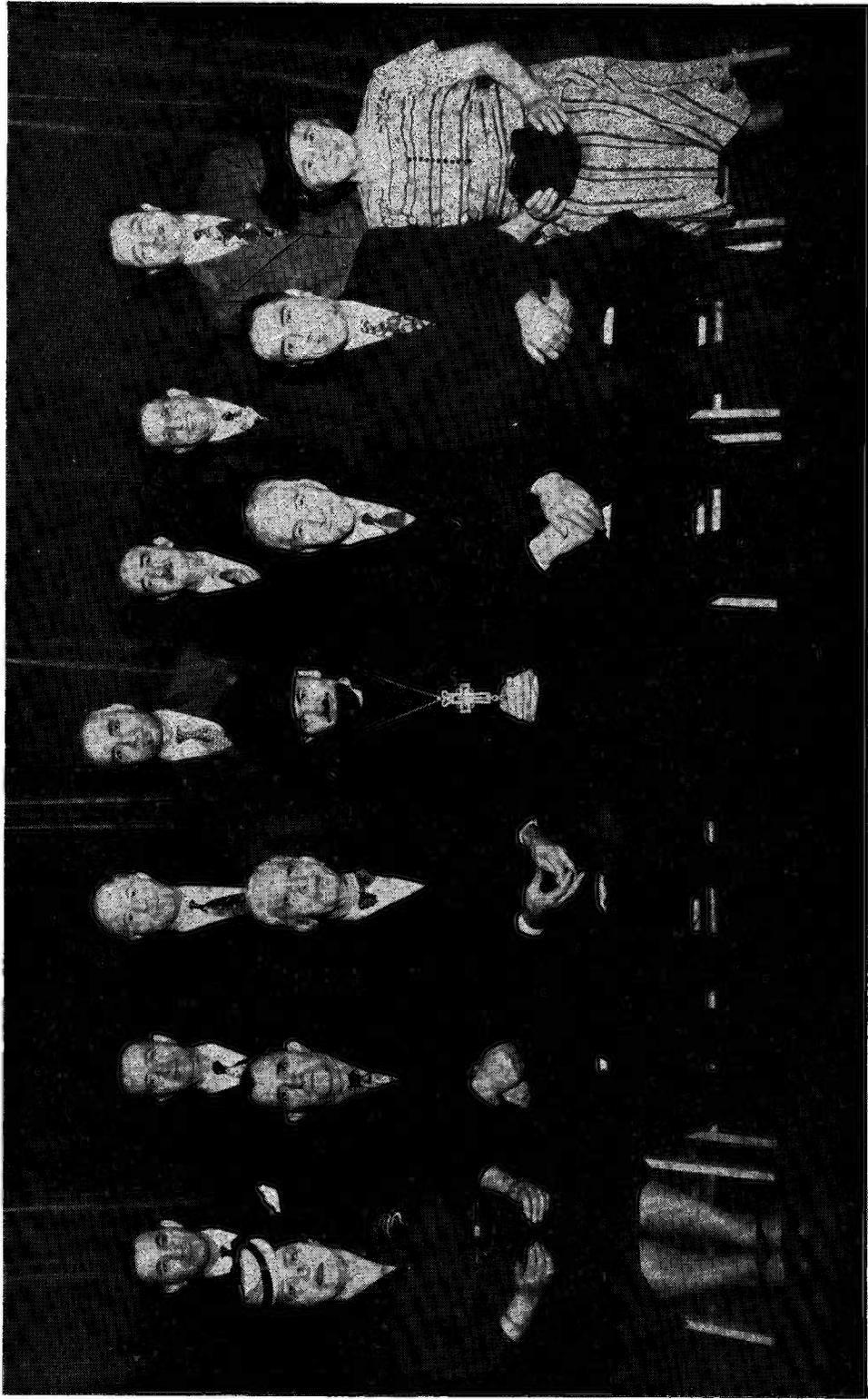
Եկեղեցի Մը Ունենալու Նախափորձեր — Սեպտեմբեր Եկեղեցի մը ունենալու բաղձանքը ամենէն ուժգիններէն կըսած է Նիւարքի համայնքին մէջ: Առանց բացառութեան բոլոր հոգարարձական մասհոգութեանց առանցքը կազմած է այս հարցը: Առաջին հոգարարձական Բ. Նիւտին մէջ, 1926 Դեկտ. 26-ին, արուած է հետեւեալ որոշումը. «Որոշուեցաւ եկեղեցւոյ հասոյթին 10 տոկոսը յատկացնել Նիւարքի մէջ եկեղեցի մը սնննալու նպատակին: Եկեղեցի գնելու հարցը Հոգարարձական նիւթ կըսած է. եւ այս ասիւթը դարձաւ փոխանակութիւններ կըսած են եւ Հոգարարձական յուսալից է սոյն նպատակի իրադործման»: Անմե՛ռ յոյս, որ թէեւ շատ ուշ, շուրջ 24 տարիներ վերջ, բայց հուսի ապա իրականացած է:

1928-ին որոշուած է եկեղեցի գնելու «Փընտ» մը սկսիլ. եւ որոշած են ժապաւնեալ տոմար մը պատարաստ վաւերացուած Առաջնորդարանէն եւ սկսիլ հանգանակութեան: Ժողովէնեալ աեղակին մէջ արձանագրուածը մնացած է լսի խոստում, որոնք աեղակին հետ միտին կորսուած են քանի մը տարիներ վերջ: Հոգարարձական զրեթէ ամէն ժողովոյ մէջ հետեւեալ մաքով որոշումներ կը արուին: «Եկեղեցւոյ շէնք մը գնելու խնդիրը դարձեալ նկատի առնուեցաւ. եւ երկար խօսակցութիւններէ վերջ որոշուեցաւ ամէն գնով շէնք մը գնել կամ վարձել ուր կարենանք տատօտուն կատարել մեր արարողութիւնները. որոշուեցաւ Պ. Սրապեանը նշանակել այս խնդրով գրաւելու եւ յարմար շէնք մը գտնելու:»

1941-ին ընտրուած է Շէնքի Գնման Յանձնախումբ մը բաղկացած նախ երեք հոգիէ, Միւսաք Ասլանեան, Հայկ Զորպանեան եւ Ղօ Պօյանեան, որոնց վերայ 1942-ին աւելցած են հետեւեալները. Ոսկան Ասլանեան, Թոմկուս Պարմազեան, Միկրան Հանարեան, Հայկանուշ Զօրեան, Փայլածու Մանուարեան:

1944, Մայիս 28-ին, եկեղեցական կաթմակերպութեան 18-ամեակի տօնախատարութեան ասիւթը, որուն նախագահած է Գարեգին Սրբազան, ու ներկայ կըսած՝ Ճիմ Զանգալեան, որպէս խոստում հաւաքուած է 5,000 տուար եւ որոշուած է գնել «Բարք Երեցական Եկեղեցին», ինչ որ սակայն չէ յաջողուած: Ներկայացած են նպատատուոր պայմաններով շատ մը ուրիշ եկեղեցիներ, սակայն Նիւարքիներուն շար բախտէն ոչ մէկը կարելի չէ կըսած գնել:

1947-ին աւնուած է ստալին գործնական քայլը եւ գնուած է հող մը 4,500 տուարի 100×180 սաք տարածութեամբ, վրան եկեղեցի մը կառուցանելու նըպատակով, հիւսիսային Նիւարքի մէջ:

ԵԿԵՂԵՑՈՅ ԳՆԱՄԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԻ ԿԱՐԳԸ

CHURCH BUILDING COMMITTEE

Seated: Mrs. T. Tomassof, Mr. K. Barmakian, Mr. T. Barmakian, The Pastor, Mr. J. Boyajian, Mr. V. Chorbajian, Mrs. H. Gulezian. Standing: Mr. P. Palanchian, Mr. P. Turpan, Mr. H. Zadijian, Mr. H. Tahmazian, Mr. O. Aslanian, Mr. M. Akmekjian, Mr. J. R. Dalakian.

Եկեղեցւոյ Գնման Յանձնախումբ — 1949-ին Շնորհք Վարդաբի հովուական պաշտօնը ստանձնելէ վերջ, աւելի աշխուժութիւն դրուեցաւ գործին մէջ, վերակազմուեցաւ Գնման Յանձնախումբը հետեւեալ անձերով. — Ճօ Պօյաճեան, որ 1941-էն առդին միշտ այս գործին մէջ եղած է եւ եկեղեցւոյ գնման ընթացքին եւ անկէ վերջն ալ ամենէն անձնուէր եւ լաւապէս գործունէութիւն ունեցողներէն մին եղաւ: Պետրոս Թըրքաճ, Յանձնախումբի ամենէն գործնամախ եւ աշխատասէր անդամը, որ եկեղեցին գնուելէ վերջ համայնքիս հարիւրաւոր տողարներ շահեցուցած է անձամբ կատարելով մեծ ու պզտիկ ինչ ինչ նորագութիւններ եկեղեցիէն, սրահէն եւ եկեղեցատունէն ներս, շինելով անհրաժեշտ կարգ մը առարկաներ, ու մանաւանդ մեծապէս մաշկով պատելով երեք շէնքերու բոլոր ելեկտրական թելերը, սրով թէ հսկայական գումարներ խնայուած է մեղի եւ թէ՛ առաջըր ասնուած է ելեկտրականութենէ ծաղկելը կրակի վտանգին: Մինչեւ այսօր կը շարունակէ ան իր շինարար գործունէութիւնը եկեղեցիէն ներս: Ոսկան Ասլանեան, համայնքիս ամենէն պատրաստակամ եւ ծառայասէր արդայիններէն մին, որ ժամանակին իր սունը սիրայօժար արամազրած է զպրօցի եւ այլ արդային հաւարցիւթներու համար: Ինքզինքին տըւած է «Եկեղեցւոյ ժամկոչ» պատուանունը եւ արդային ծառայութեան պատնէջի վրայ մնացած է մինչեւ վերջը: Ամենահաս անձնաւորութիւն մը եղած է արդային գրեթէ բոլոր ձեռնարկներու մէջ: Խորէն Պարմազեան, վերջին երեք շրջաններու համայնքիս Երեսօրհանը. պարտաճանաչ, ստատաճեան անձնաւորութիւն մը, որ ստանձնած էր Հոգարարձութեան եւ Գնման Յանձնախումբի Գանձապահութեան ծանր եւ պատասխանատու պաշտօնը, զոր վարեց խըրճամիտ կերպով եւ գնահատելի յաջողութեամբ:

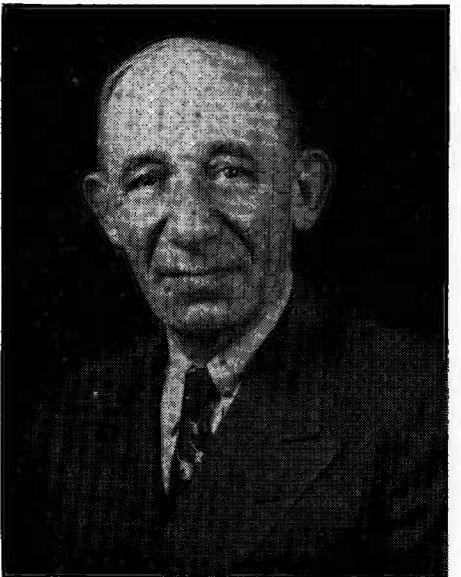
Թովմաս Պարմազեան, լայնախոհ եւ սըջամիտ անձնաւորութիւն մը, որ երկար տարիներ կարողացաւ մարած է Հոգարարձութեան տաննապետութիւնը, իսկ Գնման Յանձնախումբի թէ՛ եւ պաշտօնադէս Փոխ-Ատենապետն էր բայց ասհասարակ եղած է անոր գործնական Ատենապետը: Յովսէփ Թահմազեան, անձնապահ եւ սակի սրտով օժտուած հասուն երիտասարդ մը, որ մշտապատրաստ ու մշտաներկայ է արդային բոլոր ձեռնարկներու գործնական բաժնէն կարեւոր մասեր վերցնելու մէջ: Պ. Ասլանեանի եւ իր երկու ընկերներով Ա. Պօյաճեանի եւ Լեւոն Զօթեանի հետ միասին գետեղած են եկեղեցւոյ գործերը: Յակոբ Զատիկեան, բժարինդիր եւ բարեմօյն արդային մը. զապուժէս ներս կատարուած գործունէութեանց թէ՛ եւ անպաշտօն բայց մնայուն թղթակիցն է: Յարութիւն Գեբեան, կարող՝ բայց յաճախ իր կարողութիւնը գործադրելու քաշուող արդային մը, որ Յանձնախումբին տաննապետ էր նշանակուած գրեթէ յախմայս, սիրով բերաւ իր ծառայութեան բաժինը երբ ուղուեցաւ իրմէ: Վաղինակ Զորպաճեան, ազնիւ սրտով եւ լու տրամադրութեամբ օժտուած անձ մը, որ հակառակ իր բարձրագոյն վիճակին եւ սուղջական արգելքին, սիրայօժար վերցուցած էր թէ՛ Հոգարարձութեան եւ թէ՛ Յանձնախումբի Ատենապետութեան ժամանակ խլոյ պաշտօնները գորս վարեց բարեխիղճ անձնուէրութեամբ: Ինք կերպով մը շարունակողը կլու իր հօրեղբոր Հայկ Զորպաճեանի գործը, որ ժամանակին գործօն գեր ունեցած է սոյն Յանձնախումբի մէջ: Մարտիրոս Լեւոնեան, բարեմիտ եւ ծառայելու պատրաստակամ արդային մը որ եկեղեցւոյ սրահին բայցման ասթիւ անոր կնքահայրը ըլլալու պա-

տիւրին արժանացաւ: Նշան Փալանեան և շէգ Տալազեան Ամերիկա ծնած գործնամիր և իրենց եկեղեցիին օգտակար ըլլալու տրամադրութեամբ օժտուած երկու երիտասարդներ: Նշանը եկեղեցին ներկելու և այլ գործոց մէջ լաւ արդիւնք ի յայտ բրաւ: Իսկ շէգը եկեղեցւոյ և սրահին անպաշտօն անտեսուչն է: Տիկնայք՝ Հայկանուշ Կիւլէզեան և Թումա Թումասօֆ, եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան պաշտօնական ներկայացուցիչները՝ եկեղեցւոյ Գնման Յանձնախումբի մէջ: Երկուքն ալ յոյժ եկեղեցասէր և անձնուէր տիկիներ եղած են:

Այս Յանձնախումբը երբեմն ստանձինն և յաճախ օրուան Հոգարարձութեան և եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան հետ միասնաբար խորհրդակցելով արդէն իսկ առած էր գործնական քայլեր եկեղեցի մը և սրահ մը շինելու: Յատակագիծները պատրաստուած էին արդէն 1949-ի ամբան և ծրագրուած էր սրահի հիմքերը ձգել նոյն տարին, երբ անակնկալ պարագայ մը գործերուն տարբեր ընթացք տուաւ:

Գնում եկեղեցիի. — 1949-ի Յունիսին Նուարքի և Իսթ Արէնճի սահմանին մօտիկ, Ըրվինկիթըն քաղաքամասի մէջ ծախու եկեղեցիի մը գոյութիւնը հովիւին ուղարութեան յանձնուեցաւ: Հովիւը Հոգարարձութեան քանի մը անգամներուն հետ եկեղեցին տեսնել վերջ խան ժողովի մը հրաւիրեց Շինման Յանձնախումբը, Հոգարարձութիւնը և եկեղեցասէր Տիկնանց Միութեան Վարչութիւնը: Նշանակելի գույազիւղութեամբ մը, ինչպէս որ 1926-ին եկեղեցւոյ ընկերային շէքի կազմութեան ընթացքին ներկայ էին, հովիւին հետ միասին 27 հազի, նոյնպէս այս պատմական ժողովին ներկայ էին 27 հոգիներ: Բոլոր ներկաներ մեծազոյն ու բախտութեամբ և միաձայն հաւանութեամբ որոշեցին զնկ այս եկեղեցին որ ունէր յարակից սրահ մը, երկյարկանի եկեղեցատուն մը և ընդարձակ պարտէզ մը: Կալուածին մեծութիւնն էր 110x100 սար: Առաջարկուած 35,000-էն կարելի եղաւ համաձայնիլ 26,000 տարրի վրայ: Գնման պաշտօնական գործողութիւնները եղան Յունիս 21-ին, որպէս կանխավճար արուեցաւ 1,500 տար, իսկ մնացեալ գումարը վճարելի՝ ամբողջութեամբ՝ Հոկտեմբեր 21-ին կամ առաջ:

Հանգանակիչ Յանձնախումբեր. — Անմիջապէս ընտրուեցան Հանդանակիչ Յանձնախումբեր Նիւարքի և շրջակայքի համար 4 խումբեր, իսկ անկէ դուրս՝ 5 խումբեր: ա) Իսթ Արէնճի համար. Վ. Չորպաճեան, Յ. Տիրճեմճեան և Տիկ. Տօղրամճեան: բ) Խ. Պարմազեան, ճ. Տարազեան և Ն. Փալանճեան: գ) Հիւսիսային Նիւարք. Ո. Ասլանեան, Յ. Չատիկեան և Տիկ. Կիւլէզեան: դ) Արեւելեան Նիւարք. ճօ Պօյաճեան, Տիկ. Հ. Կիւլէզեան և Տիկ. Մարաշեան: ե) Բէթլըրընի համար. Տիկ. Հ. Չօթեան, Տիկ. Ս. Ասրանեան, Տիկ. Հ. Կիւլէզեան: զ) Ետնիւրն Միթիի համար. Խ. Պարմազեան, Տիկ. Թ. Թոմասօֆ, Տիկ. Մ. Էքմէքճեան: ի) Սըմիթի համար. Տիկ. Հ. Չատիկեան և Տիկ. Տ. Յալսկի-եան: լ) Ճըբլի Միթիի համար. Մ. Էքմէքճեան, Տիկ. Մարաշեան, Տիկ. Կարապետեան: թ) Նիւ Եօքքի համար. Տիկ. Ս. Ասլանեան, Տիկ. Հ. Չօթեան, Տիկ. Մ. Մարաշեան և Տիկ. Վ. Չատիկեան: Հովիւը այս խումբերէն մէկուն կամ միւսին աջակցելով հանդերձ ճօ Պօյաճեանի հետ մինչև Ուոթըր-թաուն և Պոսթն գնաց, իսկ Յարութիւն Տիրճեմճեանի հետ Տիթըսթ:

ՊԵՏՐՈՍ ԹՐՓԱՆՃԵԱՆ
«Շինարար» եկեղեցւոյ
Mr. P. Turpan, "The Builder"

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԻՐՉԵՄՃԵԱՆ
Եւրապիկի Սպասարկու Ս. Սեղանիկ
Mr. H. Dirhanchjan, The Altar Server

Եկեղեցւոյ գնումը համայնքին ծանուցուեցաւ հետեւեալ ծանուցազրով:

Ուրախութեամբ կը ծանուցանենք մեր յարգոյ հաւարակութեան թէ Նիւարքի Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցին անեցաւ իր սեպտակն Յեկեղեցին, յարակից Սրահով և եկեղեցատունով, որ կը գտնուի 14-րդ Էվընիւի և Կրոյ Միթիի անկիւնը, Նիւարքի և Ըրվինկիթընի սահմանադրուելի վրայ: Ընդարձակ այս կալուածը գնուած է 26,000 տարրի: Եկեղեցւոյ և յարակիցներու մասին կարելի է ընդհանուր գաղափար մը կազմել այս էջերուն վրայ դրուած յատակագիծէն և պատկերներէն:

Տարիներու մեր երազը իրականացած է վերջապէս: Այլևս թափառական չենք, ոչ ալ մեր Աստուածային պաշտամունքը կատարելու համար արիչ եկեղեցիներէ կախում տնինք: Բոլորուինք ուրեմն այս եկեղեցիին ու այգային մեր սրահին շուրջ, և կատարենք մեր պարտականութիւնը լիպոյն չափով և գոհարութեան սղիով, որպէպի անհնանք գանձք իբրեւ մեր համայնքին սեպտակնութիւնը ի փառս Անկյին Աստուծոյ և ի պայծառութիւն և ի բարգաւաճութիւն Հայաստանեայց Առաքելական Սուրբ Եկեղեցիին:

Նախագահ՝ ԾՆՈՐ ՀՔ ՎԱՐԳ. ԳԱՂՈՒՍՏԵԱՆ

ՀՈԳԱՐԱՐՉՈՒԹԻՒՆ ՆԻՒԱՐՔԻ ՀԱՅՅ.	ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԿԱՌՈՒՅՄԱՆ
ԱՌՔԵԼՍԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ	ՅԱՆՉՆԱԽՈՒՄԻ
Ատնուպետ՝ ճ. ՊՕՅԱՃԵԱՆ	Ատնուպետ՝ Յ. ԳԵՐԵԱՆ

MR. AND MRS. K. SHAHBAZIAN
Sponsors of St. Mary's Armenian Church

Տէր եւ Տիպին ԽՈՐԷՆ ՇԱՀՊԱՋԵԱՆ
Կնքաւայր եկեղեցւոյս

Իսկ 26,000 տոլարը ամբողջութեամբ եւ ժամանակին դոյացնելու եւ վճարելու համար որոշուեցաւ Առաջնորդարանին «Մասնաւոր Դրամագլուխ»էն 10,000 տոլարի փոխառութիւն ընել, որուն 7,500-ին համար որպէս երաշխաւորութիւն ցոյց տրուեցաւ համայնքիս 1947-ի դնած սեպհական հողը, իսկ 2,500-ին համար ալ երաշխաւորագիր տուին հետեւեալ ազգայինները: Պարոնայք՝ ձօ Պօյաճեան, Պետրոս Թըրբան, Ոսկիան Ասլանեան, Պորէն Պարմազեան, Թովմաս Պարմազեան, Մարտիրոս Էքմէքճեան, Յարութիւն Տիրահէմճեան, Յովսէփ Տ. Յովսէփեան, Սաչատուր Զօթեան եւ Տիկ. Թ. Թումասօֆ:

Անմիջապէս ձեռնարկուեցաւ եկեղեցւոյ վերածնունդի եւ Հայկական դիմագիծ մը տալու աշխատանքին: Հովիւը ինք պատրաստեց դասի, բեմի եւ երեք Հայկական խորաններու յատակադժերը, որոնք շինուեցան Եփեսոսի Սիթիի ծանօթ ազգայիններ Տէր եւ Տիկ. Պորէն Շահպազեանի առատաձեռն նուիրատուութեամբ:

Մրահին բացումը տեղի ունեցաւ 1949 Նոյ. 13-ին կնքահայրութեամբ Տէր եւ Տիկ. Մարտիրոս Էքմէքճեաններու որ նուիրած էին նաեւ օրուան Մատաղը եւ Խորէն Այնթապեանի:

Իսկ եկեղեցւոյ օծման մասին նոյնութեամբ յառաջ կը բերենք տեղւոյս ծխական ամսաթերթիկի, «Կանթեղ»ի մէջ երեւցած յօդուածը:

ՕԾՈՒՄ ՆԻՒԱՐՔԻ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ

Նիւարքի Հայութեան համար անմոռանալի թուական մը պիտի մնայ 2 Յունուար 1950, որովհետեւ այն օր իր կատարումին հասաւ իրենց տարիներու երազը, օծմամբ իրենց վերջերս գնած եկեղեցիին, ձեռամբ վիճակիս Առաջնորդ՝ Գերաշնորհ Տ. Տիրան Եպս. Ներսոյեանի:

Նոր Տարւոյ իրիկունը կատարուեցաւ երեկոյեան ժամերգութիւն եւ հըսկում ի ներկայութեան Առաջնորդ Սրբազան Հօր, եկեղեցւոյ հովիւ՝ Շնորհք Վարդապետի եւ Հիւս. Ֆիլատէրֆիոյ Ս. Երրորդութիւն եկեղեցւոյ հովիւ:

Թորգոմ Վարդապետի: Յաջորդ առաւօտ, իբր մաս եկեղեցւոյ սրբապործման եւ Աստուծոյ պաշտամունքի ընծայման, կատարուեցաւ նախ Դռնբացէքի արարողութիւն, եկեղեցւոյ դուրսի կողմէն. եւ ապա օծուեցան մի առ մի եկեղեցւոյ երեք սեղանները: Հանդիսապետ Սրբազանը Ս. Հողին խորհրդանշող աղանաձեւ անօթէն նախ Ս. Միւռնը թափեց երեք սեղաններուն վրայ եւ ապա օծեց անոնց անկիւնները, շուրթը եւ սիւները: Աւագ Սեղանը ինչպէս նաեւ ամբողջ եկեղեցին օծուեցաւ եւ օրհնուեցաւ յանուն Ամենօրհնեալ Աստուածամօր եւ կոչուեցաւ Սուրբ Աստուածածին. հիւսիսային խորանը՝ յանուն Ս. Յովհաննէս Մկրտիչի. իսկ հարաւայինը յանուն՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի: Ապա օծուեցան եկեղեցւոյ չորս պատերը եւ երեք դռները:

ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՄԱՆ ՄԱՍՆԱԿՑՈՂ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆՆԵՐ

THE CLERGY PARTICIPATING AT THE CONSECRATION OF ST. MARY'S
ARMENIAN CHURCH OF NEWARK

In the center: The Primate, Rt. Rev. Bishop Tiran. On his left: Very Rev. S. V. Kaloustian, Rev. Elias Shugar, of the Assyrian Orthodox Church, The Venerable William O. Leslie, of the Episcopalian Church, Deacon H. Dirhemjian. On the Primate's left: Very Rev. Torkom V. Manoukian, of Philadelphia, Rev. Khoren K. Mamigonian, of Union City, Rev. Arten K. Ashjian, of New York City.

Օծման արարողութեան կը մասնակցէին Տ. Թորգոմ Վրդ. Մանուկեան, Տ. Պորէն Քհ. Մամիկոնեան, հովիւ՝ Եփեսոսի Սիթիի Ս. Սաչ Եկեղեցիին, Տ. Արտէն Քհ. Աշճեան, օգնական հովիւ՝ Նիւ Եորքի Ս. Սաչ Եկեղեցիին, Տ. Էլիաս Քհ. Շուկըր, հովիւ՝ Եփեսոսի Սիթիի Ասորւոց եկեղեցիին. հրաւիրուած էր նաեւ Նիւարքի Եպիսկոպոսականաց Մայր Եկեղեցիին Աւագերէցը Կանոնիկոս Օ. Վ. Լեդլի: Եկեղեցւոյս հովիւ Տ. Շնորհք Վարդ. Գալուստեան կը կատարէր արարողապետի պաշտօնը:

Յաւարտ օծման քարոզեց Սրբազանը «ի վերայ այդը վիմի շինեցից զեկեղեցին իմ» (Այդ ժայռին վրայ պիտի շինեմ իմ եկեղեցին) բնարանով. շէշտեց անհրաժեշտութիւնը ուղղափառ հաւատքին որուն վրայ հիմնուած է Քրիստոսի եկեղեցին:

Ապա յաջորդեց Անդրանիկ Ս. Պատարազը զոր մատուցց հանդիսիւ Առաջնորդ Սրբազան Հայրը: Աւետարանը կարդաց եւ վերաբերում ըրաւ Տ. Թորգոմ Վարդապետ. դոյք բուրվառ ըրին Տ. Արտէն Ք. Աշճեան եւ Հրանդ Առաքելեան: Ս. Սեղանին սպասարկեցին Պ. Յ. Տիրհէմճեան եւ Մ. Սողոմոնեան: Դպրաց Դասը կը վարէր Պ. Խոսրով Համամճեան: Այս առթիւ յատկապէս հրաւիրուած էին սիրուած երգիչներ Պ. Մարտիրոս Քէօշեան եւ Յակոբ Ասատուրեան: Երգեհոնը կը նուագէր Տիկ. Լուսի Տէպալեան:— Ներկայ էր խոռոններամ ժողովուրդ, որոնք լեցուցած էին թէ՛ եկեղեցին եւ թէ՛ վերնատունը:

Տեսարան Մը Օծման Առիւ Տրուած Ճաշիտոյքէն
A PARTIAL VIEW OF THE CHURCH INAUGURATION BANQUET

Ս. Պատարազին յաջորդեց ճաշկերոյթ, սրուն, ինչպէս նաեւ Ս. Պատարազի յարակից ամբողջ ծախքերը հողացած էր Պ. Գ. Մաղաքեան եւ իր քոյրը Տիկ. Հ. Պէրպէրեան: Դժբախտաբար սրահը բաւական չէր ներառներու սեղանին բոլոր մասնակցիլ փափաքողները: Սեղանին կը նախադասէր Առաջնորդ Սրբազան Հայրը: Հրաւիրուած էին որպէս պատուոյ հիւր թէ՛ պաշտամունքի եւ թէ՛ ճաշին, բացի օծման մասնակցող եկեղեցականներէն, մեր դրացի եկեղեցիներու հոգաբարձութեանց ներկայացուցիչները: Եստիւրն Սիթիի Հողաբարձութենէն ներկայ էր Ատենապետը Պ. Խորէն Շահպաղեան որ պատուոյ սեղան

նին վրայ էր, իր տիկնոջ հետ, նաեւ որպէս կնքահայրը եկեղեցիին, յանձն առած ըլլալով Ս. Սեղաններուն շինութեան ամբողջ ծախքը: Բէթըրսընէն՝ Ատենապետ Մ. Նուրիկեան, որ իր ժողովուրդին եւ Հոգաբարձութեան կողմէ իրենց քոյր եկեղեցիին նուէր բերած էր արծաթեայ Ս. Միւռոնի աղանձի մը որով օծուեցաւ եկեղեցին: Այս նուէրը բոլորին կողմէ մեծագոյն գնահատանքի արժանացաւ բուն ծափերով: Նիւ Եորքի Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիէն՝ Ատենապետ Պ. Հազարապետեան: Պատուոյ սեղանին վրայ էր նաեւ Նիւարքի եկեղեցւոյ Հոգաբարձութեան ժրջան Ատենապետ Պ. Ճօ. Պօյաճեան, որ եւ ըրաւ ներկաներուն բարի գալուստի խօսքերը անգլերէն լեզուով: Հովիւ Շնորհ Վարդապետ բացաւ ճաշկերոյթին համար պատրաստուած յայտադիրը. խօսք տրուեցաւ բոլոր պատուոյ հիւրերուն: Երգեցին Պ. Հրանդ Առաքելեան որուն ընկերացաւ բիւնոյի վրայ Օրդ. Շնորհիկ Մեշեճեան, Ֆիլատէլֆիայէն, Պ. Քէօշեան, Պ. Համամճեան. արտասանեց մեծագոյն ճարտարութեամբ Տիկ. Մարտիրոսեան «Եկեղեցին Հայկական»ը: Առաջնորդ Սրբազան Հօր փակման խօսքով եւ օրհնութեամբ վերջ դտաւ յիշատակելի այս օրը: Ներկայ եկեղեցական հայրեր, Առաջնորդ Սրբազանն ալ մէջն ըլլալով, ոչ միայն իրենց սիրայօժար ծառայութիւնը բերած էին օծման հանդիսութեանց, այլ նաեւ որպէս խընդակցութիւն բերին իրենց դրամական նուիրատուութիւնը, որ գնահատուեցաւ ամենքէն ծափահարութեամբ:

* * *

Իսկ իբրեւ վերջարան թէ՛ այս գլխուն եւ թէ՛ ամբողջ գրքոյկին կը գետեղենք այստեղ «Հովիւին Նամակը» գրուած այս պատեհութեամբ «Կանթեղ»ի մէջ:

Ն Ա Մ Ա Կ Հ Ո Վ Ի Ի Է Ն

Սիրելի ժողովուրդ,

Նիւարքի Հայոց նոր եկեղեցւոյ օծումը, որով դիմաւորեցինք Նոր Տարին, անգամ մըն ալ եկաւ հաստատել Հայ ժողովուրդի կրօնական կենսունակութիւնը եւ յաւերժանալու կամքը հակառակ մինչեւ իսկ իրական կամ կարծեցեալ արգելքներու:— Նախ՝ շէնքի գնման առթիւ ցոյց տրուած խանդավառութիւնը, եւ ապա անոր յաջորդող հանգանակութեան ընթացքին երեւան բերուած առատաձեռնութեան ոգին եկան հաստատել որ Նիւարքի Հայութիւնը գիտէ զոհել նուիրական նպատակներու համար: Եւ նուիրական նպատակներու համար զոհել դիտցող ժողովուրդ մը հողեպէս իր առողջ ըլլալուն փաստը կուտայ եւ հետեւաբար կը ներշնչէ յոյսը հողեպէս երկար ապրելու, յաւերժանալու:— Ապա օծման առթիւ ժողովրդեան խոռոններամ ներկայութիւնը, ինչպէս նաեւ յաջորդ երկու Ս. Պատարազներու ընթացքին եկեղեցին լեցուած ըլլալու իրականութիւնը հաստատեցին երկու բան. նախ՝ թէ Հայը, իր հին եւ նոր սերունդովը, տակաւին կը սիրէ իր եկեղեցին եւ կապուած կը մնայ անոր. երկրորդ, ինչ որ աւելի նշանակալից է, ամէն ոք կրնայ ներկայ ըլլալ եկեղեցին, եթէ ուզէ:

Այս բոլորէն վերջ կը մնայ հաստատել երկու ուրիշ կարեւորագոյն հարցեր որոնք սերտորէն կապուած են իրարու: ա) Նիւարքի Հայութիւնը պիտի կրնա՞յ պահել իր եկեղեցին: բ) Նիւարքի Հայութիւնը պիտի կրնա՞յ արժեցնել իր խակ ըրած զոհողութիւնը, պիտի դիտնա՞յ արժէքը իր ձեռք ձգածին:

Առաջին հարցումին պատասխանը պիտի տրուի երբ ստուգուի թէ Նիւարքէն եւ շրջակայքէն քանի՞ հոգի իրենք դիրենք եկեղեցւոյ տրատու կամ զործօն անդամ պիտի արձանագրեն, եւ կանոնաւորաբար պիտի մշտնապէս իրենց տարետուրքերը:— Իսկ երկրորդ հարցումին պատասխանը պիտի տրուի եկեղեցի յաճախողներու թիւովը եւ բարեպաշտութեամբը:

Մենք եկեղեցի չգնեցինք միայն ըսելու համար որ «մենք այ եկեղեցի ունինք»: ոչ ալ լուի կրօնական մուրացկանութիւն ընելու կորսնքէն զմեզ ազատելու համար: Անշուշտ այս նկատումները կային, բայց անոնք երկրորդական էին: Մենք եկեղեցի գնեցինք որպէսզի ազատ պայմաններ ունենանք մեր կրօնական պարտուց լրիւ կատարումին համար: Այժմ այլ ազատ պայմաններ ձեռք ձգած ենք լիովին. ոչ ոք կրնայ ըսել այլեւս որ մեր պաշտամունքները կը կատարուին օտար եկեղեցիի մէջ. ոչ ոք կրնայ ասարկել որ մեր պաշտամունքները յարմար ժամանակին չեն կատարուիլ: Կարելիութեան սահմանին մէջ բոլոր բանաւոր ասարկութեանց տեղի տուող պատճառները մէջտեղէն վերցուած են. մնացեալները, եթէ կան, պարտական են լուի: Հետեւորդ՝

Ով որ եկեղեցւոյ զործօն անդամ կրնայ արձանագրուիլ եւ չարձանագրուիլ:

Ով որ կրնայ եկեղեցի դալ եւ չի դար, անուղղակի ըսել կ'ուզէ որ մենք, ինք ալ մէջն ըլլալով, պարտաւ տեղ եկեղեցի գնած ենք, պարտաւ տեղ աշխատած ենք, եւ պարտաւ տեղ ըրած ենք աւելի քան 30,000 տոլարի զոհողութիւնը:

Ով որ եկեղեցի կրնայ դալ եւ չի դար ոչմ կը զործէ Քրիստոնէական իր առաջին պարտականութեան, կը մոռնայ իր հոգին, իր եկեղեցին եւ կ'անտեսէ իր Աստուածը:

Եկեղեցւոյ օծումը եւ յաջորդող երկու պաշտամանց հաւատացեալներու ներկայութիւնը կը փաստեն որ ամէն Հայ, զէթ ընտրելագոյն մեծամասնութիւնը մեր ժողովուրդին կրնայ դալ եկեղեցի եւ 336 ժամէն (երկու շաբաթ) գէթ 1½ ժամը նուիրել Աստուծոյ՝ եւ պաշտել զԱյն իրեն դասնակից հաւատացեալներու հետ միանաբար, իր Մայրեցի եկեղեցիին մէջ:

Կ'րօհնեմ ամենքդ Աստուծոյ սիրովը:

Աղօթարար՝
ՇՆՈՐՀՔ ՎԱՐԴԱՊԵՏ

Հըրպըրք Մ. Ալէն, գիմացի էջի գրուրեան հեղինակը, Ամերիկացի Բողոքական Միսիոնար մըն է, ծնած իտարեբրդ 1865-ին: Լաւ քանցած էր Հայ Եկեղեցին, եւ իբրեւ ողջամիտ անձ, փոխանակ Բողոքականութիւն քարոզելու Հայոց մէջ, ջանացած է քանչքնել Հայ Եկեղեցիին գերագանցութիւնը Հայերուն:

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Ց Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ն

ԿՐՕՆԱԿԱՆ բովանդակ պատմութեան մէջ չկայ լսան մը որ Հայաստանեայց Եկեղեցիին չափ ուժղին արդէ երեւակայութեանս, եւ խանդավառէ զիս համակ:

Պատճառը անոր հնութիւնը չէ սոսի: Հաստատութիւն մը կրնայ պատկառելի ըլլալ եւ սակայն ոչ շահեկան: Պատճառը անոր կազմութիւնն ալ չէ, թէեւ ուշագրաւ ու հոյակապ է այդ: Պատճառը սա է մանաւանդ որ այս եկեղեցին ամէն ուրիշ աւելի աղղի մը հողին մարմնացումը կը ներկայացնէ աշխարհի վրայ: Թանձր այն խաւին տակ զոտ տղիտութեան եւ նախապաշարման դարեր անոր շուրջ գոյացուցած են իր զեղեցիութիւնը եղծանելու եւ կենսաւէտութիւնը չբացնելու համար, անմահ կեանքի մը կենդանի հողին կը բարսիւն տակաւին:

Պաւարի ջուրներուն դէմ Քրիստոսի սուրբ անունով մերթ պայքարող, մերթ անպատմելի հալածանքի տակ յօշոտուող եւ արիւնոյ, մերթ խաղաղ օրերու մէջ Քրիստոնէական հաւատքի յաղթական օրհնակները եղանակող, միշտ կենդանի, միշտ հաւատարիմ եւ յաւիտեան յուսալից այդ հոգիին տեսին է որ կը հրահրէ եւ կը բողոքաւորէ Քրիստոնէայ հաւատացեալին երեւակայութիւնը եւ կրօնական ջերմեանգութիւնը:

Հայ աղօթութեան այս հոգիին աղղեցութիւնը ոչ մէկ ժամանակ աւելի խորապէս զգացած եմ քան երբ կը կանգնէի հետուր Հայաստանի լուի հովիտի մը վաղեմի մէկ վանքին շրջափակին մէջ: Ո՛հ, ի՛նչ պերճախօս լուիքն էր այն: Եւ յետոյ, իւրաքանչիւր զիւզի, տանի եւ քաղաքի քարտէլի ամուր եկեղեցին, զօղանջող գանդակը, աղօթքի եւ պաշտօնի անվերջ ժամերը, մշտաբաց դուռը — ամբողջ տասնըվեց դար — ինչե՛ր, ինչե՛ր կը յայտնեն այն ոգիին նկատմամբ, զոր ս'չ հուրը, ս'չ սուրբ եւ ս'չ ժամանակը կրցած են մարել: Երբ այսպիսի մտածումներու մէջ թաղուած կը կանգնիմ եւ հայկական տաճարի մը մէջ, փոյթ չէ որչափ ալ անփաստանակ ըլլայ այն, եւ կ'ունկնդրեմ Աւետարանի ընթերցման, կամ պատմական շարակոմներու վե՛հ եղանակներուն, կամ հոգեչունչ աղօթքի մատուցման, խորապէս կը յուզուի սիրտս: Հայ մը ի՞նչպէս կրնայ անտարբեր կենալ Աղղին այս մայր սղիին սաջեւ, ի գուր ջանացած եմ հասկնալ:

Հայաստանեայց Եկեղեցիին արժատական գազափարն է իր թեւերուն մխիթարար ջերմութիւնը եւ հովանին տարածել ամէնուն վրայ որոնք հայ ծնած են: Հայաստանեայց Եկեղեցիին նկատմամբ այս աւելի ճշմարիտ է քան ուրիշ ոեւէ ազգային եկեղեցիի նկատմամբ: Եւ խոստովանելու ենք թէ այս գաղափարականը սա հասարակ լաւ պահպանուած է: Ամէն Քրիստոնէաներու հանդէպ թոյլտուութիւնն ալ մէկ որոշ յատկութիւնն է Հայաստանեայց Եկեղեցիին:

Ահա թէ ինչո՞ւ Հայաստանեայց Եկեղեցին կ'աղղէ իմ երեւակայութեանս եւ թէ ինչո՞ւ կը ստիպուիմ ըսել թէ բարբառիտ են այն Հայերը որոնք իրենց հոգեւոր ժառանգութեան թանկագին յարգը կը զրան:

ՀՐԹՊԸՐԹ Մ. ԱԼԷՆ

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ն Զ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

Եկեղեցին Հայկական՝ հայրենի տունն է հոգւոյս,
Ինչպէս քարայր մ'ընդարձակ, պարզ ու խորունկ, մութ եւ լոյս --
Իր գաւթով հիւրընկալ, իր լայն բեմով, ու հեռուն
Կանգնած իր լուս խորանով՝ որ կարծես նաւ մ'է ծըփուն... :

Եկեղեցին Հայկական՝ եւ աչքս գոց կը տեսնեմ,
Ես կը շնչեմ, կը լքեմ մ'ի Յիսուսին մանկադէմ
Ոտքերուն տակ մըխացող բուլայ-բուլայ խունկերով,
Եւ իր պատերը ցնցող աղօթ քնքրով ալեխոռով... :

Եկեղեցին Հայկական՝ բարձր բերդն է հաւատքին
Իմ պապերո՛ւս, որ հողէն գայն քար առ քար հանեցին,
Եւ երկինքէն իջուցին գայն ցօղ առ ցօղ, ամպ առ ամպ,
Ու քաղաւեցա՛ն անար մէջ հանդարտութեամբ, քաղցրութեամբ... :

Եկեղեցին Հայկական՝ մեծ վարագոյր մ'է բանուած,
Որուն ետեւ ըսկիտին մէջ կ'իջնէ ինքը Աստուած,
Որուն առջեւ գլխահակ կուգայ իմ ազգրս ամբողջ
Հաղորդը՛իլ անցեալին հաց ու գինով կենսառոյջ... :

Եկեղեցին Հայկական՝ ծովուն դիմաց ալեկոծ՝
Նաւահանգիստ մ'է խաղաղ : Յուրտ գիշերին՝ հուր եւ բոց,
Ու տօթակէզ ցորեկին՝ անտառ մըն է բստուերտ,
Ուր շուշաններ կը ծաղկին Շարականի գետին մօտ... :

Եկեղեցին Հայկական՝ մէն մի քարին տակ գետնի,
Դէպ ի երկինք ընթացող գաղտնի քամբայ մը ունի... ,
Եկեղեցին Հայկական՝ հայ հոգիին եւ մարմնոյն
Զրբահանդերձն է փայլուն, մինչ իր խաչերն են դաշոյն,
Եւ գանգակներն են բուրբուն, եւ երգն է մի՛շտ Յաղթութիւն... :

Լ Ո Ւ Ս Ա Ի Ո Ր Չ Ի Կ Ա Ն Թ Ե Ղ Ը

Կէս գիշերին կանթեղը վառ
Կախ է ընկած երկնքից,
Լուսաւորչի կանթեղն անմար՝
Հայոց մթնած երկնքից :

Կախ է ընկած առանց պարան
Արագածի կատարին,
Ու սեղանից հսկայական
Լոյս է տալիս աշխարհին :

Լոյս է տալիս երկար դարեր,
Ու վառուում են միշտ անշէջ՝
Սուրբի մաքուր արցունքները
Իդի տեղակ նորա մէջ :

Ո՛չ մարդկային ձեռ կը հասնի
Էն ահաւոր բարձունքին,
Եւ ո՛չ քամին կը հանգցընի՝
Վիշապ — քամին ահագին :

Երբ պատում է մութ խաւարը
Զընաշխարհիկ մեր երկրին,
Երբ տիրում է ահն ու վախը
Թոյլ, կասկածոտ սրտերին,

Ո՛վ անմեղ է, լիքը սիրով
Ու հաւատով անասան,
Ո՛վ նայում է վառ յոյսերով
Դէպ ի Հայոց ապագան, —

Նա՛ կը տեսնի էն մշտավառ
Զահը կախուած երկնքից,
Ասես Աստուծոյ աչքը պայծառ
Հսկում է ցած երկնքից :

Ե Կ Ե Ղ Ե Ց Ի Ն Զ Ա Յ Կ Ա Կ Ա Ն

Եկեղեցին Հայկական՝ հայրենի տունն է հոգւոյս ,
Ինչպէս քարայր մ'ընդարձակ , պարզ ու խորունկ , մութ եւ յսյս --
Իր գաւիթով հիւրընկալ , իր լայն բեմով , ու հեռուն
Կանգնած իր լուռ խորանով՝ որ կարծես նաւ մ'է ծրփուն . . . :

Եկեղեցին Հայկական՝ ես աչքս քոց կը տեսնեմ ,
Ես կը շնչեմ , կը լրսեմ իր Յիսուսին մանկադէմ
Ոտքերուն տակ մըխացող քուլայ-քուլայ խունկերով ,
Եւ իր պատերը ցնցող լազոք-քներով ալեխոով . . . :

Եկեղեցին Հայկական՝ բարձր բերդն է հաւատքին
Իմ պապերու՛ն , որ հողէն գայն քար առ քար հանեցին ,
Եւ երկինքէն իջուցին գայն ցօղ առ ցօղ , ամսլ առ ամսլ ,
Ու քաղուեցա՛ն անոր մէջ հանդարտութեամբ , քաղցրութեամբ . . . :

Եկեղեցին Հայկական՝ մեծ վարագոյր մ'է բանուած ,
Որուն հտեւ ըսկիտին մէջ կ'իջնէ ինքը Աստուած ,
Որուն առջեւ գլխահակ կուգայ իմ ազգս ամբողջ
Հաղորդելի անցեալին հաց ու գինով կենսառօղջ . . . :

Եկեղեցին Հայկական՝ ծովուն զիմաց ալեկոծ՝
Նաւահանգիստ մ'է խաղաղ : Յարտ զիշերին՝ հուր եւ բոց ,
Ու տօբակէզ ցորեկին՝ անտառ մըն է քստուերոտ ,
Ուր շուշաններ կը ծաղկին Շարականի գետին մօտ . . . :

Եկեղեցին Հայկական՝ մէն մի քարին տակ գետնի ,
Դէպ ի երկինք ընթացող գաղտնի նամբայ մը ունի . . . ,
Եկեղեցին Հայկական՝ հայ հուգիին եւ մարմնոյն
Զըրահանդերձն է փայլուն , մինչ իր խաչերն են դաշայն ,
Եւ գանգակներն են բոմբիւն , եւ երգն է մի՛շտ Յաղթարիւն . . . :

Լ Ո Ւ Ս Ա Ի Ո Ր Չ Ի Կ Ա Ն Թ Ե Ղ Ը

Կէս գիշերին կանթեղը վառ
Կախ է ընկած երկնքից ,
Լուսաւորչի կանթեղն անմար՝
Հայոց մթնած երկնքից :

Կախ է ընկած առանց պարան
Արագածի կատարին ,
Ու սեղանից հսկայական
Լոյս է տալիս աշխարհին :

Լոյս է տալիս երկար դարեր ,
Ու վառոււմ են միշտ անշէջ՝
Սուրբի մաքուր արցունքները
Իւղի տեղակ նորա մէջ :

Ո՛չ մարդկային ձեռ կը հասնի
Էն ահաւոր բարձունքին ,
Եւ ո՛չ քամին կը հանգցնի՝
Վիշապ — քամին ահագին :

Երբ պատում է մութ խաւարը
Զընաշխարհիկ մեր երկրին ,
Երբ տիրում է ահն ու վախը
Թոյլ , կասկածոտ սրտերին ,

Ո՛վ անմեղ է , լիքը սիրով
Ու հաւատով անասան ,
Ո՛վ նայում է վառ յոյսերով
Դէպ ի Հայոց ապագան ,—

Նա՛ կը տեսնի էն մշտավառ
Զահը կախուած երկնքից ,
Ասես Աստոճոյ աչքը պայծառ
Հսկում է ցած երկնքից :

ACKNOWLEDGMENT

★ ★ ★

The Editor wishes to thank Jersey Photo-Engraving Company, Inc., Hackensack, N. J., who made and donated all the engravings in this book. We particularly extend our thanks and appreciation to Mr. Martin Boyajian, of East Orange, N. J., through whose care and kindness the cuts were made.

We also thank to Mr. K. C. Zotian, of Newark, who supplied us with coupons from newspapers, which we utilized in this book, as well as to Mrs. J. R. Dalakian, of Irvington, N. J., and Mr. Leo Bakalian, of Paterson, N. J., who typed most of the articles.

CONTENTS

ENGLISH SECTION

A.	
Encyclical of His Holiness Georg VI.	5
Bishop's Letter	9
Explanatory Notes	11
B.	
A Brief History of the Armenian People	13
C.	
The Armenian Church, A Brief Historical Outline	21
Doctrine and Organization of the Armenian Church	27
Attendance At a Church Service	29
Manner of Receiving Holy Communion	30
The Armenian Church — Herbert M. Allen	31
The Lantern of the Englihtener	32
D.	
Armenians in America	33
Diocese of the Armenian Church in America	35
Importance of the Diocese	36
Armenians Preserve Faith in Adopted Land	38
E.	
The Armenian Community in Newark	39
Church Organizations	42
Purchase and Consecration of the Church	43
Consolidated List of Contributors	47

ARMENIAN SECTION

History of the Armenian Community in Newark	51-77
---	-------

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՆԳԼԵՐԵՆ ԲԱԺԻՆ

Ա.	
Կոնդակ Հայրապետական	5
Առաջնորդի Նամակը	9
Բացատրական	11
Բ.	
Համառօտ Ակնարկ Հայոց Պատմութեան Վրայ	13-20
Գ.	
Ուրուագիծ Հայ Եկեղեցական Պատմութեան	21-26
Վարդապետութիւն եւ Կազմակերպութիւն Հայց. Եկեղեցւոյ	27
Ինչպէս Մասնակցիլ Եկեղեցական Պաշտամունքի	29
Ս. Հաղորդութիւն Առնելու Կերպը	30
Հայաստանեայց Եկեղեցի — Հըրպըրթ Ալէն	31 եւ 75
Լուսաւորչի Կանթեղը	32 եւ 77
Դ.	
Համառօտ Պատմութիւն Ամերիկահայոց	33
Առաջնորդական Թեմ Հայոց Ամերիկայի	35
Առաջնորդարանի Կարեւորութիւնը	36
Հայեր կը Պահեն Իրենց Հաւատքը Իրենց Որդեգրած Երկրին Մէջ	38
Ե.	
Նիւարֆի Հայեր	39-46
Համադրեալ Ցանկ Նուիրատուներու	47

ՀԱՅԵՐԵՆ ԲԱԺԻՆ

Պատմութիւն Հայոց Նիւարֆի	51
Կազմութիւն Հայց. Եկեղեցւոյ ի Նիւարֆ	54
Հոգաբարձուներ	55
Առաջնորդական Այցելութիւններ	56
Հովիւներ եւ Երեսփոխաններ	58
Եկեղեցասէր Տիկնանց Միութիւն	59
Դպրաց Դաս	61
Հայ Դպրոցը	62
Կիրակնօրեայ Վարժարան եւ Երիտասարդաց Կազմակերպութիւնք	63
Գնում Նիւարֆի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ	64
Օծում Նիւարֆի Հայ Եկեղեցւոյ	70
Եկեղեցին Հայկական	77

Գին՝ \$2.00

PRICE: \$2.00

ST. MARY'S ARMENIAN CHURCH
417 — 14th Avenue
Irvington, N. J.

PRINTED BY
THE ELMAS-SATIN PRESS
UNION CITY, N. J.